

Maret Annuk (Tartu Ülikool), 2011

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

E-kursuse "**Eesti lastekirjandus**"
(P2NC.00.417) materjalid

Aine maht 3 EAP

Maret Annuk (Tartu Ülikooli Narva kolledž), 2011

Esimesed eestikeelsed raamatud lastele

Kuigi aabitsaga ei saa seostada lastekirjanduse algust, on aabits ja aabits-lugemik esimene raamat, mis oli mõeldud lastele. Esimesed eestikeelsed aabitsad ilmusid 16. sajandi lõpul, ligikaudu samal ajal kui mujal Euroopas.

Eestikeelse kirjasõna, sealhulgas aabitsa algus võlgneb palju luterlikule reformatsioonile, mis algas Wittenbergis 1517. Reformatsioon nõudis rahvakeelset kirikuteenistust ja lugemisoskust.

Enne trükitud aabitsaid olid Lääne-Euroopas kasutusel laudsed aabitsad-puutahvlid, millesse oli sisse lõigatud, põletatud või peale kirjutatud tähestik. Laudseid aabitsaid tunti ka Eestis. 1575. aastast pärineb teade, et Tallinna linnakooli vaesele koolipoisile on ostetud laudne aabits (Treumann 1977: 30).

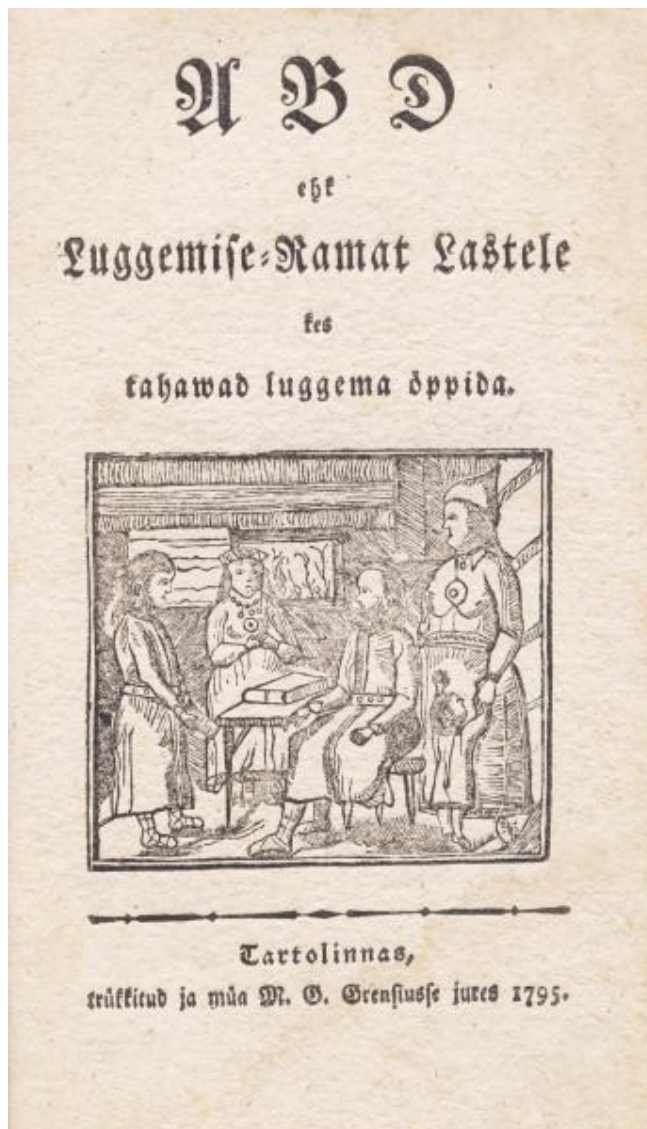
Eesti esimese trükitud aabitsa avaldas piiskop J. Jhering aastal 1641, kuid see pole säilinud. Teadaolevalt pole ka säilinud ühtegi 1684. aastal Riias trükitud Bengt Gottfried Forseliuse eestikeelse aabitsa eksemplari. Vanimad säilinud eestikeelsed aabitsad pärinevad 17. sajandi lõpust ja need asuvad Lundi Ülikooli raamatukogus. Esimesed aabitsad sisaldavad tähestikku, 10 käsku, pisut vaimulikku teksti veerimiseks ja mõned palved. Aabitsate viimastel lehekülgedel on kuke pilt.

Aabitsa kõrval kasutati lastele lugemise õpetamiseks ka vaimulikku raamatut, katekismust. Varasemad lapsi silmas pidavad vaimulikud raamatud on "Ehsti-Mah Wehhemb Lauo-Ramat" (1689), "Õnsa Luterusse katekismus Ehk Laste Oppus" (1690/91).

Üldiselt polnud varasematel aabitsatel ja vaimulikel raamatutel erilist vahet. Aabitsa lugemispaladeks olid veel 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi alguses katekismus, palved ja vaimulikud laulud. Ainuke erinevus oli raamatute mahus ja selles, et aabitsas olid ka tähestik ja veerimissilbid, vahel ka korrutustabel. Sisust lähtudes võib selle perioodi laste esimest raamatut nimetada aabits-katekismuseks. Kui tähed selged, algas katekismus.

Tinglikult võib algupärase eesti lastekirjanduse rajajaks pidada **Otto Wilhelm Masingut**.

1795. aastal Otto Wilhelm Masingu poolt avaldatud "ABD ehk Luggemise-Ramatus Lastele, kes tahavad luggema öppida" on esmakordselt ilmalikke jutte - kaheksa argiolustikus toimuva tegevustikuga didaktilist lugemispala, kus hoiatatakse lapsi järelemõtlematute tegude, varguste, suitsetamise, loomade-lindude piinamise eest. Halbadele tegudele järgneb karm karistus. Esmakordselt sisaldas raamat ka juhendit, kuidas lugemist õpetada. O. W. Masing rõhutab, et lugemine ei tohi olla lapsele karistuseks, et lapsega ei tohi riielda ega pahandada, et last tuleb aeg-ajalt ka kiita. Samuti ei tohi O. W. Masingu arvates last liiga pikaks ajaks lugema panna, sest ta väsib.

Otto Wilhelm Masingu „ABD ehk Luggemise-Ramat Lastele kes tahawad luggema õppida” (1795) on esimene eestikeelne aabits, mis sisaldab ka ilmalikke jutte

O.W. Masingu aabitsajuttude süžeed on rahvusvahelised, lapsepäraselt ja ladusasti ümber jutustatud.

Tekstinäide Otto Wilhelm Masingu aabitsast „ABD ehk Luggemise-Ramat Lastele kes tahawad luggema õppida”

KES TEISELE ÜLEKOHUT TEEB,
SAADAB ENESELE KURJA
Otto Wilhelm Masing

Üks valju südamega laps oli maast madalast õppinud kõiksugust paha ja vaeva jumala loomadele tegema. Sai tema kassi kinni, siis pani ta temale näpitsa sabasse ehk sidus ta jalad kammitsasse ja vintsutas ja vaevas teda igal viisil. Leidis tema linnupesa, siis

rikkus ja hukkas selle ära. Ja kui üks parm temale kätte juhtus, siis pani ta temale kõrre [sisse] ja laskis teda sellega lendu.

Ükskord tabas ta ühe mesilase, mõtles selle parmu olevat ja püüdis temale oma vana viisi järele õlekõrt tagant sisse ajada, aga see mesilinnuke pistis teda nii kibedasti, et ta näpud kolm päeva kui pulgad paistetanud olid.

Sel korral kahetses tema küll häda pärast oma jumalakartmatut vallatust, aga tema ei jätnud seda ometi mitte veel maha.

Ühel pühapäeval, kui tema vanemad kirikus olid, hakkas tema ridvaga katuseräästas pääsukesepesi torkima. Ja sest, et tema silmi ei hoidnud, tuli üks pesa äkitselt maha ja kõik see prügi ja liiv langes tema silmi. Kaua valutasid nüüd tema silmad, jooksid kangesti vett ja olid ikka punased ja rähmased, viimaks kasvas kae peale ja silmavalgus kadus ära.

Pane tähele, armas laps,

kes liiga teeb, ka sellele vähemale jumala loomade seast,

et see ikka omal ajal kätte saab, mis ta on teinud.

Sest jumal kuuleb ka ühe vaese väikse ohkamist.

Seepärast ole armuline ja ära tee kellelegi ülekohtu:

Kõik tuleb sulle kätte, mis sa teed, niihästi head kui kurja,

sest jumal annab igäühele,

mis ta teeninud ja väärt on.

Vanad aabitsajutud 2007. Koostanud Reet Krusten. Tallinn: Tiritamm, lk 15.

Hilisemas, 1823. aastal ilmunud "Täielises ABD-Ramatus", on Masing esmakordselt aabitsasse lisanud õ-tähe, kuid see aabits ei sisalda ilmalikke jutukesti.

18. sajandi lõpul hakkas ilmuma juba enam ilmalikke, valdavalt didaktilisi teoseid.

Üheks selliseks on Saaremaa pastori F. W. Willmanni "Juttud ja tegud" 1782, mis põhineb läti ilmaliku kirjanduse rajaja G. F. Stenderi teosel "Kaunid valmid ja jutud".

Raamatus on lihtsakoelised loomajutud, külaelupildid, proosavalmid. Willmann on oma raamatusse lisanud mõistatusi ja ja vanasõnu, olles seega esimesi, kes on raamatus tutvustanud eesti rahvaluulet.

1782. aastal ilmus ka koduõpetaja, hiljem Tallinna gümnaasiumi professori Friedrich Gustav Arveliusse(1753-1806) raamat "Üks Kaunis Jutto-ja Öppetusse –Ramat", mida võiks lugeda üheks meie varasemaks lasteraamatuks (Järv 1989: 25). Autori sõnade järgi on raamat lugemist õppinud maalaste heaks ja nende rõõmsaks ajaveetmiseks kokku pandud. Arveliusse juturaamatu eeskujuks on olnud Fr. E. von Rochowi "Kinderfreund". Viimane oli 18. sajandi valgustuslike ja filantroopiliste ideede pooldaja.

Tekstinäide

Lapse uinutamise laul
J. G. Schwabe

Maga, armas pojukene,
praegu parem aeg sul käes;
Ema rüpes kullakene,
sul ei häda elades.

Ei sa veel näe tööd ja vaeva,
murest ilma on su meel;
toidust saad sa igapäeva-
emapiim sind söödab veel.

Ema tiivaga sind katan,
et sa jääksid kahjuta,
kaenla sees sind kinni matan,
et ei külm sind kohuta.

Mis sa tühja nuttu nutad?
Nutupäevad on veel ees,
Küll sa muret saama ruttad
muidugi, kui oled mees.

Isa varjul, ema süles;
mis sind hirmutama peaks?
Kasva aga meheks üles,
vanemate meeleheaks.

Jäta nuttu, pojukene,
ära ole rahuta,
uinu aga, armukene,
minu kaenlas magama.

Kuule, kutsik, kuhu lähed? Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide 1997. Koost Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark, lk 16.

Kirjandus

Järv, Ants 1989. Eesti lastekirjandus. Kujunemine ja areng kuni aastani 1917. Tartu

Riiklik Ülikool. Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder.

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Treumann, Hans 1977. Vanemast raamatukultuuriloost. Tallinn: Eesti Raamat.

Maret Annuk (Tartu Ülikool), 2011

Tekstid:

Kuule, kutsik, kuhu lähed? 1997. Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Vanad aabitsajutud 2007. Koostanud Reet Krusten. Tallinn: Tiritamm.

Esimesed eestikeelsed lasteraamatud 19. sajandi alguses

19. sajandi esimesel poolel olid peamised lastele mõeldud raamatud **lugemikud** ehk lugemisraamatud, mis olid mõeldud aabitsajärgseks kodulektüüriks. Enamik lugemikke olid religioosse sisuga n.ö katekismuse laiendatud variant, kus olid piiblitlugude ümberjutustused, palved, kirikulegendid, katekismusest lähtuvad moraliseerivad palad.

Trükiavalduste avarumisega intensiivistus eestikeelsete raamatute kirjutamine. Rahva hulgas levisid saksa keelest tõlgitud ja mugandatud rahvaraamatud, vagalood, robinsonaadid, sentimentaalsed rahvaraamatud ehk jenoveevad. Kindlasti lugesid neid raamatuid ka lapsed.

19. saj. keskel elavnes huvi lastekirjanduse vastu. Lastele kirjutasid eelkõige pastorid ja koolmeistrid, kellel oli vaja igapäevases töös lastele sobilikku lugemisvara. Lastekirjandust peeti kaua peamiselt kasvatusvahendiks, millega sai sisendada jumalakartlikkust, kuulekust, keisritruudust. Lastekirjanduse tekstid oli peamiselt tõlgitud saksa keelest ja seejärel mugandatud eesti laste tarvis.

Esimestena hakkasid lastele sihiteadlikumalt koolivälist kirjandust pakkuma vennad Körberid .

Carl Körber (1802-1883) oli pastor ja kooliõpetaja, andekas kirjamees, kes on välja andnud aabitsa ja kooliraamatuid. Nendest olulisemad on tema kaks ilukirjanduslikku lasteraamatut „**Karjalaste luggemisse ramat**“ (1849) ja „**Pähkle ramat**“ (1851). „Karjalaste luggemisse ramat“ tuleb pidada esimeseks täielikult lastele adresseeritud ilukirjanduslikuks lasteraamatuks (Krusten 1995: 43).

„**Karjalaste luggemisse ramat**“ sisaldab 21 õpetlikku juttu ja eeskõne, kus autor pöördub lapsevanema ehk potentsiaalse raamatu ostja poole. Kirjaniku arvates on lugemine kõige parem ajaviide, raamatut lugeval lapsel pole aega vallatusteks ja ta püsib ilusasti karja juures.

C. Körberi jutud räägivad headest ja sõnakuulelikest lastest, kelle vastanditeks on halvad ja kurjad lapsed. Pahasid lapsi ootab oma halva käitumise eest karistus. Seega tuletab Körberi „Karjalaste luggemisse ramat“ meelde Arveliuse „Jutu-ja õpetuseraamatut“.

C. Körberi jutud on suurelt osalt laenulised ja rahvusvahelise süžeeaga, kuid ta on neid ladusalt ümber jutustanud.

Teine C. Körberi raamat „Pähkle ramat“ on kirjutatud osaliselt riimitud proosas. Jutustatakse peaaesjalikult allegoorilisi lugusid loomadest ja lindudest. Lugude moraal on siin peidetum.

C. Körber algatas ka lastejuttude avaldamise ajakirjanduses, avaldades lastele mõeldud lugemispalu ka tema poolt toimetatud „Tallorahwa Postimehes“.

Tekstinäide

OJA

Carl Körber

Kaks poissi läksid metsa maasikamarju noppima.
Said pisukese oja kohta, kus palk oli üle pandud.

Hans astus tasakesi mööda palki.

Mart ütles: „Kas sina ei mõista karata? Vaata, kuidas mina hüppan.“

Hans keelas: „Ära hüppa, sisse lähed!“

Mart läks kümmekond sammu tagasi, jooksis ja kargas karplauht! Oja mudase ääre sisse, et pask purtsas üle pea – ise must kui siga!

Sai kodus hästi tapelda. Nuttis kambri nurgas!

(1872)

Kuule, kutsik, kuhu lähed? Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide 1997. Koost Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark, lk 123.

Üsna üheaegselt esimeste lastele määratud proosaraamatutega ilmusid esimesed ilmalikud lastelaulud, mille autoriks oli Carl Körberi vend **Martin Körber (1817-1893)**, samuti pastor ja suur lauluarmastaja.

Vaimulike laulude kõrval on üldtuntuks saanud M. Körberi südamlük „Mu armas isakohakene“, samuti „Õhtulaul, kui meresse lähevad“, „Mölder oma pojaga“.

Lastele on Martin Körber püüdnud kirjutada sobival teemal „Sündimise päew“, „Koliaeg pea käes“.

Tekstinäide

Mu armas isakohakene
Martin Körber

Vaikne, kena kohakene
kõige kallim surmani,
armas isamajakene
meeles minul alati.

Minu isamajakene
linnupesa sarnane,
siis ka nagu linnukene
igatsen ta järele!

Selge allikas säääl jookseb,
sellest lapsepõlves jõin,
kenas koplis paju õitseb,
säält ma pajupilli tõin.

Kena sirge kask seal seisab,
temast magust mahla jõin,
aias õunapuuke õitseb,
säält ma maitsvat õuna sõin.

Vaikne kena kohakene
kõige kallim surmani,

armas isamajakene
meeles minul alati!
(1862)

Kuule, kutsik, kuhu lähed? Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide 1997. Koost Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark, lk 81.

Esimese lastele mõeldud ilmaliku värsiraamatu avaldas 1865. aastal **Johann Voldemar Jannsen** (1819-1890) „**Eesti Laste-Rõõm. Hea lastele pühhade kingituseks**“, kus oli 15 humoristlikku värsslugu. See oli ka esimene pildiraamat C. Schultzi illustatsioonidega. Pilt kaunistas iga luuletuse algust ja oli otseses seoses selle sisuga, mis tol ajal oli küllalt haruldane.

Foto KM EKLA B-42-194

Johann Voldemar Jannsen „Eesti Laste-Rõõm. Hea lastele pühhade kingituseks“ (1865) tiitelleht

Enamik J.V.Jannseni luuletustest jutustab loomadest või lastest ja loomadest. Loomade kaudu õpetab ja hoiatab autor ka lapsi ja noori ning teeb seda rahvaliku huumoriga. Kuigi enamik Jannseni luuletused on tõlkelaenulised, on Jannsen need esitanud ilmekas eesti keeles.

Tekstinäide Johann Voldemar Jannsen raamatust „Eesti Laste-Rõõm. Hea lastele pühhade kingituseks“

Luuletus „Sultan ja lapsed“

Sultan ja lapsed

*Jütsi, Matsi lähvad sõitma
oma väikse vankriga.
Sultan peab ette astma
noori mehi vedama.*

*Sultan nuriseb; ei aita
rihma kaela pannakse.
Mats tal näitab vankrist piitsa,
Jüts käib kõrvas – “Edasi!”*

*Teised koerad kõrval naervad:
“Sultan, ori oled sa!
Hirmus vaesed sinu päevad,
et ei mõista hammusta’?*

*Muidu oled suur ja kange,
karvustad meid sagedast,
säh, nüüd näeme sind kui vangi
peksta saavat laste käest!”*

*Sultanil küll väga raske
seda naeru kannata,
siiski pole temal kerge
kurja käsku tegema.*

*Tema kannatab ja veab
oma koormat vagusi,
sest et ammu ära teab:
pärast naerda – magus see.*

*Varsti selle järel tuli
kellapoiss ja helistas,
söömalõuna käes oli,
isa koera vilistas.*

*Nüüd sai Sultan rihmust lahti
ja läks tuppa lastega,
rohkesti tal süüa anti
puhast leiba, liha ka.*

*Isa silitas ta pead,
pojad suure häälega
kiitsid oma koera head,
kes neid võtnud vedada.*

*Pärast lõunat puhkas Sultan,
lakkus käppa ukse ees.
Sinna tuli naabri-Pakkan,
kade viha südames.*

*“Sinul on ka härra- päevad!”
ütles tema vihaga;
“Teised koerad konti söövad,
sind nuumataks lihaga!”*

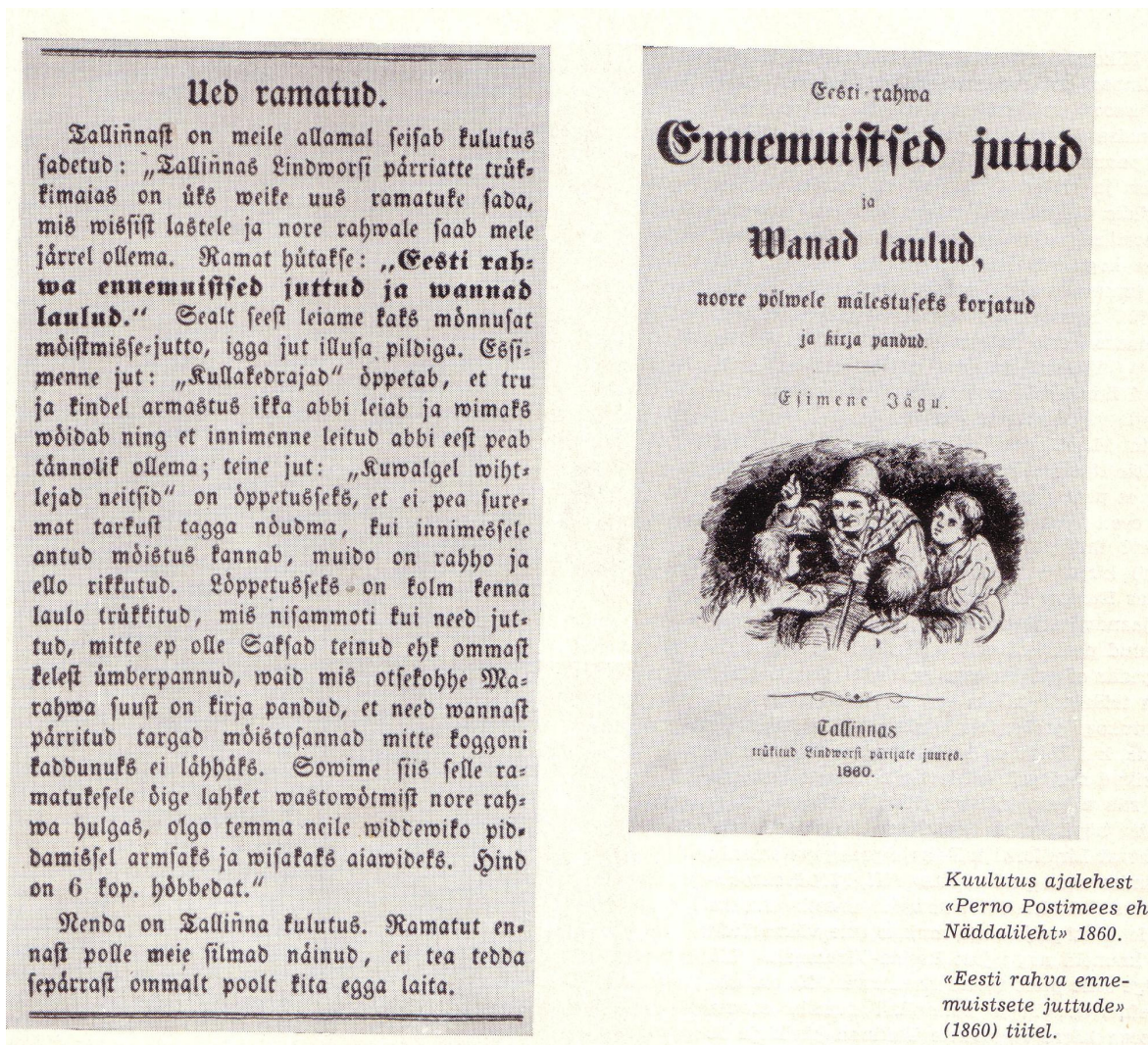
*“Nõnda ilma asjad käivad,”
kostas Sultan rahulist,
“laisad ikka nälga näevad,
usinad ei tea sest.*

*Sina ja kõik sinu sõbrad,
kuidas pilkasite mind!
Nüüd su suus on teised sõnad,
nüüd, vend, pilkan mina sind.”*

Kuule, kutsik, kuhu lähed? 1997. Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark, lk 91.

Oluline on eesti lastekirjanduse kujunemisloos eesti rahvusliku kirjanduse rajaja **Fr. R. Kreutzwaldi** (1803-1882) osa. Kuigi Fr. R. Kreutzwald pole ise sihiteadlikult lastele kirjutanud, on tema jutustused läinud koolilugemikesse ning paljusid tema teoseid on läbi aegade avaldatud lasteraamatutena. Teiselt poolt olid Kreutzwaldi kalendrilood ja „Wagga Jenowewa ajalik elloaeg“ kindlasti kaasajal ka laste lugemislektüüriks. Eesti lastekirjanduse klassikalisteks teosteks on saanud „Reinowadder Rebbane“ „Kilplaste imelikud juhtumused“. Kreutzwaldi eepos „Kalevipoeg“ on alati olnud kooli kirjandusõpetuse põhiteosed. Lastekirjanduse seisukohalt on olulised eepose ümberjutustused, mis alates Kreutzwaldi enda ümberjutustustest kuni tänapäevani on aidanud lastel paremini mõista eepost Fr. R. Kreutzwald kogus enda sõnutsi rahvasuust muistseid jutte, mis ta siis kirjanduse vormi valas. Ta põhjendab Tuhkatriinu ja mõne muu äratuntavalt laenulise loo sattumist eesti lugude kogumikku sellega, et saksa lapsed olla neid oma eestlasist hoidjaile kõnelnud ja nood omakorda kuulnud lood kohalikele oludele kohandades edasi jutustanud.

Kreutzwaldi “Eesti rahva ennemuistsed jutud” ilmus 1866. a. Helsingis. Raamatus on 43 muinaslugu ja 18 muistendit. „Eesti rahva ennemuistsed jutud“ on arvukate trükkide kaudu saanud tuntuks. Kreutzwaldi muinasjuturaamat avas tee **muinasjuturaamatute** tõlgetele ja mugandustele, millest kujunes üks kõige populaarsem lasteraamatu tüüp Eestis.

Fr. R. Kreutzwaldi "Eesti rahva ennemuistsete juttude" tiitelleht 1860

19. sajandi keskpaigas on märgatav huvi lastekirjanduse vastu. Ilmusid esimesed lastele mõeldud proosa- ja luuleraamatud.

Fr. R. Kreutzwaldi "Eesti rahva ennemuistsete juttude" ilmumine oli oluliseks sündmuseks kogu eesti rahvuskirjanduse, sealhulgas lastekirjanduse arengu seisukohalt.

Kirjandus

Järv, Ants 1989. Eesti lastekirjandus. Kujunemine ja areng kuni a 1917. Tartu Riiklik Ülikool. Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder.

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Treumann, Hans 1977. Vanemast raamatukultuuriloost. Tallinn: Eesti Raamat.

Tekstid:

Kuule, kutsik, kuhu lähed? 1997. Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide. Koostanud

Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Vanad aabitsajutud 2007. Koostanud Reet Krusten. Tallinn: Tiritamm, lk 15.

Eesti lastekirjandus 19. sajandi teisel poolel

Alates 19. sajandi teisest poolest võime lastekirjandusest rääkida kui eesti kirjanduse ühest komponendist.

Kuigi lastele raamatute ostmine ei olnud veel üleüldine, jõudis koolilugemike kaudu lasteni kunstiväärtuslikum ja eakohane kirjasõna.

19. sajandi lõpu ajakirjandus peegeldas esmakordselt selgesti avalikkuse huvi lastekirjanduse vastu. Püüti selgitada selle eesmäärke ja olemust. **Lastekirjandust määratleti pedagoogilis-kirjandusliku nähtusena**, mille sotsiaalset funktsiooni hinnati küllaltki kõrgeks. 1889. aastal võttis “Sakalas” varjunime all sõna ka luuletaja Juhan Liiv, kes esitab lastekirjandusele järgmised nõuded: “Laps piab luetawast kujust, inimesest, oma sarnast last leidma; ette toodavad kujud piawad lihtsad, keel kerge olema, ometi olgu seal luuleline õhk sees; nad piawad vooruslikud olema, ilma et sõnadega seal selleks koolmeisterdataks.” (Krusten 1995: 54)

1660-1880. aastad olid Eestis murrangulised kultuurilises ja sotsiaalses arengus, nn rahvusliku ärkamise aastad. Suur tähtsus oli tol ajal hariduse ja kultuuri edendamisel. Kiiresti arenes rahvuslik kirjandus. Ilmaliku kirjanduse hoogne areng mõjutas ka lastekirjandust. Lasteni jõudsid senise eesti kirjanduse tähtteosed kõige rohkem **koolilugemike** kaudu. Kooliõpetajad olid nii laste ja noorte kirjanduslike maitse kujundajad kui ka peamised lastele kirjutavad autorid. Peamine lasteraamat oli **väikelastele aabits ja kooliealistele lugemik**.

Carl Robert Jakobson

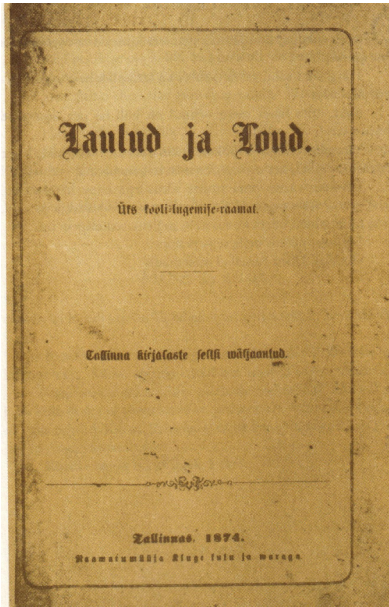
Foto: tsitaat.com

Eesti varasema koolikirjanduse suurteoseks on **C. R. Jakobsoni** (1841-1882) „**Kooli Lugemise Raamat**“ (I 1867, II 1875, III 1876), mis oli kasutusel veel käesoleva sajandi algul, 40 aasta jooksul ilmus see raamat 15 trükis. Jakobson pidas määravaks ilmalikku, eelkõige loodusteadustel põhinevat haridust ja tema lugemikus on palju lugusid loodusest, loomadest, samuti geograafiast, ajaloost, kultuurist. Samuti on Jakobsoni lugemikus hea valik eesti kirjandusest, eriti luulest. Ta on esimesi, kes tutvustab lastele Kreutzwaldi „Kalevipoega“. Jakobsoni enda kirjutatud on lihtsad, kuid emotsionaalsed palad koduloomadest Jakobsoni lugemikud olid oma aja silmapaistvamad raamatud lastele ja mõjutasid mitme põlvkonna vaimset kujunemist.

C. R. Jakobsoni „Kooli lugemise raamat. Esimene jagu“ tiitelleht 1870

Jakobsoni kõrval oli populaarne **Carl Eduard Malmi** (1837-1901) õpik-lugemik „Laulud ja Loud“ (1837-1901). C. E. Malmi õpik on metoodiliselt õnnestunud, kuid liigselt didaktiline. Õpik on kirjutatud heas eesti keeles, siin on ära toodud tõkeline luulevalik maailmakirjandusest, kasvatuslikult õnnestunud on lood loomadest. Õpiku tekstides on kasutatud rahvaluulet: rahvajutte, mõistatusi, vanasõnu. Mitmed lood sellest õpikust on saanud eesti lastekirjanduse klassikaks.

C. E. Malmi „Laulud ja Loud“ tiitelleht 1874

Tekstinäide C. E. Malmi raamatust „Laulud ja Loud“

KAKS KITSE

Ühe kitsa jalgsilla peal, mis üle sügava jõe viis, juhtusid kaks kitsa teineteise vastu. «Anna teed!» hüüdis teine. «Taga paremini!» ütles teine, «eks mina esimene olnud silla peale astuma, pööra ise ümber ja anna mulle teed!» «Kuule imet!» kisendas teine vastu, «mina olen sinust vanem ja pean sulle teed andma. Mine ikka!»

Nõnda kumbki ajas oma võitu ega tahtnud järele anda. Nagelemisest tõusis riid, riiust viimaks sõda. Sarvedega läksid teineteise kallale. Kange pörutus võttis neil jalad alt ära, mõlemad nemad kukkusid üle kaela jõkke ja üsna vaevalt pääsesid sealt veel eluga.

See on ikka nende palk, kes südame kanguse pärast ei viitsi järele anda.

MUSTRÄSTA TARKUS

Musträстал oli janu. Muud vett polnud ligidal kui pisut ühe pudeli sees, kust lind oma lühikese nokaga ei ulatanud seda kätte saama. Ilmaasjata katsus tema pudelit nokaga purustada, klaas oli kõvem. Asjata püüdis tema pudelit ümber lükata, ei olnud loomal nii palju jõudu. Siis tuli temale tark nõu. Ta otsis väikesi kive ja viskas neid pudeli sisse, et vesi neist ikka kõrgemaks pidi tõusma. Viimaks ta sai vee oma nokaga kätte ja võis oma janu ära ajada.

Ära väsi õppimast, kui see sulle esiotsa ka raske on, ära anna järele, küll saad viimaks kätte.

Vanad aabitsajutud 2007. Koostanud Reet Krusten. Tallinn: Tiritamm, lk 15.

19. sajandi viimasel veerandil trükiti lastele mõeldud raamatuid juba päris palju. Kooliõpikute ja vaimuliku kirjanduse kõrval ilmus ka mitmesuguseid kogumikke, mis sisaldasid nii tõlkekirjandust kui algupärast kirjandust.

Kogumike koostajad olid tavaliselt koolmeistrid. Nende hulgas väärivad tähelepanu P. Undritz („Eesti Laste kirja-kogu“ I, alapealkirjaga „Looduse lood lastele“ ja „Eesti Laste kirja-kogu“ II anne (1879), mis sisaldab peamiselt ilukirjandust. J. Sommerilt on ilmunud „Kuldsed Jõulu Pähklid“ (1889), mis sai Eesti Kirjameeste

Seltsi II auhinna. Värviliste piltidega ja suure formaadiga kogumik sisaldas 36 luuletust ja proosapala.

Sajandi lõpus ilmusid luulekogumikud, jõulujuttude kogumikud, lastele mõeldud pildiraamatud, mis tavaliselt olid autorinimeta.

Kogumike koostajad seadsid eesmärgiks lastele meelehead teha ja neis õppimise himu äratada. Peamiselt tõlkelist lugemisvara pakub lastele **E. M. Jakobson** tema enda poolt illustreeritud kogumikus „Laste sõber“. Nii tõlkeid kui algupärast kirjandust sisaldab **M. J. Eiseni** „Laste varandus“ (1881). M. J. Eisen avaldas ka mitu rahvajutukogu, mida kindlasti ka lapsed lugesid.

Antud perioodi kaalukama rahvajutukogu ilmutas **Jakob Kõrv** (1849-1916).

19. sajandi lõpus kirjutasid mitmed tuntud kirjanikud värsse ja jutukesi ka lastele. Valdav osa lasteluulest jäi mitmesuguste kogumike, lugemike või perioodika lehekülgedele.

Üksikuid lastele mõeldud luuletusi on kirjutanud **Lydia Koidula** (1843-1886).

Otseselt lastele on kirjutanud vaid kümnekond luuletust, mis luuletaja kirjutas oma lastele.

1875. aastal kirjutas ta oma aastasele pojale häällilaulu. 1878. aastal olevat Koidulal olnud plaanis välja anda lasteraamat (Järv 1989: 60)

Koidula lasteluuletused on humoristlikud didaktilise sisuga lood loomadest. Kuid tema luule paremik on tänapäevani ilmunud koolilugemikes ja kirjanduse õpikutes ja on väga suure tähendusega.

Kirjanikest, kelle osa lastekirjanduse arengus on olnud ulatuslikum, tuleb märkida Jakob Pärna ja Juhan Kunderit.

Möödunud sajandi kõige viljakam lastekirjanik oli **Jakob Pärn** (1843-1916), kes kirjutas lastele vähemalt kolm jutukogu ja avaldas muinasjututöötusi.

Lastekirjanduses nägi J. Pärn eelkõige kasvatusevahendit. Heale käitumisele järgneb tasu, halvale teole järgneb raske karistus. Vaid vähestes juttudes pole J. Pärn moraliseerinud, selline on näiteks „Linnupesa“. Oma juttudes rõhutab kirjanik eriti hariduse tähtsust.

Pärna lastejutud jagunevad põhiliselt kahte rühma - rahvaluuleainelised ja argiolustikulised. Pärna lastejuttude väärtuseks on see, et neis väljenduvad ajajärgu ideed ja nähtused. Temast sai oma aja produktiivsemaid ja armastatumaid jutukirjanikke. Pärna „Muistena juttud noore rahvale“ (1871), „Lühikesed juttud armsa lastele“ (1873), „Vanad jutud“ (1875) ja „24 Juttu lastele“ (1883) olid toona lastekirjanduse parimaid töid. Tema lastejutud toetuvad rahvaluulele, kuid autori hoiak on neis õpetlik ja jumalakartlik.

Jakob Pärn

Foto KM EKLA A-42:29

Teine tähtsam autor 19. sajandi lõpu lastekirjanduse ajaloos oli silmapaistev pedagoog, folklorist, kirjandusteadlane ja lastekirjanik **Juhan Kunder** (1852-1888).

Juhan Kunder

Foto KM EKLA A-11-179

J. Kunder oli ka Eesti esimesi lastekirjanduse teoreetikuid, pidades selle kohta ettekandeid

EKmS-s. Tema toimetatud on C.R.Jakobsoni „Kooli lugemise raamatu” I osa. Kunderi ümberjutustus F. R. Kreutzwaldi „Kalevipojast” kujunes tuntud rahvaraamatuks.

Kunderi „Laste raamat” (1884) ja „Lu’ud lastele” (1885) sisaldavad peamiselt õpetlikke proosapalu. J. Kunderi lastejuttudes on rohkesti inimlikku soojust ja heatahtlikkust, igapäevase elu kodusust. Menukaks raamatuks kujunes „Eesti muinasjutud” (1885), tuntuim muinasjutt on neist „Ahjualune”, „Imelik peegel”, „Vigur rehepapp”

J. Kunderi teoreetilised vaated väljendusid lastekirjanduse ülevaates.

3. jaanuaril 1883 pidas J. Kunder Eesti Kirjameeste Seltsis kõne “Eesti laste kirjavarast”. Ta märgib, et kõik raamatud ei sobi lastele. Edasi määratleb J. Kunder lastekirjanduse funktsioone. Üldjiintes on need samad mis tänapäevalgi: hea lasteraamat peab õpetama, kasvatama ja pakkuma ajaviidet. J. Kunder rõhutab eakohasuse printsiipi, moraal tuleb tema arvates peita jutukese sisse, lastele tuleb rääkida elust laiemalt, tema headest ja halbade külgedest. Kirjutaja peab tundma laste hingeelu. Kõne lõpus kutsus Kunder lastele rohkem kirjutama. Oma sõnade kinnituseks koostas Kunder „Laste raamatu” (1884), milles on 32 didaktilist lugemispala.

Võib öelda, et Juhan Kunder rajas meie lastekirjanduse teoreetilised alused.

Parimaid **luuletusi** 19. saj lõpul lõi lastele **Friedrich Kuhlbars** (1841-1924). Tema luuletused on õigemini küll laulud, sest ilmusid koos nootidega. Tegutseva koolmeitriina püüdis Kuhlbars tuua koolidesse sobivat, ka ilmalikku lauluvara. Osa Fr.Kuhlbari lauludest, nagu näiteks “Teele, tee, kurekesed”, “Elagu eestlaste maa”, kuulub eesti lastelaulu klassikasse.

F.Kuhlbars

Foto KM EKLA A-37-308

Tekstinäide

Teele, tee, kurekesed

F.Kuhlbars

Teele, tee, kurekesed
üle metsa, maa,
üle suurte mägede
ja üle mere ka,
ikka, ikka lõunapoole,
kus Egiptimaa!

Tulge jälle tagasi
te kevadisel aal,
kui ju pungad puul ja põõsal
puhkemas me maal!
Kõlaks teie häälekajast
pea õhusaal!

Kui siis jälle meie rajad
kuulvad teie häält,
siis on kõrged lumemäed
sulanud siit, säält!
Tooge meil üks lilleaed

pika reisi päält!

Kuule, kutsik, kuhu lähed? Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide 1997.

Koost Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark, lk 81.

Oma osa eesti lastekirjanduses oli kooliõpetajal ja ajakirjanikul **Ado Grenzsteinil** (ps Piirikivi, 1849-1916).

Ado Grenzstein
Foto KM EKLA A-181-391

Töötades koolmeistrina koostas Grenzstein 6-osalise "Kooli Laulmise raamatu" (1878), "Eesti Lugemise-raamatu" I–III, (1887-1890,) „Laste lugemiseraamatu“ (1896), „Pildiaabitsa“ (1878). Kogumikus „Lõbusad laulud lastele“ (1879) on 20 Grenzsteini luuletust. Põhilised teemad neis kogumikes on loodus, isamaa ja usulised tunded.

Ühte lugu tunnevad kõik lapsed, see on humoristlik värssjutustus „Viisk, põis ja õlekõrs“

1943. aastal sarjas „Kuldne kodu“ ilmunud raamatu tiitelleht

Autor: Ado Piirikivi

Illustraator: Richard Kivit

Viisk, põis ja õlekõrs

A.Piirikivi

Uhti, uhti, uhkesti
viisk läks Tartust Viljandi,
kaasas põis ja õlekõrs,
õlekõrs kui sääseõrs.
Ei saa üle Emajõest,
hüva nõu nüüd kallist tõest!

Viisk siis ütles targasti
oma seltsilistele:
"Otsas häda, otsas vaev,
põis ju meil kui loodud laev!
Kõrs on mastiks kõlbulik,
mina olen laevnik!"

Põis aga vastas põrinal,
väga kõlav kõri tal:
"Viisu nõu on imelik,
laev ju olgu laberik!
Vaatke, kui ma veeren vees,
kohe oletegi sees!"

Kõrs siis heitis pikali,
sillakene valmiski.
Viisk nüüd hüüdis: "Sild on hea!
Mina sammun üle pea."
Astus sammu, astus kaks,
sillakene katki praks!

Pönnadi, pönnadi, hüppas põis,
naeris, mis ta naerda võis.
"Vaata, kuidas rumalad
uppusid nüüd mõlemad."
Tõmbas enda õhku täis
ja karplauhti lõhki käis!

(1888)

Kuule, kutsik, kuhu lihed? Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide 1997.

Koost Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark, lk 203.

Eesti lastekirjanduse klassikasse on jäänud ka tuntud keeleteadlase ja helilooja **K. A. Hermann** (1851-1909) tänapäevani populaarne lastelaul „Kalapiiud”.

K.A.Hermann
Foto KM EKLA A-37-2977

Kalapüüd
K. A. Hermann

Süda tuksub tuks, tuks, tuks.
Mine lahti uks, uks, uks!
Siis me lähme Mallega
saarde kalu püüdema.
Hopsassa, Mallega
saarde kalu püüdema!

Oh kui saaksin mina säääl –
kõrge mere selja pääl
Malle kõrval sõuada,
ootaks vene jõuada.
Hopsassa, Mallega
ootaks vene jõuada!

Kui on hüva pärituul,
lendab vene nii kui kuul,
siis meil aega Mallega
salajuttu vestata.
Hopsassa, Mallega
salajuttu vestata!

Kui on kalad roogitud,
jutud kokku räägitud,
siis me lähme Mallega
maale kalu kauplema.
Hopsassa, Mallega
maale kalu kauplema!

Koju tulles kiiresti
võtan Malle kaenlasse,
siis me lähme Lontova
pulmaehteid ostema.
Hopsassa, Mallega
pulmaehteid ostema!
(1877)

Kuule, kutsik, kuhu lihed? Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide 1997.

Koost Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark, lk 154.

Eesti lastekirjanduse arenguloos on oma koht kooliõpetajal ja pastoril **Jaan Bergmannil** (1856-1916).

Jaan Bergmann
Foto KM EKLA B-37-2090

Üldtuntud on Jaan Bergmanni ballaadid, eriti “Ustav Ülo”, mille mõju saab võrrelda Ed. Bornhöhe “Tasujaga”. Mõlemad teosed jutustavad eestlaste vastuhakust vallutajatele ja õhutavad rahvuslikku eneseteadvust, kelle muistset vabadusvõitlust kujutav ballaad „Ustav Ülo“ on tänapäevanigi koolilugemikes ja on kasvatanud patriootilis tundeid mitmes põlvkonnas.

USTAV ÜLO.

J. Bergmann.

Kui Viljandil vaenlane valvas ees,
ju lootuse lõpetas igamees.
"Oh Lembitu, Lehola vanem, sa
ju ruttu, meid rüütlitest lunasta!"

Küll Valdeku vahtis, küll ootas ta,
ei ilmunud isake aitama;
ja rüütlite rõngas ning Läti piir
ju surus nii linna kui surmav viir.

Seal saadiku sammul käis Ülo teed,
ei kohutand teda ei vaen, ei veed,
vaid julgesti astus ta edasi, -
kuid tabajaist kinni ta püüeti.

"Raud, rändaja jäta sa rahule!
Miks vagurat vangi te veate?" -
"Või olgu sa õiglasem rändaja,
pead ülema ette sa astuma!"

Küll kalk oli kuulda see Ülole,
kuid rüütlile ruttas ta julgeste.
See küsis: "Kes on sind läkitand?
Ei ütle, siis elu sa lõpetand!" –

"Ei karda su käsku, mis võib su piin?
Kuid tunnistan sinule vabalt siin:
mind läkitas Lehola Lembitu,
et ütleksin pojale, teel ta ju!

Ta hulgad on tulemas Paala poolt,
ka Varbola vanem on kandnud hoolt,
ning Nurmekund Võrtsjärve veereni
on kogunend kokku täiesti.

Kõu kombel nad ilmuvad hulgani,
ei suuda sa keelda neid sugugi;
sest katsu, et minema enne läed,
kui Lembitult piiratud lõksu jääd! “

Kuid rüütel, ta kostis tal ülbeste:
“Sa lähed nüüd ütlema linnale:
“Miks ootate Lembitult abi veel?
Ta täiest on otsa ju saanud teel!”

Kui aga sa hakkad siin tõrkuma,
Siis suuremas surmas ju oled sa!
Nüüd täida, mis sinule ütleb meel:
Nii saad sina palga, kuis kõlab keel!”

Ja Ülo ei oodanud minemas,
ta tõttas ja linnale ligistas.

Sääl Valdeku hüüdis ju Viljandist:

“Oh häda, suur õnnetus ootab vist!”

Kuid kindlasti kuulutas Ülo hääl:

“Et võidelge ustavalt, vennad, sääl!

Ju Lembitu ligi on tulemas,

ju vastane hirmuga ehmatas.

Veel enne, kui kerkinud päikene

kolm korda on ida poolt ülesse:

On Viljandi vaenlastest puhas ju,

Mu vennad, sest vahvasti võidelgu!”

Veel viimane sõna tal oli suus,

siis timuka mõök oli Ülo luus:

ta langes, ta pää pandi ridvale

ja visati pilgates linnasse.

Sääl Valdeku hüüdis valjuste:

“Sa surid kui ustavam eestlane!

Sa vendade päästmiseks surid nüüd:

Sind kiidavad tuleva põlve hüüd!”

(1879)

Meie kriisul kriimud silmad 1985. Vana-vana-vanaemade-isade lastelaule.

Koost Ants Järv. Tallinn: Eesti Raamat.

Bergmann oli ka esimese eesti lasteajakirja „**Lasteleht**” toimetaja ja kaasajal

olid populaarsed tema lastele mõeldud kirjutised ajaloost, geograafiast,

Kalevipojast.

Jakob Tamm (1861-1907) oli oma aja silmapaistev kooliõpetaja, luuletaja, tõlkija. J. Tamm kirjutas südamlikke luuletusi lastest, kus räägitakse tööst, neis luuletustes väldib autor moraliseerimist.

Ketramas

Jakob Tamm

Veere, värten, vurinaga,
ketra, vokk, nüüd kiiruga,
ketra hästi kergelt aga,
hoogu sulle annan ma.

Tuleb õuest tuppa ema,
leiab värtna veeremas,
küll siis kohe tunneb tema,
kellest abi kasvamas.
Küll siis varsti ketrajale
isa voki ostab ka;
koonla annab ema talle
kauniks lõngaks kedrata.

(1883)

*Kuule, kutsik, kuhu lähed? Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide 1997.
Koost Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark, lk 154.*

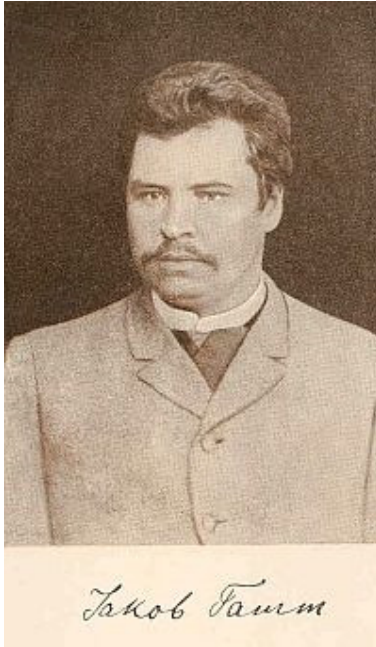

Foto: ut.ee

Tänapäeva koolilugemikest teatakse Tamme eelkõige valmikirjanikuna, samuti ballaadide kirjutajana. Tema ballaad „Orjakivi” on tänapäevani kooliprogrammis.

19. sajandi lõpus ilmus üha rohkem lastele mõeldud raamatuid ning lastekirjandus omandas juba märgatava koha eesti kirjanduse üldises arenguprotsessis. Lastekirjanduse üldiseks ülesandeks peeti õpetamist ja kasvatamist. Didaktilisuse printsiip valitses eriti proosas, millest suur osa oli tõlkemuganduslik. Religiooni kõrval oli lastele mõeldud kirjanduse tähtsaks teemaks loodustemaatika. Tundeetsad on luuletused kodust. Tähelepanuväärsel kohal on rahvajuttude kogumikud ja rahvaluulevormilised luuletused. Trükitehnika arenguga kaasnes raamatute illustreerimine ja laste pildiraamatu tekkimine. Laste kirjandusliku maitse arendamisel oli suur osa kooliõpetajatel ja koolilugemikel, kuhu oli koondatud parimad eesti algupärased palad. 19. saj lõpu lastekirjanduse iseloomulikuks jooneks on, et õpetusliku eesmärgiga luuletustes ja juttudes tugevneb esteetiline taotlus. Tol perioodil tekkis ka lastekirjanduse teooria, siin on põhjanevate seisukohtadega esinenud Juhan Kunder. Viljakamaks lastejuttude autoriks oli Jakob Pärn, luuletajaks Friedrich Kuhlbars.

Kirjandus

Järv, Ants 1989. Eesti lastekirjandus. Kujunemine ja areng kuni aastani 1917. Tartu Riiklik Ülikool. Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder.

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Treumann, Hans 1977. Vanemast raamatukultuuriloost. Tallinn: Eesti Raamat.

Tekstid

Kuule, kutsik, kuhu lähed? 1997. Eesti lastekirjanduse antoloogia II köide. Koostanud Andres Jaaksoo .Tallinn: Steamark.

Laste Rõõm 2011. koostanud Ülle Väljataga, Anu Kehman. Tallinn: Tammerraamat.

Meie kriisul kriimud silmad 1985. Vana-vana-vanaemade-isade lastelaule. Koostanud Ants Järv. Tallinn: Eesti Raamat.

Vanad aabitsajutud 2007. Koostanud Reet Krusten. Tallinn: Tiritamm, lk 15.

Eesti lastekirjandus 20. sajandi alguses

20. sajandi alguses hakkab ilmuma järjest rohkem lasteraamatuid. 1901-1917 anti lastekirjandust välja 312 nimetust kogutiraažiga 735 200 eksemplari. Lasteraamatute hulgas suurenes algupärandite osa, mitmed raamatud olid originaalillustratsioonidega. Kuid kuna nagu eelmistel sajanditelgi peeti lastekirjandust eelkõige kasvatusvahendiks, tegelesid ka 20. sajandi alguses selle alaga põhiliselt koolmeistrid ja vaimulikud, kes oma ameti kaudu olid seotud lastega. Nii kujneski välja tarbekirjandus, mille põhieemärgiks oli eeskätt käitumis- ning moraalipõhimõtete, aga ka usuliste veendumuste sisendamine. Sellist kirjandust ei saa veel täielikult kunstinähtuseks pidada. (Krusten 1995:67)

20. sajandi alguses tekkis uus nähtus – **kommertslastekirjandus**. Nõudmine lasteraamatu järele oli kasvanud, eriti pühade ajal. Nii lasksid lasteraamatu ärilist tulusust taibanud kirjastajad Saksamaal vanadele pildiklišeedele trükkida eestikeelsed, sageli vigased tekstid. Sellised pildiraamatud kandsid pealkirju „Kirjud pildid“, „Rõem ja mure“, „Piilu pardi be“ jne. Neid pildiraamatuid müüdi edukalt laatadel. (Krusten 1995: 68-69)

Lastekirjanduse vilets olukord tegi muret **Eesti Kirjanduse Seltsile**, kes võttis käsile laste- ja noorsookirjanduse väljaandmise. 1908. aastal asutati seltsi **koolikirjanduse toimikond**, mille peaeesmärgiks oli eestikeelsete kooliraamatute kirjastamine, aga ka laste- ja noorsookirjanduse avaldamine. 1909. aastal hakati välja andma **sarja** „**Nooresoo kirjavara**“. 1909-1916 ilmus selles sarjas 50 raamatut, mille põhiosa moodustasid maailma lastekirjanduse klassikasse kuuluvad tõlkeramatud, samuti ka mõned eesti kirjandusklassikasse kuuluvad teosed nagu L. Jannseni „Ojamõlder ja tema minia“, J. Liivi „Elu sügavusest“, E. Aspe „Ennosaare Ain“, Fr.R. Kreutzwaldi „Kalevipoeg“ jt.

Sajandi alguses ilmus ka mõningaid lastele mõeldud **kogumikke**, mille hulgas võib ära märkida M.Univeri koostatud luulekogumikku „Koolilaste laulud“ ja J. Ploompuu koostatud lastealbumeid „Laste maailm“ I (1901), „Wäike laste ilm“ (1901), „Teine laste album“ (1910).

Lastekirjanduse areng 20. sajandi alguses on tihedalt seotud **lasteperioodika tekkega**. 1901. hakkas ilmuma **esimene eestikeelne lasteajakiri „Lasteleht“**. Ajakirja esimeseks toimetajaks sai ka lasteluuletajana tuntud Jaan Bergmann. „Lastelehe“ ilukirjanduslik osa oli mitmekülgne. A. Järve andmetel on „Lastelehes“ ajavahemikus 1900-1917 avaldatud ligi 300 luuletust, 500 proosapala ning tosina jagu näidendeid. Ajakirjas avaldasid oma luuletusi toleaegsed kõige paremad lasteluuletajad K. E. Sööt ja E. Enno. (Järv: 164)

„Lastelehe“ kõrval ilmus sajandi alguses 9 numbrit lasteajakirja „**Laste-Rõõm**“, mille toimetajaks oli luuletaja E. Enno. lühiajaliselt ilmus ka „Postimehe“ kaasanne „Nooresooleht“ (1909-1910).

Kuigi kunstiväärtusliku lasteraamatu osa oli tol perioodil üsna tagasihoidlik, jõudis lastekirjandus siiski parimate kirjanike loominguga uue tasemeni.

Luule

20. sajandi alguses sündis algupärane eesti lasteluule, mida esindasid K. E. Sööt ja Ernst Enno.

Perioodi üks olulisemaid lasteluuletajaid oli **Karl Eduard Sööt** (1862-1950).

Karl Eduard Sööt
Foto: KM A-31-934

K. E. Sööt oli esimene, kes oma luuletustega süvenes väikese lapse maailma. Tema värssides on palju soojust ja armastust. Luuletaja kujutab lapse igapäevaelu ning suhteid ümbritsevaga. Üldtuntud on Söödi häällaulud („Äiu, lahke lapsukene“, „Uni tuleb“, „Ehatäht kiirgab“, naljalaul „Krokodill“ jmt. Mitmed K. E. Söödi lasteluuletused on viisistatud. Tema lastelauludes on rahvaluule poeetika eeskujul meisterlikult kasutatud kõla- ja lausekujundeid. 1923. aastal ilmus K. E. Söödilt mahukas lastevärsikogu „**Lapsepõlve Kungla**“.

Tekstinäide

UNI TULEB

K. E. Sööt

Uni tuleb ullikene,
Väljas lendleb kullikene,
Tahab kanu püüda,
Lapse poole hüüda:
Uinu, mu oalehekene,
Väike väsind mehekene.

Uni tuleb ullikene,
Väljas puskleb pullikene;

Pullil pungal –sarved,
Õiendada arved.
Uinu, mu oalehekene,
Väike väsind mehekene.

Uni tuleb ullikene,
Väljas vihmamullikene
Vilgubõhtu vilus
Viimse helgi ilus.
Uinu, mu oalehekene,
Väike väsind mehekene.

Uni tuleb ullikene,
Väike lapsetrullikene
Vaiba alla vaob,
Unerüppe kaob.
Uinu, mu oalehekene,
Väike väsind mehekene.
(1916)

Hundil on need hullud jutud 1998. Eesti lastekirjanduse antoloogia III köide.

Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark lk 141.

Teine ajajärgu tähtsam lasteluuletaja oli **Ernst Enno** (1875-1934).

Ernst Enno

Foto: KM A-31-34

Ernst Enno oli lasteajakirja *Laste-Rõõm* toimetaja.

E. Enno lastevärsside aineks on lapse maailm, luuletaja austab laste toimingute ja mängude tõsidust, ta ei ole kunagi didaktiline. Enno hästi rütmikad värsid on jäänud kooliprogrammi, paljud luuletused on viisistatud. (näit “Poisid, ritta, kodu poole!”)

Luuletaja pani kokku käsikirja “Laste laulud”, mis trükki ei jõudnudki. Sümpaatsed tegelased on Enno värssides loomad, kellest igäihel on oma iseloom. E. Enno luuletustes domineerib elu päikeseline pool ja soe huumor.

Tekstinäide

JUSS OLI VÄIKE PEREMEES

Ernst Enno

Juss oli väike peremees,
talu liivaaugu sees,
adraks kõver kapsaraud,
äkkeks silgupüti laud,
külwab kivikildusid,
maltsa väikseid marjasid;
kivist tõuseb rukis hää,
maltsamarjast odrapää-
siis läheb väike peremees,
käsi püksitasku sees,
nurme vilja vaatama,
pikka piipu tõmbama.

(1910)

NOTSU LAUL

Ma olen väike notsuke,
mul nina songija,
sest vagu a’an kui adrake,
ja ruigan rõõmuga.

Mu Juku vaatab, naeratab,
mu Juku, karjane;
ta hoiab mind ja silitab,
ma armas temale.

Ja kuigi katsun kartuleid,
käin nisu räsimas,
ja nosin kapsaid, porgandeid,
käin kojasa kolamas –

teen seda ainuüksi siis,
kui Juku unistab,
kui vaikib lehepilliviis,
kui sõber suigatab.

Ja kuigi matsud tulevad -
ma saba siputan -

ka leivapalad järgnevad:
ma Jukut armastan.

Sest olen väike notsuke,
mul nina songija,
ma vagu a'an kui adrake,
ja ruigan rõõmuga.

(1906)

20. sajandi alguse lastele mõeldud värsiraamatute hulgas on huvipakkuvad kunstniku ja kirjaniku **Karl August Hindrey** (1875-1947) piltvärsslood „**Pambu-Peedu**“, „**Seene-Mikk**“, „**Piripill-Liisu**“ (kõik 1906), „**Nina-Jass ja Näpp-Mall**“ ning „**Lõhkiläinud Kolumats**“. Nende lugude eeskujuks on olnud sakslaste H.Hoffmanni ja W. Buschi samalaadsed raamatud. K. A. Hindrey raamatud on esimesed lasteraamatud, kus on õpetlikkus esitatud huumori ja groteski kujul. Värsslood on autori koomiksilaadsete illustatsioonidega.

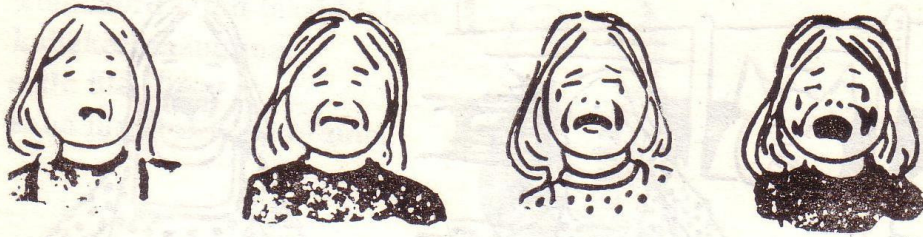

Karl August Hindrey
Foto: Parikas, Tallinn
KM EKLA A-3:91

Maret Annuk (Tartu Ülikool), 2011

Karl August Hindrey "Lõhkiäinen Kolumats ja teised piltlood" tiitelleht
Illustraator: Karl August Hindrey
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1979

Nutu alguseks löi nägu
nagu viltu natuke,
kohe kostis läbi nina
iniseja hääleke;
esimesed nututilgad,
ulumine kostab suust,
varsti lõikab hele kisa
lihast läbi kui ka luust.

ajaga nad paisusivad,
sagedamaks läksivad,
veeresid kui kanamunad
mööda põski alla tal,
ikka suuremad ja enam,
viimaks päris pladinal.

Kisa kasvab, suu see venib
laiaks suure rutuga
ja siis viimaks paneb Liisu
täiest kõrist möirgama.
Liisul aga kasvasivad
nuttes suureks pisarad,

Autori illustratsioon värssloole “Piripilli-Liisu”

Üks viljakamaid 20. sajandi alguse lasteluuletajaid on **Reinhold Kamsen** (1871-1952)

Reinhold Kamsen,

Foto: KM

R. Kamseni luuletused ilmusid peamiselt perioodikas. Pärast Lastelehe ilmumahakkamist sai R. Kamsenist üks Lastelehe produktiivsemaid autoreid. R. Kamseni lastevärsside põhiteemaks on loodus. Üldtuntud on luuletus “Talvel” (“Küll on kena kelguga”), mida laulab juba mitu põlvkonda eesti lapsi. R. Kamseni luules on esikohal laps ise, tema mängud, suhted perekonnaliikmete ja mängukaaslastega, loomadega.

Küll on kena kelguga

R. Kamsen,

Küll on kena kelguga
hangest alla lasta!
Laial luhal säravad
jää ja lumi vastu!

Lumehelbed helgivad,
puiel ehted uued,
kadakatel karjamaal
seljas lumekuued!

Tihane ja varblane
toa ukse taga
otsivad ja ootavad
et saaks iva aga.

Langeb mõni raasuke,
üks kui teine varmas;
iga kehvem kestake
näljasele armas.

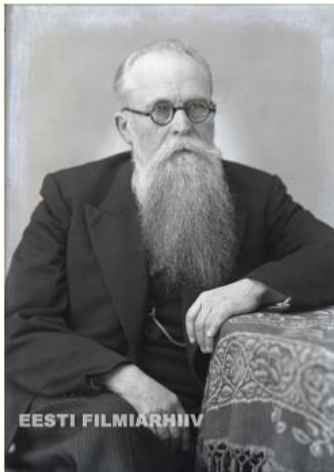
Küll on kena kelguga
hangest alla lasta!

Laial luhal säravad
jää ja lumi vastu!
(1904)

Proosa

Sajandi esimesel kümnendil ilmus lastele umbes 50 proosaraamatut. Suurem osa sellest oli vaimulik kirjandus. Ilmaliku kirjanduse paremiku moodustasid **rahvajuttude töötlused**. Tol ajal ilmus lastele ka kaks “Kalevipoja” proosaümberjutustust, üks T. Uustalult ja teine P.Orgilt. Jätkuvalt tutvustas rahvaluulet M. J. Eisen.

Muinasjutumeistrina on tuntud **Ernst Peterson –Särgava**(1868-1958), kellelt ilmus 1909. aastal kolmest palast koosnev “Ennemuistsed jutud lastele”, mõne aasta pärast lisandus “Ennemuistsed jutud Reinuvader Rebasesest” (1911), kus eesti muinasjuttude kõrval on kasutatud ka teiste rahvaste folkloori. Mõlemad jutukogud on püsinud loetavatena tänapäevani.

Ernst Peterson-Särgava
Foto:Eesti Filmiarhiiv

Ennemuistsed jutud lastele.
E.Petersoni jutustatud.
Tallinnas 1909

E. Peterson-Särgava
“Ennemuistsed jutud Reinuvaderist Rebasesest” tiitelleht
Tallinn 1912

Peäro August Pitka (Ansomardi, 1866-1915) kasutas motive rahvajuttudest, mida oli kuulnud lapsepõlves kodukohas Jalgsemaa külas nõiaks peetud Krõõt Nabbali (Kitse-eide) suust ja kirjutas muinasjutte, mida võib käsitleda **esimeste eesti kunstmuinasjuttudena**.

Kogudes «Jalgsemaa Kitse-eide muinasjutud» (1901) ja «Lastejutud» (1911) ning ajakirjas Lasteleht avaldatud palades lähtub Ansomardi valdavalt rahvajuttudest, avardades neid omapoolselt looduspiltide, kirjelduste ja selgitustega. Oma ajastu eesti lastekirjanduse kehvast üldpildist kerkivad Ansomardi lood selgesti esile küllaltki ladusa stiili, sisemise soojuse, jutustamise siiruse, hea huumoritunnetuse ja fantaasiarikkusega. Tähelepanu väärib tema hoiak ja üldine positiivne suhtumine rahvaluulesse.

Peäro August Pitka (Ansomardi)

KM A-37-3376

Ansomardi “Jalgsemaa Kitse-eide muinasjutud” tiitelleht
Tallinn: 2008

Sajandi esimese kümnendi tuntumaid lastekirjanikke oli **Jaan Lattik** (1878-1967), kes kirjutas lastest humoorikaid memuaristlikke murdekeelseid lugusid, mis olid adresseeritud nii väikestele kui suurtele. Nendes juttudes tekkis nali lapse loogika ja täiskasvanu mõttemaailma vastandamisest. 1907. aastal ilmus Jaan Lattikult jutukogu “Meie noored”, mis sai kiiresti väga populaarseks. Raamat on välja kasvanud autori lapsepõlvemälestustest, sisaldab 13 võrumurdelist juttu. Jaan Lattik kirjeldab möödunud sajandi alguse maaolustikku, ajastu kombeid ja kultuuri. Autor mõistab laste psühholoogiat, tema juttudes ei ole didaktikat, juttude kesksel kohal on laps, kuid suhtes täiskasvanute ja nende eluga. Jaan Lattiku juttudes on võrratu sõna- ja situatsioonikoomika. Küllap ssee tõttu olid tema jutud kaasajal väga populaarsed ja said kriitika poolt rohkesti kiitust. Kordustrukid ilmusid juba 1908 ja 1913.

Jaan Lattik
Foto : TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum

“Meie noored” tiitelleht
Valimik raamatutest “Meie noored”, “Mets” ja “Minu kodu”.
Illustratsioonid Karl August Hindrey ja Edmond Vallot. Canopus 2009

Tekstinäide.

NOORTE SOOVID

Jaan Lattik

„Kusti, mis sa hinele ostat, ku sa suurõss saat," küsis Värđi.

„Ma osta katõ rauaga püssä ja nakka mõtsavahiss, " kostis Kusti.

„Aadu, mis sa ostat, ku sa suurõss saat," küsis Värđi Aadu käest.

„Ma osta härmooniku ja nakka mängmä," vastas Aadu.

„Ma küll ei osta püssä, ei osta härmoonikut kah, mis ma nuidõgõ tii, ma osta hulga papõrt ja nakka ajalehti kirotõmõ," ütles Värđi, pistis käed pükste tasku ja keerutas ennast paar korda parema jala kontsa peal ümber.

„Kai, kos ajalehi kirutaja," pilkas Kusti, "kis tuu sis ajalehti kirutõs, igaüts tiid, et ajalehti trükitõs, sa ei tiia viil tuudki... Ma võta püssä ja lasõ su ajalehest mulgu läbi, loi sis viil."

„Ja ma võta härmoniku ja mängi su seitungi katski," irvitas Aadu, „ja kiä tu su lehti lugõ, ei kiäki, ma ei loi..."

„Sa ei mõistaki lukkõ; säärtsele, nigu sa olt, ma ei annaki lukkõ; ma panõ ajalehi kappi, lasõ sis viil püssägä katski, sa ei jõuaki katski laskõ, ma tii lehe kõvast paprõst, su esä ka ei jõua, opõngi ei jõua..."

Kustile ja Aadule ei meeldinud see sugugi, et Värđi ikka teistest enam tahtis olla; oli asi suur ehk väike, Värđi pidi ikka rohkem tahtma või tedama. Teised vaidlesid aga vastu, sundisid kui tarvis rusikate abil Värđit alla andma. Ka täna ei oleks ilma kakeluseta läinud — poisid sülitasid juba üksteisele näkku, — kui mitte Liisi tasase häälega vahele ei oleks hakanud rääkima.

„Ma osta inele vahtõ tanu ja Tsijuni lauliku," rääkis ta, ilma, et keegi temalt oleks küsinud. „Pühäbe, ku tõsõ kerkule läävä, sis ma panõ tanu pähä, istu sängü veere pääle ja nakka laulma."

Tasane ühetooniline Liisi kõne mõjus poiste pääle nagu unerohi.

„Tüdricklats um rummal," naersid poisid, unustasid tüli ja vaenu.

Nad ei pidanud Liisist ei tea kui suurt lugu, olid aga siiski tema vastu tagasihoidlikud; sest Liisi oli pehme südamega laps, kaebas harva poiste pääle. Mõnikord käratas küll Värđi, kui Liisi vahele rääkis või oma arvamist ütles: „Tüdricklats, kasi oma nõna ja siis mii paklid keträmõ," pärast oli ta tema vastu jällegi hea.

Tükk aega läks möõda, poisid ei rääkinud, vahekord oli ikka vähe piinlik.

Värđi hüppas ühe jala pääl edasi ja vilistas; Liisi seisis natuke maad eemal ja pühkis räti nurga sisse nina; Kusti lebas poolküliti muru pääl ja vahtis pääsukesele järele, kes lauda poole lendas; Aadu otsis maast paraja kivikese ja viskas üle aida katuse, viskamise juures aitas ta jalaga kaasa.

„Liisi, tulõ liivaauda mängmä," ütles viimaks Värđi.

Selle peale vastas Liisi: „Ku sa mullõ umma lehti lukkõ annat, sis ma tulõ." „Küll ma anna, ma anna Kustilõ ja Aadulõ kah."

Sellega oli siis käsi lepituseks antud. Kusti keeratas enda selja pääle, ajas jalad püsti ja ütles, ilma et ta Värđi poole oleks vaadanud: „Mis mi sis mängi?"

„Mängimi pulmõ, ma olõ pillimiis," ütles Aadu ja katsus kivikest, mis tal suure varba vahel oli, õhku visata.

„Mängimi, mängimi," hüüdsid kõik ühest suust.

Poisid astusid kokku pulmapidu eeskava läbi arutama. Kusti ettepanek võeti ühel häälel vastu. „Värđi om peigmiis, Liisi om mõrsja, Aadu pillimiis ja ma olõ viguritegijä, ma panõ värte kinni, ku ti sõidat."

Hõissa, pulma', hõissa!

Kusti pidi esimesena pulmamajasse jõudma, et noorpaarile vingerpussi mängida: teed kinni panna. Ta haaras aia äärest nuia, istus selga ja ratsutas hirnudes liivaaugu poole.

Teised pidulised seadsid end ritta.

Värdi Liisiga ees, nende selja taga Aadu.

Ja sõit läks pulmamaja poole. Värdi peksis jalgadega üles ja hirnus, Liisi tema kõrval sõitis parast trahvi; Aadu tegi kättega harmoonika mängimise liigutusi ja laulis: „Savitanu kuatanu vinelõni, minutanu tütrelõni, aivadi rallala.”

Liivahaua juures pani kusti pulmaliste tee kinni. Noorpaar katsus teist teed pidi majasse tungida; Kusti seisis aga igalpool ees, hirnus ja trampis jalgadega. Suure vaevaga pääsis pidurong viimaks liivahauda.

„Ankõ õlut, toogõ viinä,” karjusid kõik läbisegamini.

Liisi nappas maast kivikese ja pakkus sellega pulmalistele viina.

Esimesena jõi peigmees, siis teised.

Aadu rüüpas, tegi mõruda näo, sülitas ja hakkas siis kõigest jõust pilli tõmbama.

Noorpaar tantsis. Noorik väsis aga varsti ära.

„Tiimi paremb tsõõri,” ütles ta. Pulmalised võtsid üksteisel käest kinni ja laulsid: „Adamil oll säidse poiga, säidse poiga Adamil...”

Aadu pigistas parema käe rusikasse ja rüüpas ühtlugu rusika seest seda va kibedat.

Kusti mängis parema käega pahema käsivarre pääl viiulit, vangutas pääga ettepoole ja trallitas: „Otsan oll’ tuu põdrajaht, kurvald kõndsõ mõtsavaht, ai, vai, rudira.”

Värdi püüdis Liisi kinni ja karjus talle kõrva sisse: „Noorik, aa suud!”

Liisi pööras häbenedes pea kõrvale.

„Mängumiis om väsunü,” lallitas Aadu, tuigerdas ja kukkus maha.

„Läki magalõ, pulmalisõ magamõ!” karjusid teised tagant järele ja heitsid liiva pääle. Värdi võttis Liisi kaissu. Aadu hakkas norskama, Kusti vilistas läbi une...

Liivahauas pehme liiva pääl magavad meie noored, väsinud pulmalpidust, ja kui nad üles ärkavad, siis võtab Aadu harmoonika, mängib selle pääl ilusaid lugusid; Kusti laseb püssi; Värdi kirjutab ajalehte ja tema noor abikaasa istub voodi ääre pääl, puhastab valge tanu pääs ja laulab „Siioni laulikust”.

(1907)

Sajandi alguses ilmus **Oskar Lutsu** (1878-1967) “Kevade” I ja II (1912-13), millest sai eesti lastekirjanduse tuntumaid, olulisemaid ja armastatumaid teoseid. O. Luts ei kirjutanud oma koolimälestusi tegelikult lapsi silmas pidades, vaid täiskasvanutele. Raamatu populaarsus oli üldrahvalik, ent järgnevatel aastatel suurenes noore põlvkonna huvi teose vastu sedavõrd, et “Kevade” muutus peamiselt laste ja noorte lemmikteoseks. Värvikad tegelased, rahvalik huumor, elav tegevus, aga ühtlasi inimhinge sügavamate emotsioonide peenetundeline esiletõõtmine annavad raamatule aegumatu väärtuse. Raamat on püsinud tänini ka koolilugemise nimekirjades.

Oskar Luts
KM EKLA A-7:19

Kevade tiitelleht
Autor(id): Oskar Luts
Kujundaja: Asta Vender
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1968

Näidend

20. sajandi alguses jõuab lastekirjandusse ka näidend. Viljandi kirjastaja H.Leoke hakkas avaldama anonüümseid lastenäidendeid. Lastenäidendeid oli vaja kooli jõulu- või kevadpidude jaoks, kus tavaliselt tehti ka näitemängu. Paremad näidendid on pärit tuntud näitekirjaniku **August Kitzbergi** (1855-1927) sulest. Kuigi enamik tema näidendeid on mugandused teiste kirjanike loomingust, on neis ka algupärast huumorit ning situatsioonikoomikat. Esimene Kitzbergi lastenäidend oli 1907.aastal

lavastatud „Kaval-Ants ja Vanapagan“. „Vanemuise“ teatri jaoks tõlkis ja mugandas

A.Kitzberg mitmeid saksa näitekirjanike lastetükke.

August Kitzberg

Foto: nikitheone.blogspot.com

Tuntuks sai Oskar Lutsu näidend „Ülemiste vanake“ (1916)

Lastekirjanduse teooria

Väljapaistvam lastekirjanduse teoreetik oli **Mihkel Kampmann** (1867-1943), kes oli eelkõige tuntud koolikirjanikuna ning kirjandusloolasena.

Toetudes saksa õpetlase J.Fr.Herbarti teostele toob Kampmann välja lastekirjanduse neli olulist omadust.

1. Lastekirjanduses peab olema tõsist lapselikku vaimu, lihtsust ja rikast mõttekujutust, et lapsi köita.
 2. Lastekirjandus peab olema kombeliselt hariv, kirjeldades olukordi, mis kutsuvad lapsi nende moraalsel hinnangut andma; sihilikku moraliseerimist Kampmaa ei poolda.
 3. Lastekirjandus peab olema positiivselt õpetav, kasulikke näpunäiteid pakkuv.
 4. Lastejutul peab klassikaline väärtus olema, et see üha uuesti lugejat huvitaks.
- (Palm 2005: 26)

20. sajandi alguses suurenes vajadus lastekirjandust liigitada.Varasemale lisandus liigitamine vanuse järgi. M. Kampmann jagab noored lugejad: 1) 7-10aastased, 2) 10-13aastased ja 3) 14-16aastased lugejad. (Palm 2005: 28)

20. sajandi alguses hakatakse rääkima ka lasteraamatukogudest, millele omistatakse tähtis roll laste lugemise suunamisel.

20. sajandi alguses toimus eesti lastekirjanduses oluline areng. Ilmus esimene lasteajakiri Lasteleht. Sündis algupärane koolijutt (O. Lutsu „Kevade“) ja murdekeelne humoristlik noorsoojutustus (Jaan Lattik „Meie noored“), hakati sihipäraselt viljelema rahvaluuletöötlust (Ansomardi, E. Peterson-Särgava), tänu K.E. Söödile ja E. Ennole tekkis kõrgetasemeline lasteluule. Proosa ja luule kõrvale ilmus

ka lastenäidend. Kaalukamate arvamustega lastekirjanduse kohta esines Mihkel Kampmann.

KIRJANDUS

Järv, Ants 1989. Eesti lastekirjandus. Kujunemine ja areng kuni a 1917. Tartu Riiklik Ülikool. Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder.

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Palm, Jaanika 2005. – Eesti lastekirjanduse kriitika ja teoreetiline mõte aastail 1900-1917. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse toimetised 2, lk 6-35

Treumann, Hans 1977. Vanemast raamatukultuuriloost. Tallinn: Eesti Raamat.

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Lastekirjanduse_kiire_areng/

Tekstid:

Hundil on need hullud jutud 1998. Eesti lastekirjanduse antoloogia III köide.

Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Laste rõõm 2011. Koost Eesti Lastekirjanduse Keskus. Tallinn: Tammerraamat.

Meie kiisul kriimud silmad 1985. Kogunud Ants Järv. Tallinn: Eesti Raamat.

Lastekirjandus Eesti Vabariigis 1918-1940

Iseseisvas Eesti Vabariigis (1918-1940) hakkas kiiresti arenema emakeelne teadus, kultuur, koolisüsteem. Tõusis üldine haridustase, kasvas eestikeelse trükisõna hulk. Laienes raamatukogude võrk ning anti välja järjest enam raamatuid. Kuna haridus oli tähelepanu keskmes, pöörati suurt tähelepanu ka koolikirjandusele ja lastekirjandusele. Energiliselt tegeles laste ja noorsoo lugemisvara küsimusega EKS-i noorsookirjanduse toimkond.

Laieneb lasteajakirjandus. Lastelehe kõrval hakkas 1921. aastal ilmus Päevalehe lisana **Laste Rõõm**. Laste Rõõm oli vaadeldava perioodi kõige populaarsem lasteväljaanne, ajakirja ümber koondusid oma aja kõige paremad lastekirjanduse autorid. Kõige viljakamaks autoriks oli Julius Oro.

Ajakiri Laste Rõõm

Suurenes lasteraamatute kirjastamine. Esialgu oli kõige tähtsam emakeelsete kooliõpikute kirjastamine, 1922. aastal aga jätkas taas EKS-i koolikirjanduse toimkonna väljaandmisel „Noorsoo kirjavarat“. Uus kirjastamiskava nägi ette lastekirjanduse viit erinevat seeriat: 1) eesti autorite seeria, 2) maailmakirjanduse üldtunnustatud teosed (tõlked originaalkeeltest), 3) noorsoo jutukirjastik (12-16aastastele), 4) lastekirjanduse seeria (7-12aastastele), 5) populaarteaduslik seeria (koolis õpitavate ainete süvendamiseks). (Krusten 1995: 105)

Lastekirjanduse väljaandmisega tegelesid teisedki kirjastused.

Kõige olulisemaks lastekirjanduse väljaandjaks kujunes **kirjastus Loodus**. 1931. aastal alustas Loodus eriti populaarseks saanud sarja „**Looduse kuldraamat**“ väljaandmist, milles 1939. aastaks avaldati 91 raamatut. (Krusten 1995: 106) „Looduse kuldraamatu“ sarjas ilmusid paljud maailma lastekirjanduse tippteosed. 30ndate aastate keskpaigast peale ilmus „Looduse kuldraamatus“ ka eesti autorite (J. Parijõgi, H. Kauri, K. Põldmaa, A. Tuliku) teoseid.

1935. aastast alates hakkas Loodus romaanivõistluse eeskujul korraldama ka **lastekirjanduse võistlusi**, kusjuures põhinõudeks seati teema positiivsus ja aineastiku kodumaisus. 1935. aastal said Looduse lastekirjanduse võistlusel esikoha K. Ristikivi „Lendav maailm“ ja A. Virgese „Jänese poeg To-too“. Auhinnatud tööd ilmusid kahes „**Looduse lasteraamatu**“ sarjas.

Kirjastus-osaühing Loodus andis 1937-1940. a. välja populaarset lastekirjanduse sarja „**Kuldne kodu**“. „Kuldne kodu“ oli esimene kvaliteetses värvitrükis

pildiraamatute seeria väikelastele. Raamatute **illustraator oli Richard Kivit**. Sarjas ilmus kokku 26 mudilastele mõeldud raamatut. Enamik tekste on algupärandid ning kuuluvad meie lastekirjanduse varamusse. Sarjas on esindatud tuntud lastekirjanikud Ernst Enno, Julius Oro, Irma Truupõld, Kersti Merilaas, Elmar Valmre jt. Vaadeldava perioodi lastekirjanduse kõige innukam organisator oli **Madis Küla** (Nurmik 1890-1969). M. Küla oli paljude lastele mõeldud perioodiliste väljaannete algataja, koolilugemike autor, lastekirjanduse tõlkija, kirjastaja ja mitmesuguste kogumike koostaja.

Koos lastekirjanduse intensiivse väljaandmisega elavnes ka lastekirjandust käsitlev teoreetiline ja kriitiline mõte. Kõige silmapaistvamateks laste- ja noorsookirjanduse ajaloo ning teooria probleemide käsitlejateks olid vaadeldaval perioodil **Jaan Roos ja Jüri Parijõgi**.

Jaan Roos oli esimesi lastekirjanduse uurijaid. Tema seisukohad lastekirjanduse küsimustes on toodud välja artiklis “Koolinoorsoo kirjanduslikust kasvatuses” (Olion 1931, nr 12, lk 534-539):

- 1) kirjandusteosed peavad vastama eale ja soole
 - 2) iga noorsoole lugeda antav teos olgu tõsine kunstiteos
 - 3) igas teoses peitugu väärtuslik ja elujaatav sisu ning ideestik
- (Krusten 1995: 112)

Laste- ja noorsookirjanduse küsimustega tegeles ka tuntud kirjanik Jüri Parijõgi, kellelt ilmus ajakirjades „Eesti kirjandus“ ja „Looming“ mitu kaalukat lastekirjanduse probleemidele pühendatud artiklit. J. Parijõe artiklite põhiprobleemiks on laste- ja noorsookirjanduse funktsiooni ja koha määramine kaasages kirjanduspildis. Asjatundlikult on J. Parijõgi iseloomustanud ja käsitlenud lastekirjanduse ealisi grupeeringuid. Eraldi käsitleb kirjanik murdealiste poiste kirjanduslikke huvisid. (Krusten 1995: 113)

Lastekirjanduse põhiliikidest domineeris proosa, luuleraamatuid ilmus vähe.

Ajajärgule oli iseloomulik temaatika ja kujutamislaidade mitmekesisus. Kui sajandi alguses kujunesid välja lastekirjanduse põhiliigid, siis 20-30ndatel toimus nende sisuline areng.

Lastekirjandus muutus didaktilis-pedagoogilisest kirjandusest kunstiks.

Teiseks iseloomulikuks tunnuseks oli **lastekirjanduse jagunemine lugeja ealise ja soolise kuuluvuse alusel**. Ilmuvad väikelastele ja murdealistele mõeldud raamatud, samuti poiste- ja tüdrukuteraamatud.

30ndate aastate üheks iseloomulikuks jooneks on ka lastele ja noortele mõeldud **aimeraamatute** ilmumine. Kõige kaalukam osa on siin **Kustas Põldmaa** tegevusel, kelle olulisemad teosed „Mikroobide jahil“ (1935) ja „Must valgel“ ilmusid „Looduse kuldraamatu“ sarjas.

20-30ndate aastate lastekirjanduses on **kolm põhilist teemat – loodus, laste elu ja ajalugu**. Kõige tähtsam on looduse teema, eriti loomariigi kujutamine. On tähelepanuäratav, et loodust ei kujutata ainult kirjeldavas ja tutvustavas laadis, vaid eesti lastekirjandusele on algusest peale olnud omane looduskaitsejalik ja humanistlik suhtumine loodusesse ja loomadesse, tähtsad on inimese ja looduse suhted.

Loodus ja loomad on peateema viljaka kirjaniku **Richard Rohu** (1891-1950) lastele ja noortele mõeldud raamatutes.

Richard Roht, /1930-ndatel/

foto: W. Markus, Tartu
KM EKLA A-2:2019

Rohu esimene lasteraamat „**Laanekohus**“ (1928) räägib metsloomadest, kes maksavad kätte salakütist metsavahile.

Inimeste ja loomade suhetest on jutukogu „**Väikesed rändurid**“ (1934) ja „**Noor elulaevnik**“ (1934), mis jutustab orvuksjäänud poisist ja metskitsest. „**Väleküüs ja Tuhknai**“ (1935)

on südamlik jutustus karjapoisi poolt üles kasvatatud emata jäänud rebasekutsikast Väleküünest, tema seiklustest ja sõprusest koera Tuhknaiga. Raamatus „Väleküüs ja Tuhknai“ väljendab kirjanik mõtet, et inimese sõprus on metsloomale ohtlik.

[Richard Rohu](#)

Väleküüs ja Tuhknai tiitelleht

Jutud lastele

[Noor-Eesti](#) 1935

Illustratsioonid [Agu Peerna](#)

Mitmes R.Rohu raamatus on lugusid loomadest, kes looduse eluvõitluses hakkama saavad: „**Vetepojad**“ (1934) – ahvena- ja havipoja rännak järvest ookeani ja tagasi; „**Kodus ja metsas**“ – kassist, kes suvel metsas inimese abita toime tulema õpib; „**Ahnuse palk**“ (1947) – saarmas Udrasest; „**Mäger Urask**“ (1947) mägrast. Parim valik Richard Rohu loomajuttudest on koondatud kogusse „**Jutte loomadest**“ (1951,

1962, 1978, 1983, 2007), mis püsib järjekindlalt kooliprogrammides. Selle kogumiku põhjal on Richard Roht mitme põlvkonna teadvusse kinnistunud kui looduskirjanduse klassik.

Loomade ja inimeste suhteid käsitleb ka tuntud kirjanik **Anton Hansen Tammsaare** oma lastele mõeldud jutustuses “**Meie rebane**” (1932), kus räägitakse metsavahi ja tema poja Atsi üleskasvatatud rebasest. Raamat on mitte ainult looma, vaid ka inimeste lugu. Rebasepoja arengut jälgides näitab kirjanik uuest aspektist ka inimest.

“**Meie rebane**“ tiitelleht

Autor(id): A. H. Tammsaare

Illustraator: Evi Sepp

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1974

Loomajutte on kirjutanud veel A. Taar (“Musta notsu seiklused” 1930, “Vallimäe vana vares” 1932, E. Tammlaan (“Laevakoer Tuhk” 1940), A. Virges “Jänese poeg To-too” 1935), E. Ramla (“Jänese poeg, kes luuletas” 1938), L. Tigane (“Metsatalu vahvad loomad” 1938, J. Selg (“Sipelgas Si” 1939) jt.

Inimese ja looduse suhteid käsitleb ka **August Mälk** raamatus “Jutte lindudest” (1934). Loodus on põhiteemaks veel mitmete lastekirjanike loomingus.

Jaan Vahtra noorsoojutud on seotud koduse maastiku, järve, jõe või metsaga.

Looduse ja lapse suhteid käsitleb ka oma poisteraamatutes **Karl August Hindrey**. Pikemates noorsoojutustustes “Kill Martuse lihavõtted” (1933) ja “Kill Martus koolis” (1935) on tähtis kaitsva ja mõistva hoiaku kujundamine looduse suhtes.

Loomajutte kirjutas ka tuntud kirjanik **Karl Ristikivi (1912-1977)**

Karl Ristikivi

<http://ristikivi.net/>

Olgugi, et Ristikivi tegi mõned ajaviitelised jutukatsetused, tuli ta kirjandusmaailma just lastekirjanduse kaudu. 1932.aastal avaldati Laste Rõõmus ja noorsoo raamat-ajakirjas “Vikerkaar” kaks lastejuttu: “Haige jänes” ja “Suur lind”. Need olid K. Ristikivi esimesed jutud, mis trükimusta nägid.

Aastast 1934 esineb Ristikivi sageli lasteajakirjades Laste Rõõm ja Lasteleht. Ta avaldas peamiselt olustikupilte ning tõsielulisi lugusid loomadest.

Arvestamisväärse koha tolelaegses lastekirjanduses saavutas Ristikivi järgmiste juttudega: “Elmo jaanipäev” (1934.a.), “Tik-tak ja lihavõttemunad” (1934.a.), “Kevadkontsert” (1935.a.), “Väljasõit rohelisse” (1935.a.), “Kui koer ja kass õppisid lugema” (1936.a.), “Jänku ja Siili-onu ehitavad maja” (1937.a.), “Lugu kangest kukest” (1937.a.), “Kui orav sai uue kuue” (1938.a.), “Pahandus põldhiire peres” (1938.a.).

Üldise tunnustuse võitis Ristikivi 1935.aastal “Looduse” kirjastuse lasteraamatute võistlusel, kus tema jutustus “Lendav maailm” pälvis I auhinna.

Ristikivi raamatu “Lendav maailm” tiitelleht
17. raamat sarjast “Looduse lasteraamat”
Loodus 1935
Illustratsioonid Richard Kivit

Ka 1936. aastal sai K. Ristikivi lasteraamatute võistlusel I auhinna jutustuse “Semud” eest ja II auhinna “Sinise liblika” eest.

“Semud. Sellid” tiitelleht

Autor(id): Karl Ristikivi; Koostanud: Ants Järv

Illustraator: Helmut Valtman

Kujundaja: Henno Käo

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1983

«Semude» peategelasteks on neli talus elavat kutsikat, «Sellides» aga kolm peent linnakassi Tähelepanu köidab kirjaniku avar loodusetunnetus, mõnus huumor ja hea keelekasutus. Autor tajub väga hästi lapse ümbritseva nägemise ja tunnetamise võimeid ning juhib väikest lugejat hästi isikustatud loomtegelaste kaudu tuntule tuginevalt tunnetama veel tundmatuid tõsiasju. Silmapaistev on kirjaniku püüd rõhutada sõpruse, aususe, õigluse, teadmiste jne. tähendust inimeste elus. Autori enda elutunnetus on elurõõmus, optimistlik. Risikivi suudab vältida lastekirjanduses sageli avalduvat otsest moraalilugemist. Tema poolt loodud situatsioonid ja karakterid räägivad ise enda eest ning eeldavad lugejalt kindlasti oma suhtumise ja arvamuse avaldamist.

(Järv 1983)

SEMUDE SUUR PLAAN

Ja nüüd hakkas semudel jälle hirmus igav. Nälg kipitas kõhus ja tuju oli halb. Käisid siis kord ukse taga kausi juures, kuhu perenaine oli pannud neile kartulisuppi, kuid ei see maitsenud meestele suuremat. Iseasi, kui oleks olnud just soe piim. Rull üksi sõi kõige rohkem, aga temagi sabajupp ei kiitnud toitu heaks.

Lehekülg Karl Ristikivi raamatust "Semud". Tallinn: 1983

Laste elu kujutab realistlikult tolle perioodi kõige väljapaistvam lastekirjanik, pedagoog **Jüri Parijõgi** (1892-1941). Jüri Parijõgi algatas nn **poistekirjanduse**.

Jüri Parijõgi

Foto: marruh.blogspot.com

Tuntuks sai J. Parijõgi oma esimese raamatuga "**Semendivabrik**", mis ilmus 1926.

"**Semendivabrik**" tiitelleht, Loodus 1926.

Kaane kujundus Jaan Vahtra

Raamat koosneb 16 lühijutust, millel on autobiograafiline tagapõhi. Raamatu tegelased on külalapsed, kelle isad käivad tööl tsemendivabrikus. Kõik lood on esitatud 7-8 aastase poisi minajutustustena. Jutustustes ilmneb Parijõe meiterlikkus lapse hingeelu kujutamisel. Esiplaanil on laste maailm nende mängude ja tegemistega, kuid laste elu on tihedalt läbi põimitud täiskasvanute elu ja tegevusega. Vanemate probleemid toovad ka laste tegevusse tõsidust ja murelikkust. Jutustused on kirjutatud sooja huumoriga.

1930. aastal andis Jüri Parijõgi välja teise lühijuttude kogu "**Jaksuküla poisid**". See on raamat noorukiikka jõudvatest ja karmi ellu astuvatest noorukitest. Siin on romantikat, unistusi, aga ka karmi tegelikkust. J. Parijõe raamatute sotsiaalne kõla oli esmakordne eesti lastekirjanduses. Kirjanik ei ilusta ega pehmenda ühiskonnas valitsevat ebaõiglust, ta laseb noorukitel võidelda enda eest, mehistuda võitluses. Samas on J. Parijõe raamatud siiski optimistlikud, tahe ja töö viib tegelased ikka sihile.

1937. aastal ilmus pikem jutustus "**Teraspoiss**". Jutustuse kangelane Jaan on vaenelaps, kellel tuleb elus kokku puutuda erinevate raskustega. Jaan ei ole paipoiss, kuid ta on aus, sihikindel, visa ja tahtejõuline. Raamat oli väga populaarne ja sai ka 1938. aastal riigivanema auhinna.

"**Teraspoiss**" tiitelleht

Autor(id): Jüri Parijõgi

Kirjastus: Loodus

Tartu: 1937

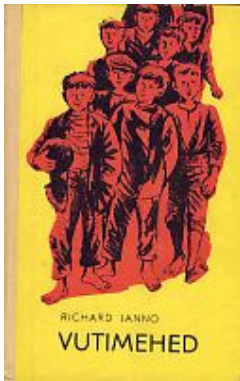
sari "Looduse kuldraamat"

Omaette rühmana võib vaadelda kirjaniku mere-ja reisijutte. 1927. aastal ilmusid J. Parijõelt merejutt "Laevapoi si päevilt", "Ühe poisi reisilood". 1939. aastal lisandus merejuttude kogu "Kulbult Atlandile". Kuigi kirjanik pole ise kunagi meremees olnud, on juttudes meremiljöö usutav ja mehised kangelased mõjuvad noortele ligitõmbavalt. Huvipakkuvad on matkaraamatud "Alutaguse metsades" 1937, "Veoautil läbi Lõuna-Eesti". Matkates vestleb kirjanik kohalike elanikega, meenutab ajalugu ja rahvapärimust.

J. Parijõgi on kirjutanud ka ühe muinasjutukogu "**Külaliste leib ja teisi eesti muinasjutte**" (1937), mis on kirjutatud Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvajutu kogude põhjal. Valitud muinasjuttude teemad väljendavad kirjaniku põhilisi eluhoiakuid. esile on tõstetud austavat suhtumist leivasse, töösse, loomadesse ja loodusesse. Kirjaniku jutustamislaad on heas kooskõlas rahvaluule poetikaga.

J. Parijõgi oli ka andekas pedagoog ja kooliõpikute autor. Eriti populaarne oli tema ajalooõpik "Möödunud ajad jutustavad" I-III, 1931-1934, mis on kirjutatud ladusas vestelises stiilis. Kuigi õpik oli mõeldud lastele, lugesid seda suure huviga ka täiskasvanud. Veel kirjutas J. Parijõgi koolidele kodanikuõpetuse õpiku ja lugemikke.

Jüri Parijõe kõrval esindas realistlikku poistekirjandust **Richard Janno** (1900-1942). Tema kõige kunstipärasem teos on “Vutimehed” (1935), mille teine osa “Kassisaba poisid” valmis veidi enne kirjaniku surma. “Vutimehed” räägib kirjaniku enda lapsepõlvemälestustest Tallinna agulis. Jutustuse süžee on põnev, kaks poistekampa peavad mängulahinguid. Elav kõnekeel ja mõnus huumor teevad raamatust eesti lastekirjanduse klassikalise teose. Jutustuse karakterid on huvitavad ja eluhoiak positiivne. Nagu Parijõelgi on poisid seotud täiskasvanute maailmaga., kus on sotsiaalsne ebavõrdsus ja rahvuslikud probleemid.

R. Janno “Vutimehed” tiitelleht
Illustraator: M. Kernumees
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1968
2. trükk

20-30ndate kõige populaarsemaks noorsookirjanikuks on nimetatud **Oskar Lutsu** (1887-1953), kelle “Kevade” ilmus juba neljandas trükis. Neil aastail kirjutas Oskar Luts ka teisi lastejutte: “Inderlin” (1920), “Lauka poiste ootamata teekond” (1925), “Pett ja Parbu” (1928) jt. Oskar Lutsu kõige tuntum lastejutt on kunstmuinasjutt „Nukitsamees” (1920). Muinasjutus on Luts meisterlikult ühendanud tavaelu tegelikkuse ja muinasjutulise lennukuse. Tänapäevani on “Nukitsameest” välja antud kuus trükki, on lavastatud kaks filmi ja mitmeid teatritükke.

O. Luts „**Nukitsamees**” tiitelleht
Illustraator: Edgar Valter
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1973
5. trükk

Fantaasia- ja muinasjutumailma esindas **Juhan Jaik** (1899-1948). Kuigi osa J. Jaigi raamatuid on adresseeritud otse lastele ja noortele, on kriitika märkinud, et J. Jaigi teostes on ka palju lastele sobimatut. Juhan Jaigi teosed kujutavad enast rahvapärimuse ja fantaasia segu. Juttudes on palju ebatavalisi olendeid, uperpallitav fantaasia. Mõnes jutus on tegelaseks ka lapsi, näiteks 12-aastane nutikas poiss Pombi, kes edukalt kõik nõiad ja puugid talust minema ajab.

Juhan Jaik
foto: Parikas, Tallinn
KM EKLA A-3:108

Sõjaeelse kümnendi jooksul ilmus Juhan Jaigilt terve rida fantaasiarikkaid (muinas)jutu- ja luuletuste kogusid noorsoole – „**Uhhuu jutustused**“ (1929), „**Kaarnakivi**“ (1931), „**Vanapagan ja seitse venda**“ (1932), „**Vanaisa kasukas**“ (1933), „**Hõbedane karjakell**“ (1933), „**Hädastvere poiste ninamees**“ (1934),

„**Kuutõrvajad**“ (1934), „**Tondijutud**“ (1936), „**Pajupill**“ (1937), „**Tolmukull**“ (1939), „**Hunt**“ (1942), „**Nõiutud Tuks**“ (1944), jutustus „**Juudasoo**“ (1934) jutustuste triloogia „**Pombi ja Üdsimärdi nõiad**“ (1932), „**Pombi ja esivanemate kuld**“ (1934), „**Pombi ja Siukuningas**“ (1934) ning kuus lastenäidendit.

„**Pombi ja esivanemate kuld**“ tiitelleht

Autor(id): Juhan Jaik

Illustraator: H. Mugasto

Kirjastus: Kupar

Aasta: 1993

Kõige populaarsema **tüdrukuteraamatu**, kunstmuinasjutu „Rohelise päikese maa” (1936), kirjutas **Irma Truupõld** (1903-1980). „Rohelise päikese maa” on muinasjutt kahest nukust, kes lähevad otsima Rohelise Päikese Maad, et saada uuteks ja võita tagasi oma perenaise Mari armastus. Oma rännakul kohtuvad nukud paljude loomade ja putukatega. Raamatu lõpus täitub nukkude unistus, nad muutuvad uuteks ning jõuluvana viib nad tagasi vanasse kodusse, kus neid ootab Mari väike tütar. Raamat on kirjutatud väga lüüriliselt, täis armastust, hellust, emotsionaalsust.

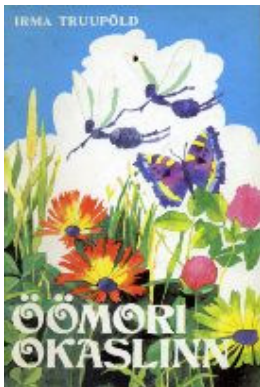

„**Rohelise päikese maa**” tiitelleht

Autor(id): Irma Truupõld

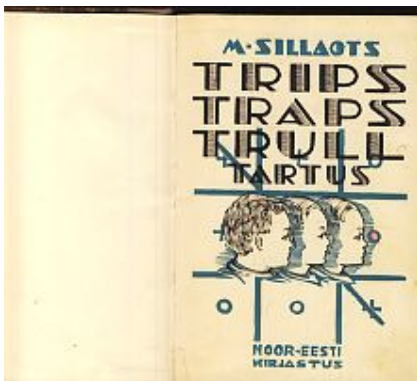
Illustraator: Roman Kivit
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1980
Sari: Eesi lastekirjandus varamust
Trükk: 3

Ainelt ja esitusviisilt on sarnane teine Irma Truupõllu kunstmuinasjutt “Öömori okaslinn”, kus jutustatakse sipelgate elust.

“Öömori okaslinn” tiitelleht
Autor(id): Irma Truupõld
Illustraator: Richard Kivit
Kujundaja: Piret Niinepuu-Kiik
Kirjastus: Perioodika
Tallinn: 1992
2. trükk

Väikelastele kirjutas tõlkija ja kirjanduskriitik **Marta Sillaots**. Neli raamatut on kirjutatud vendadest – kolmikutest, kes esimeses raamatus on viieaastased "Trips, Traps ja Trull" (1935), "Trips, Traps ja Trull Tartus" (1936), "Trips, Traps ja Trull Haapsalus" (1937), "Trips, Traps ja Trull saavad sõbra" (1938) M.Sillaotsa jutustamislaad on lihtne ja kodune, kergelt humoorikas. Õpetust ei väljendata otseselt, see selgub poistele nende endi tegude ja käitumise tagajärgede kaudu.

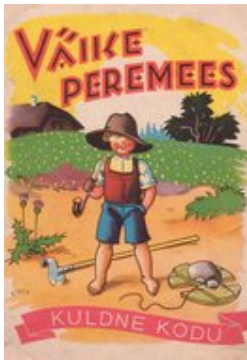

“Trips, Traps ja Trull Tartus” tiitelleht
Autor(id): Marta Sillaots

Illustraator: Eduard Järv
Kirjastus: Noor-Eesti
1936

Lasteluule

Luuleraamatuid avaldati 20-30ndatel vähe. Lasteluule paremik, E. Enno ja J. Oro looming jäi rohkem perioodikasse. Peamine teema oli ka luules lapse ja looduse suhted. Kesksel kohal on maalaps ja tema tegemised.

E.Enno "Väike premees" tiitelleht
Illustratsioonid R. Kivit

Lastevärsside kirjutamist jätkavad ka K. E. Sööt ja R. Kamsen. Vaadeldava perioodi parim luulekogu oli **Karl Eduard Söödi** "Lapsepõlve Kungla" (1923), mis koondab varem perioodikas ilmunud luuletusi.

Viljakas lastekirjanik oli **Julius Oro (Julius Oengo)** (1901-1941) J.Oro esimesed luuletused ilmusid Laste Rõõmus, temast sai Laste Rõõmu peamine autor. Paljud J. Oro luuletused on viisistatud. Kõik eesti lapsed teavad laule "Minu valge hani", "Üle lume lagedale", "Üks mehike elutseb männikus" jt.

Tekstinäide

ÜLE LUME LAGEDALE
Julius Oro

Üle lume lagedale
viib meid rõõmus talvetee.

Tee viib orust mägedele,
üle külmetanud vee.
Olgem rõõmsad, velled hellad,
lajatagu laulukeel!
Helisegu aisakellad
lumerikkal talveteel.

Uhke kuuse tuppa toome
jõulurõõmuks lastele.
Lõbusama tuju loome,
jõulutuju kõigile.
Särab kuusk ja särab tuba,
lapsed rõõmsad kuuse ees.
Kuulge, kuulge, tuleb juba
laste sõber – Jõulumees!

Üle lume lagedale
viib meid rõõmus talveteel.
Tee viib orust mägedele,
üle külmetanud vee.
Olgem rõõmsad, velled hellad,
lajatagu laulukeel!
Helisegu aisakellad
lumerikkal talveteel.

Uhke kuuse tuppa toome
jõulurõõmuks lastele.
Lõbusama tuju loome,
jõulutuju kõigile.
Särab kuusk ja särab tuba,
lapsed rõõmsad kuuse ees.
Kuulge, kuulge, tuleb juba
laste sõber – Jõulumees!

.,:Särab kuusk ja särab tuba,
lapsed rõõmsad kuuse ees.
Kuulge, kuulge, tuleb juba
laste sõber – Jõulumees! .,:

Kuulge, kuulge, tuleb juba
laste sõber – Jõulumees!

Luule kõrval väärrib tähelepanu J.Oro lasteproosa. J. Oro lastejuttude ainestik on mitmekesine, seal on laste toimetamisi, aga ka lugusid loomade-lindude elust. Juttudes on tavaliselt ka õpetlik iva. Paljud lastejutud kuuluvad klassikalise aabitsajutu kategooriasse. Tuntud on südamlük jutuke „Muna“.

J.Oro "Muna" tiitelleht, 1938
Illustreeris Richard Kivit

Tekstinäide

MUNA

Julius Oro

Meie külas elas väike Aino oma emaga. Neil oli koer, kass ja vana kirju kana. Aino oli väike, koer oli Ainost väiksem, kass koerast väiksem ja kirju kana oli kõige väiksem.

Aga kui hakkas lähenema kevad, siis kana munes muna, mis oli kõige pisem – tibatilluke valge munake.

Kass nägi muna, katsus käpaga ja ütles: „Ei kõlba süüa!“

Koer nägi muna, nuusutas ja ütles: „Ei kõlba süüa!“

Aino nägi muna, pani põlle taskusse ja tõi tuppa emale. Emal võttis vett, valas kaussi, pani sinna muna ja keetis muna Ainole.

Aino võttis muna, istus õues pingile ja hakkas sööma. Hammustas tükikese – maitses hästi. Tuli koer. Aino andis ka temale tükikese – maitses ka hästi. Tuli kass. Temagi sai tükikese – maitses samuti hästi. Siis tahtis Aino minna vaatama, mida ema teeb. Ta pani ülejäänud pool muna pingile ja läks tuppa. Aga õue lendas harakas, haaras pingilt munapooliku, lendas kase otsa ja kädistas: „Kätt-kätt-kätt! Küll on hea, küll on hea!“

Nüüd hakkas väike Aino nutma: „Mul pole enam muna, ää-ää-ää!“

Tuli ema, lohutas Ainot. Aga Aino nuttis edasi. Tuli koer, pani pea Aino sülle. Aga Aino nuttis edasi. Tuli kass, silitas seljaga Aino jalgu. Aga Aino nuttis ja nuttis: „Mul pole enam muna, ää-ää-ää!“
Siis tuli kirju kana ja ütles: „Kaa-kaa-kaak! Ära nuta, Ainoke! Munen sulle uue muna.“ Ja Aino ei nutnud enam. Tõi peotäie teri, viskas õue maha ja hõikas rõõmsasti: „Tibu-tibu -tibu!“

1928. aastal ilmus **Agnes Taari** (1897-1976) lastevärsside kogu „Klu-klu“, mille teemaks on loodus. Sellele järgnesid didaktilised lastenäidendid ja lastejutud „Merepoeg“ (1929), „Imeline võõras“ (1930), „Musta notsu seiklused“ (1930), „Kolm poissi ja õnnenumbr“ (1931), „Vallimäe vana vares“ (1932) ning värssjutustus „Mustlase koer“ (1936). Tema lastenäendeid mängiti „Vanemuises“ ja Tallinna draamateatris.

A. Taari „Mustlase koer“ tiitelleht
Tartu: Noor-Eesti Kirjastus
Illustreerinud Agu Peerna

Eesti Vabariigi ajal 1918-1939 toimus laste- ja noorsookirjanduses märgatav areng. Lasteraamatute arv kasvas, raamatu välimus saavutas kõrge taseme, kujunes välja lasteperioodika. Vaadeldava perioodi jooksul muutus lastekirjandus kunstinähtuseks ja rahvuskirjanduse osaks. Realistliku poisteraamatu löid Jüri Parijõgi ja Richard Janno, loomadest ja loodusest kirjutasid Richard Roht, K.Ristikivi, A.Mälk jt. Kunstmuinasjuttu viljelesid Juhan Jaik, Irma Truupõld, O. Luts. Väikelastele kirjutas M.Sillaots, J.Oro. Lasteluuleklassikasse kuulub E.Enno, K.E. Söödi looming Neil aastal kujunes välja lastekirjanduse ealine ja sooline jagunemine. Arenes lastekirjanduse teoreetiline mõte. Tuntumad lastekirjanduse teoreetikud olid Jaan Roos ja Jüri Parijõgi.

KIRJANDUS

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Palm, Jaanika 2008. – Eesti lastekirjanduse kriitika ja teoreetiline mõte aastail 1918-1939. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse toimetised 2, lk 6-52
http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Eesti_lastekirjanduse_esimene_kuldaeg/

Tekstid:

Rebasel kõned kavalad 1999. Eesti lastekirjanduse antoloogia IV köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Kus sa käisid, sokukene? 1999. Eesti lastekirjanduse antoloogia V köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Hobu mul jookseb ohje pidi 1999. Eesti lastekirjanduse antoloogia VI köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Laste rõõm 2011. Koost Eesti Lastekirjanduse Keskus. Tallinn: Tammerraamat.

Meie kiisul kriimud silmad 1985. Kogunud Ants Järv. Tallinn: Eesti Raamat.

Lastekirjandus 1940. aastatel Võimu ja okupatsioonide vahetus

1940. aasta riigipööre ja Nõukogude okupatsioon puudutasid kõiki elualasid, sealhulgas ka lastekirjandust. Koheselt algasid põhjalikud ümberkorraldused, mille eesmärgiks oli lastekirjanduse allutamine riiklikule kontrollile ja tsensuurile. Selleks reorganiseeriti kõigepealt lasteajakirjandus ja lasteperioodika. Lõpetati seniste laste- ja noorsooväljannete ilmumine. Oktoobris hakkas ilmuma kaks uut ajakirja – kooliealistele Pioneer ja väiksematele Mäng ja Töö. Ajakiri Pioneer oli kohustuslik igas liiduvabariigis, suur osa ajakirja sisust oli pühendatud nõukogude propagandale ja Stalini ülistamisele. Ilukirjanduslikud tõlked pärinesid eranditult vene kirjanikelt. Uuele lasteajakirjale tegid kaastööd ka eesti lastekirjanikud (O. Luts, K. Ristikivi, M. Raud jt). Mõned kirjanikud (R. Parve, G. Helbemäe, Ed. Nukk, E. Kippel) toetasid ühiskondlikke muutusi ja lootsid, et uus elu võib kaasa tuua positiivseid muutusi, kaotada Eesti Vabariigis valitsenud majanduslikku ebavõrdsust.

Ajajärku iseloomustab ka fakt, et 1940. aastal alustas nõukogude võim massilist raamatute hävitamist. Hävitati ka hulgaliselt Eesti Vabariigi aegseid kooliõpikuid ja lasteraamatuid.

Kõik varasemad kirjastused suleti, kirjastustegevus koondati riigi kätte, lasteraamatuid andsid välja Pedagoogiline Kirjandus ja Ilukirjandus ja Kunst. Uusi algupärandeid ilmus vähe, avaldati mõned jutukogud varem ajakirjanduses avaldatud töödest.

Tõlkeraamatutest domineerisid vene kirjanikud ja selle valik oli hea – avaldati B.Žitkovi, A.Kuprini, L.Uspenski, V. Katajevi jt klassikute teoseid. (Krusten 1995: 157)

Saksa okupatsiooni tingimustes 1941-1944 ilmus väga vähe lasteraamatuid, lasteajakirju ei ilmunud üldse. 1944. aastal ilmus kuus numbrit ajakirja Eesti Noored, kus avaldati M. Sillaotsa, G. Helbemäe, E. Paikre lasteproosat ja J. Jaigi lasteluuletusi. Üldse anti ajavahemikus 1942-1944 välja 16 lasteraamatut. Posthuumselt anti välja J. Parijõgi jutukogu “Teotahtelised poisid” (1942), Evald Paikrelt avaldati kaks raamatut “Raudteevahi poeg” ja “Vana Valge” (mõlemad 1942). Mõned raamatud ilmusid K. A. Hindreylt, M. Sillaotsalt, J. Jaigilt. Kersti Merilaasilt ilmus 1944 luulekogu “Kallis kodu”.

1944. aastal vallutasid nõukogude väed jälle Eesti, tõrjudes siit välja sakslased. Enne seda põgenes umbes 44 000 eestlast välismaale, peamiselt Rootsi ja Saksamaale. (Krusten 1995: 158)

Sundpagulaste seas oli ka palju lastekirjanikke (K. Ristikivi, J. Lattik, J. Jaik, G. Helbemäe jt) Mitmed eesti lastekirjanikud olid represseeritud või hukkunud. NKVD poolt olid 1941. aastal mõrvatud J. Parijõgi ja J. Oengo, sõjas oli hukkunud Evald Paikre. M. Sillaots saadeti Siberisse, mitmed kirjanikud nagu Kersti Merilaas sunniti vaikima, neil ei olnud enam avaldamisvõimalust.

Lastekirjandusse tuli sõjajärgsetel aastatel uus põlvkond autoreid, kultuuri taastamise ja juhtimise eesotsas olid kirjanikud, kes naasesid Nõukogude tagalast..

Taasilmumist alustas **ajakiri Pioneer**, esimeseks sõjajärgseks toimetajaks oli L.Rommelgas, hiljem R. Parve ja H. Pukk.

Ajakiri Pioneer

1946. aastal alustas ilmumist **lasteajaleht Säde**. Lasteperioodika ülesandeks oli eelkõige uue nõukoguliku põlvkonna kasvatamine, seepärast oli igas väljaandes suur osa pühendatud propagandistlikele kirjutistele. Positiivne oli Pioneer ja Sädeme puhul see, et mõlemal väljaandel oli suur lastest kirjasaatjate võrk, kes võisid avaldada omi artikleid ja ka kirjanduslikke katsetusi. Ka ilmus ajakirjas Pioneer paljude eesti lastekirjanike loomingut.

Lastekirjandusele pöörati antud ajajärgul suurt tähelepanu, sest kirjanduses nähti uue põlvkonna ideoloogilise kasvatus vahendit. 1946. aastal kuulutas haridusministeerium välja lastekirjanduse võistluse, millele laekus küll palju käsikirju, kuid nende tase ei olnud kõrge.

Kogu varasem lastekirjandus sai hävitava hinnangu osaliseks, samuti kuulutati keelatuks paljude lastekirjanike nimed, kelle eluloos oli võimude meelest kahtlasi seiku.

Lastekirjandusele esitati rangeid, kohati lausa absurdseid nõudmisi. Elu kujutamise ainsaks meetodiks jäi realism, muinasjutud ja fantaasia äratasid kahtlust. Siiski peab ütleva, et eesti lastekirjanduses pole neid nõudeid kunagi täht-tähele täidetud. Näiteks muinasjutte on avaldatud igal ajajärgul, 40ndatel ja 50ndatel eelistati küll klassikat ja rahvaluule mugandusi, mitte algupärast kunstmuinasjuttu.

Kirjastustegevus koondati riiklikesse kirjastustesse. Rõhutati vajadust uute, nõukogulike lasteraamatute järele, kus oleks kujutatud sõjakangelasi, ülesehitustööd, nõukogude patriotismi ja rahvaste sõprust. Lastekirjandus oli koguni rangema kontrolli all kui täiskasvanutele kirjutatu, kuna peeti oluliseks kujundada uue põlvkonna vaateid. Kirjandus pidi pakkuma eeskujusid ja ideaale ning kujutama võimalikult mustades toonides sotsialismi vaenlasi ning elu enne sotsialistliku korra kehtestamist. Valdavaks kujunes realistlik esitus, mis pidi aga sobima kommunistliku ideoloogiaga. Kõik see välistas tegelikkuse tõetruu kujutamise. Raamatud olid jälle liiga didaktilised, skemaatilised, huumorivaesed. Lasteraamatute kirjastamine toimus kirjastuses Ilukirjandus ja Kunst, hiljem Eesti Riikliku Kirjastuse lastekirjanduse toimkonna kaudu. Lasteraamatud läbisid väga range tsensuuri. Et algupärast kirjandust oli vähe, anti välja kordustrukke ja muinasjutte. Tõlgete osas oli ülekaalus vene nõukogude lastekirjandus. Positiivne külg oli, et tiraazid olid suured (5000-30 000) eksemplari ja hind oli väga odav, mis tegi raamatu kättesaadavaks igale lapsele. Samuti ilmusid lasteraamatud heas eesti keeles. Kujunduselt oli sõjajärgne lasteraamat vaene, välja antud halval paberil ja tagasihoidlike must-valgete illustatsioonidega.

Ka pealesõjaaegses lastekirjanduses on **kõige soositum teema loodus**. Ühelt poolt on see juba eesti lastekirjanike traditsioon, teiselt poolt andis see teema võimaluse kirjutada vähem ideologiseeritud tekste.

Loomadest, lindudest ja putukatest jutustas **J. Kallak** raamatutes “Tedrepoeg Pii-Pii” (1946), “Summ-Summ” (1947).

Richard Rohult ilmus kaks valikkogu “Lapsed, linnud ja loomad”(1947) ja “Laaned ja veed” (1949), mis kuulusid oma aja kõige populaarsemate raamatute hulka.

“Lapsed, linnud ja loomad. Jutustusi noortele” tiitelleht

Autor(id): Richard Roht

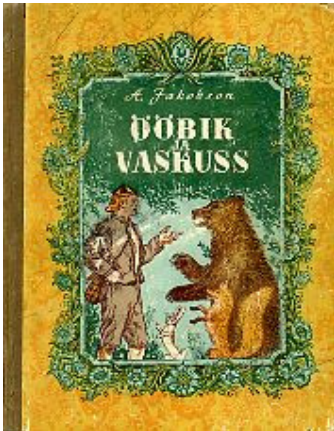
Illustraator: Evald Okas

Kirjastus: RK Ilukirjandus ja Kunst

Tallinn: 1947

Loomadest, lindudest ja putukatest kirjutasid J. Kallak, L.Kibuvits, R. Sirge, E. Krusten, J. Piik.

Omapärane oli August Jakobsoni eesti folklooril põhinev loomamuinasjuttude kogu “Ööbik ja vaskuss”.

“Ööbik ja vaskuss” tiitelleht

Autor(id): August Jakobson

Illustraator: Margarethe Fuks

Kirjastus: RK Ilukirjandus ja Kunst

Tallinn: 1947

Teine traditsiooniline teema eesti lastekirjanduses on olnud **ajalugu**, eriti kaugel ajalugu ja lähiminevik. Meelisteema oli muistsete eestlaste vabadusvõitlus Saksa ja Taani ristirüütlike vastu. Varem järjejutuna avaldatud eestlaste muistset vabadusvõitlust käsitlev **Enn Kippeli** “Lembitu poeg” anti välja 1941. aastal pealkirja all “Meelis” ning oli ajakohastatud eesti ja vene rahva “suure ajaloolise sõpruse” motiiviga.

“**Meelis**” tiitelleht
Autor(id): Enn Koppel
Illustraator: Eduard Järv
Kirjastus: Ilukirjandus ja Kunst
Tallinn: 1945

Aadu Hindi “Vesse pojast” (1948) käsitletakse Saaremaa alistamist ristirüütlike poolt ning saarlaste vaprat vastupanu sakslastest röövvalutajatele Saaremaa vanema Vesse poja Leho silmade läbi.

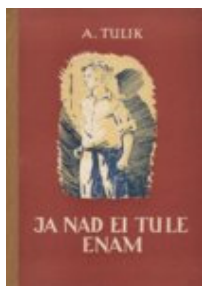
Sakslase kuju vaenlase rollis sobis ka sõjajärgsesse konteksti. Autori sõnum noorele lugejale oli isamaa-armastus ja vastupanu osutamine võõrale võimule.

“**Vesse poeg**” tiitelleht
Autor(id): Aadu Hint
Illustraator: Evald Okas
Kirjastus: Ilukirjandus ja Kunst
Tallinn: 1948

Lähiminevikust, koolielust Eesti Vabariigi ajal räägib **Lall Kahase** (I. Marani ja B. Lülle ühine pseudonüüm) jutustus “Sõbrad” (1948). Jutustuses antakse mõnusa huumoriga pilt poiste tegemisest. Minevikuainelisi jutte kirjutas **Tõnis. Braks** “Võitlusvennad” (1946) ja “Punaoja poisid” (1947). “Võitlusvendade” tegevus toimub kahe maailmasõja vahelisel ajal ning kujutab konflikti vaeste tööliste linnaosa ehk Karbiküla ja rikkaste kodanlaste linnaosa ehk Valgelinna poiste vahel. Jutustus lõpeb positiivsetes toonides 1940. a. juunirevolutsiooni saabumisega, mis toob suure rõõmu Karbiküla elanikele. “Punaoja poisid” jutustab mõisnike ebainimlikkusest ja külaelanike vaesusest enne 1905. aasta revolutsiooni.

Fasistliku okupatsiooni aega puudutavad mitmed lastekirjanikud. Pikemalt jutustab sellest ajast **Arnold Tuliku** jutustus “Ja nad ei tule enam.” (1949).

Arnold Tulik “Ja nad ei tule enam” tiitelleht
Ilukirjandus ja Kunst 1949
Illustratsioonid Aleksander Pilar

Jutustus räägib 12-aastasest poisist, kelle vanemad on mõrvatud kui nõukogude aktivistid. Poiss püüab mõrvareile kätte maksta, abistades haavatud kommunisti. Kirjanik räägib sõja- ja okupatsiooniaastate julmusest, põnevust lisab pingeline süžee ja ohtlikud olukorrad.

Halvemini õnnestus lastekirjanikel kaasaja kujutamine. Pioneeriteematika oli kirjanikele võõras, ka olid ette seatud reeglid ja raamid liiga jäigad. Aja nõuete kohaselt püüti kujutada koolielu ja laste tegevust väljaspool kooli. Selle ainekogu suhtes kehtinud ettekirjutuste tõttu oli tulemus konstrueeritud ja ebaeluline. Pseudorealistlikku jutukirjandust esindab näit. V. Laidustare “Pioneer Sulev” (1948). Vastuolu maaelu argipäeva ja pioneeriorganisatsiooni poolt laste tegevuseks pakutava vahel on suur.

Aino Tigase (1912-1991) jutustused „Keerdsõlm“ (1948) ja „Meid kutsus signaal“ püüavad näidata pioneeride positiivset rolli koolielus, kuid vastuolu jutustuses kujutatud ja tegeliku elu vahel oli suur. Õnnestunum on Aino Tigase „Klassi noorim“ (1950), mille tegevus toimub balletikoolis, mille miljöö oli autorile tuttav.

Tigane, Aino; "Klassi noorim", Tallinn, 1950
Illustreerinud Aleksander Pilar

Aino Tigase "Klassi noorim" on lugu Hiljast, kes vaatamata raskustele pürib baleriiniks. Teos on ajale igati iseloomulik. Näiteks, kui tädi Anna kuuleb, et Hilja võeti koreograafilisse kooli vastu, on ta veidi skeptiline ning ütleb: *"Jah, kui suured - see on veel iseasi. /.../ Ja kas neilgi maksab sedasi... Võtame või su isa: ammus ta sõjast tuli, sai koha trükikotta. Oleks võinud rahul olla. Kus tema - vaja sinna poliitikaülikooli! Neljakümneaastane, aga jälle koolipoiss! Näis, kas peabki kaua vastu... Ema samuti. Harva, kui saad temaga sõna juttu ajada. Ühtepuhku tal need ametiühingu ja ei tea mis asjad. Kas seda kõike tarvis on? Eks saaks ka ilma läbi. Aime ja Endla jälle - pioneerid. Noh, nad küll ka suuremad, tugevamad. Aga sinul, väikesel - arvad, et sul jõudu jätkub? Väsid ära - vaata siis ei jaksa enam üheski koolis."*

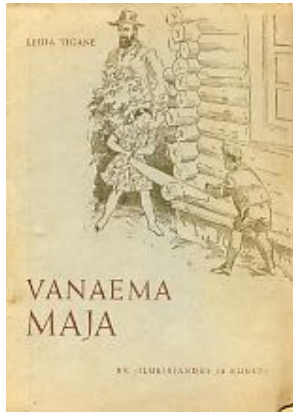
Ei, ei väsi," hüüab Hilja tuliselt. "Pean saama hakkama."

(Kumberg 2006)

Sageli kujutati individualistist poisi või tüdruku ümberkasvatamist kollektiivi poolt. Kollektiiviks on tavaliselt klass, pioneeri- või oktoobrilaste salk ehk rühm või spordimeeskond. **Aino Tigase** (1912-1991) lasteaiajutus "Lugu väikesest Annest" kasvatab jonnaka tüdruku ümber lasteaiakasvatajate ja lastekollektiivi õnnestunud koostöö.

Veera Saare (1912) "Sõit mustikametsa" on samuti lasteaialugu. Muidu elamusterohke ja lapsepilgulistest juhtumustest rikas jutt kannab endas negatiivse tegelase ümberkasvatamise ideed ja mudilaste mustikakorjamine toimub "sotsialistliku võistluse" korras.

Mudilastele kirjutas ka **Leida Tigane** (1908-1983). Ta on üks nendest vähestest autoritest, kelle loomingus tuleb kodu temaatika järjekindlalt esile. Autor keskendub laste mängudele ning seetõttu mõjuvad humoorikad jutud neutraalsetena igas ajas. 1946. aastal ilmus L. Tigase lapsepõlvemälestustest inspireeritud jutukogu "Vanaema maja".

“Vanaema maja” tiitelleht

Autor(id): Leida Tigane

Illustraator: Ott Kängilaski

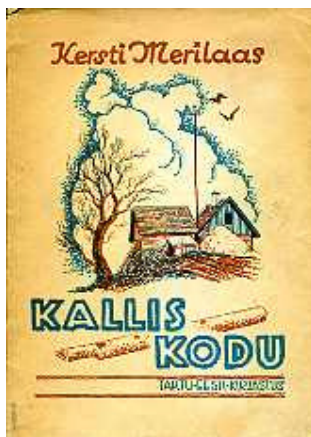
Kirjastus: RK Ilukirjandus ja Kunst

Tallinn: 1946

Leida Tigane on pärit kirjanduslikult andekast perekonnast, kus lastele kirjutasiid kolm õde. Leida Tigase lastejutud loomadest "Lugu kahest laisast varesest" ja "Metsatalu vahvad loomad"

ilmusid juba enne sõda ja said auhindu "Looduse" lasteraamatute võistlustel. 1943. aastal ilmus L. Tigase "Hunt ja kutsikas"

40-ndate aastate **lasteluule** on jutukirjandusest püsivama väärtusega, mida kinnitavad hilisemad arvukad kordustrükid. 1944. aastal ilmus **Kersti Merilaasi** (1913-1986) esimene lasteluule kogu "Kallis kodu", 1948. aastal "Päikese paistel". Luulekogude põhiteema on loodus, kool ja kodu. Viimases kogus ei puudu muidugi ka kohustuslikud poliitilised luuletused, kuid sellele vaatamata on kogu värsid elurõõmsad ja lõbusad. Kogu sai ilmumisaastal Nõukogude Eesti preemia ja üldise tunnustuse. Hiljem kui kirjanik kanti kodanlike natsionalistide nimekirja, vaikiti "Päikese paistel" maha.

“Kallis kodu” tiitelleht

Autor(id): Kersti Merilaas

Illustraator: Agu Peerna

Kirjastus: Tartu Eesti Kirjastus

Tartu: 1944

Sõjajärgse lastekirjanduse tähtsamaid organiseerijaid oli ajakirja “Pioneer” ja ajalehe “Säde” toimetaja **Ralf Parve** (1919-2011), kes oli ka Kirjanike Liidu laste-ja noorsookirjanduse sektsiooni juhataja. Muidugi nõudsid need ametikohad nõukoguliku ideoloogia esindamist, samas on Ralf Parve astunud välja nii mõnegi teenimatu kriitika alla sattunud lasteraamatu või lastekirjaniku kaitseks (Krusten 1995: 166).

Ralf Parve oli ka ise viljakas lasteluuletaja, tema lastevärsside esikkogu kannab pealkirja “Teguderohked päevad” (1948). Kogu luuletustes on kajastatud laste tegevusi õppimisest pioneeride rivi-ja lõkkelauludeni. Paljud luuletused said laste hulgas väga populaarseks ja on viisistatud. Ka järgnevate luulekogu “Meie maja poisid” (1949) elurõõmsad värsid leidsid heatahtliku vastuvõtu kriitika ja lugejate poolt. Mitmed neist on koolilugemike kaudu tuntud tänapäevalgi. Sellised on “Sõbrad”, “Ohakas”, “Juku” jt.

Tekstinäide

SÕBRAD

Ralf Parve

Mu parimaks sõbraks
on koolivend Jaan
ja temaga hästi
läbi ma saan.

Ükskõik, mida ette ka
üks võtaks meist -
ta kindlasti kaasa
tõmbab ka teist.

Kui täna ma koolis
saan hindeks viis,
Jaan kindlasti viie
Saab homme siis.

Kui Jaanile meeldib
uus kirjandusteos,
on kindlasti kohe
see minulgi peos.

Kui jalgpallis tuline
heitlus keeb -
lõõn värava mina,
Jaan samuti teeb.

Ükskõik, mida üks meist
teeb mõistlikku ees -
ta eeskuju järgib
ka seltsimees.

Me kõrvuti õppetöös,
mängude hoos
kui parimad kaaslased
sammume koos.

Nii elus kõik päevad
on kaunid ja head,
kui tõelisest sõprusest
lugu sa pead
(1952)

Lastele kirjutasiid luuletusi ka **Paul Rummo, Debora vaarandi, Mart Raud, Ilmar. Sikemäe.**

* * *

Ajavahemikku Teise maailmasõja lõpust kuni 50-ndate aastate keskpaigani võib eesti lastekirjanduses pidada kohanemisperiodiks uute tingimuste ja võimalustega. Enamik lastekirjanikke püüdis säilitada varaemate traditsioonide järjepidevust. Poliitilisi teemasid püüti võimaluse piires vältida. (Krusten 1995: 168)
Periodi õnnestunum lastekirjanduse põhiliik on luule. Püsiva väärtusega on Kersti Merilaasi ja Ralf Parve lastevärsid.

KIRJANDUS

Jaaksoo, Andres 1987. Kes on kes ja mis on mis eesti lastekirjanduses. Tallinn: Eesti Raamat.

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Eesti_lastekirjanduse_esimene_kuldaeg/

Tekstid:

Hiir hüppas ja kass kargas 2000. Eesti lastekirjanduse antoloogia VII köide.

Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

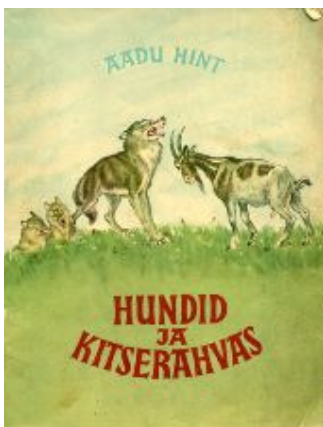
Laste rõõm 2011. Koost Eesti Lastekirjanduse Keskus. Tallinn: Tammerraamat.

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Relv_ja_t%C3%B6%C3%B6riist/

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Relv_ja_t%C3%B6%C3%B6riist/

20. sajandi 50.-60. aastate lastekirjandus

Pärast Stalini surma 1953 tõi alanud nn sulaperiood kaasa muutusi ka lastekirjanduses. Lastekirjandus vabanes järk-järgult didaktilise õppevahendi rollist. Avardus teemade ring ja kunstiliste väljendusvahendite valik. Kuigi lastekirjanduse parteiline juhtimine ja kontroll jätkus, toimus see nüüd varjatumalt. Tegelikult ei olnud vaja enam ilustada, oli lubatud näidata ka halbu õpilasi ja negatiivseid elunähtusi. Endiselt oli aga teemasid, millest ei tohtinud rääkida ja kirjanikke, keda ei saanud avaldada. Selline teema oli näiteks Eesti Vabariigi ajalugu, 1940. aasta nõukogude okupatsioon ja küüditamine. Alternatiiviks poolikule tõele oli allegooria või allteksti kasutamine. Kujunes välja oskus lugeda ridade vahelt, mõista irooniat ja ümberütlemisi. Näiteks 1956. aastal ilmunud A. Hindi muinasjutus „Hundid ja kitserahvas” võis kolmes juhthundis kirjelduse järgi kerge vaevaga ära tunda Stalini, Malenkovi ja Beria.

„Hundid ja kitserahvas”titelleht

Autor: Aadu Hind (ümber jutustanud)

Illustraator: Romulus Tiitus

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1956

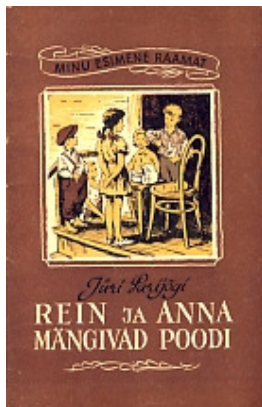
Alates 50. aastatest anti üha rohkem välja algupärast lastekirjandust, tiraažid olid väga suured. Lasteramatuid kirjastati riiklike dotatsioonidega, mis võimaldas maksta kirjanikele häid honorare, samas hoida raamatute hinda madalana.

50.-80. aastatel oli Eestis palju elukutselisi lastekirjanikke, kes said elatuda ainult kirjutamisest. Samuti oli raamatute ostmine ja lugemine väga populaarne. Oli tavaline, et perekond ostis kõik ilmunud lasteraamatud.

Lasteraamatute põhiline kirjastaja oli 1949-1964 Eesti Riiklik Kirjastus ja seejärel Eesti Raamat. Aastakümnete vältel on need kirjastused välja andnud mitmeid algupärase eesti lastekirjanduse kogumikke nagu „Jutupaunik“ (1958-1986), „Laste Sõna“ (1965), „Kirju-mirju“ (1969). Samuti hakkasid ilmuma populaarsed raamatusarjad „Minu esimene raamat“ (1956-1968), „Seiklusjutte maalt ja merelt“ (1955-1962, 55 raamatust koosnev maailmaklassika noorsoole), „Noorus ja

maailm“(1963-1969), „Tahan kõike teada“ (aimeraamatute sari koolinoortele 1960-1965) jne

Sarja „Minu esimene raamat“ raamatud olid õhukesed ja väga odavad, samas olid sarjas esindatud mitmed eesti lastekirjanduse väärtteoseid, muuhulgas kaks Jüri Parijõe raamatut.

“Rein ja Anna mängivad poodi” tiitelleht

Autor: Jüri Parijõgi

Illustraator: H. Mitt

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallin: 1958

Sari: Minu esimene raamat

Väga oluliseks tuleb lugeda **välismaise lastekirjanduse tõlkimist**. 60. aastatel jõudsid eesti lasteni maailmakirjanduse klassiku Astrid Lindgreni raamatud, aga ka mitmete teiste välismaiste laste- ja noorsookirjanike teosed. Muidugi tõlgiti kõige rohkem vene lastekirjanike teoseid.

Lasteperioodika täienes 1960. aastal koolieelikutele ja nooremale koolieale mõeldud ajakirjaga **Täheke**. Ajakirja kaastööliseks on olnud kõik tuntud lastekirjanikud. Samuti on Tähekeses jälle laste kirjanurk. Väga populaarne oli ka ajakirja käsitööleht ja nuputamisleht. Täheke ilmumise päev oli oodatud kõikides kodudes, kus oli väikesi lapsi.

Ajakirja Täheke esimene number

60. aastatel tuli kirjandusse uus põlvkond noori andekaid lastekirjanikke. Nende hulgas luuletajad Ellen Niit ja Heljo Mänd, proosakirjanikud Villem Gross, Eno Raud, Silvia Rannamaa, Silvia Truu, Holger Pukk, Manivald Kesamaa, Boris Kabur, Jaan Rannap, Heino Väli, Kalju Kangur, Harri Jõgisalu jt. Kirjandusse tuli uus põlvkond autoreid, kelle lapsepõlv jäi iseseisvusaega, kes noortena tegid läbi sõja ja võimuvahetusega kaasnevad vapustused ja asuvad hoogsalt end väljendama stalinismijärgses optimistlikus kultuurisituatsioonis. **Tekkis elukutselise lastekirjaniku staatus.**

Realistlik jutukirjandus

50. aastatel toimunud kirjanduslikud muutused tähendasid pöördumist tagasi realistliku traditsiooni juurde.

Lastekirjanduse peamine sihtrühm neil aastatel oli keskmine kooliiga, eriti põhikooliealised poisid.

Realistlikku poistekirjandust esindab **Villem Grossi** (1922-2001) jutustus “Ühe poisi suvi” (1956). Teose peakangelane Voldemar Jalakas peab suvel tööle minema, sest kodus kasvatab lapsi ainult ema. Poisil tuleb ületada mitmesuguseid raskusi ja suve jooksul muutub ta palju mehisemaks ja tahtejõulisemaks. Tunnustuse pälvis ka V. Grossi teine noorsooromaan “Tiivasirutus” (1959), mis käsitleb 1940/1941. aasta sündmusi gümnaasiumi lõpuklassi õpilaste kaudu. Raamatul oli suur menu. Ja kuigi kogu tõde ei olnud võimalik välja öelda, on romaan noorte inimeste, omaaegse kooli ja sõjaeelse poliitilise olukorra kujutamisel suur saavutus.

Maaelust annab tõepärase pildi **Lall Kahase** “Pisilugusid Jalukselt”(1956) ning selle järg “Tere jälle!” (1958). Raamatutes avaneb tolleaegne maaelu teismelise ja väikelapse suu läbi. Raamatus on elavad karakterid ja soe huumor.

Poisteraamatu ühe suunana elustus 50. aastate lõpul **seikluskirjandus**, mille teerajaks oli **Eno Raud** diloožiaga “Roostevaba mõök” (1957) ja “Sõjakirves on välja kaevatud” (1959).

Pealkiri: **Roostevaba mõök**

Autor(id): Eno Raud

Illustraator: E. Vaher

Kujundaja: A. Viidalepp

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Linn: Tallinn

Aasta: 1957

Pealkiri: **Sõjakirves on välja kaevatud**

Autor(id): Eno Raud

Illustraator: E. Vaher

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1959

Raamatutes kirjeldatakse kaasahaaravalt kahe poistekamba mängusõda, aga ka poistele tähtsaid eetilisi küsimusi nagu vaprus, ausus, julgus, seltsimehelikkus, reetmine.

Seikluslike poisteraamatuid kirjutasid veel **R. Vaidlo, J. Rannap, H. Väli, H. Pukk** jt.

Poisteraamatutes oli tähtsal kohal seikluslikkus, aga ka poiste iseloomu kujunemine, tahtejõu kasvatamine ja eneseületamine. Sellised raamatud on **Holger Puki** "Jüri" (1961), Jaan Rannapi "Roheline pall" (1962), **Heino Väli** "Kolumbuse maa Kolumbus" (1963), "Hundikäpp" (1964).

Loomulikult kirjutati pioneeridest ja pioneeritööst. Pioneeriliikumise kujutamise tähe all kirjutati mitmetest laste põnevatest ja vajalikest ettevõtmistest. Sellele on kaasa aidanud ka kirjanikud, näiteks H. Väli ja H. Pukk. **Holger Puki** "Rohelised maskid" teisendas timurlaste

(kõikjal NSV Liidus A. Gaidari teosest "Timur ja tema meeskond" alguse saanud heategevuslik pioneeriliikumine) tegevuse looduskaitseks ettevõtmiseks.

Raamatutes tuleb ette laias valikus seiklusi, sõjamänge, detektiivitegevust, mis aitavad kinnitada nii teadmisi loodusest, sõja-ajaloost, kriminalistikast, psühholoogiast, tehnikast, eetilistest väärtustest.

60. aastatel hakatakse pioneeritööd ja koolielu ka kriitiliselt kajastama. Jutustustes "Salu Juhan ja ta sõbrad" (1964) ja "Musta lamba matused" (1968) kasutab **Jaan Rannap** nii mahedat huumorit kui ka satiiri.

“**Musta lamba matused**” tiitelleht

Autor: Jaan Rannap

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1968

Sama kriitiliselt on koolielu ja pioneeritööd kujutanud ka **Heljo Rammo** jutustustes “Salgajuht Mare” (1966) ja “Üks omamoodi poiss” (1968). Huumorikalt jägis koolielu **Heljo Mänd** jutustuses “Toomas Linnupoeg” (1968)

Tõsielulise **tüdrukuteraamatu** kõige silmapaistvam saavutus oli **Silvia Rannamaa** (1918-2007) “Kadri” (1959) ja selle järg “Kasuema” (1963). “Kadris” ja “Kasuemas” kujutatakse teismelise tütarlapse tunde- ja mõttemaailma. Jutustuses räägitakse kaasaja tõsistest probleemidest, vaesusest, koolikiusamisest jms, kuid raamatus on ka palju ilusat, unistusi, mis võivad täituda. Positiivne on , et selles raamatus näidatakse peategelase kaudu ka raamatute ja kirjanduse võlujõudu.

Pealkiri: **Kadri**

Autor(id): Silvia Rannamaa

Illustraator: Edgar Valter

Kujundaja: H. Vitsur

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Linn: Tallinn

Aasta: 1959

Pealkiri: **Kasuema**
Autor(id): Silvia Rannamaa

Kirjastus: Eesti Raamat
Linn: Tallinn
Aasta: 1965

Silvia Rannamaa “Kadri” ja “Kasuema” panid aluse 60. aastate tüdrukuteraamatule, mida on viljelenud Silvia Truu, Heljo Mänd, Ellen Niit, Aino Pervik ja Leelo Tungal. Kõige viljakam autor oli **Silvia Truu** (1922-1990), kes kujutas oma raamatutes “Silja, päikesekiir ja maailm” (1967) ning “Kuu aega täiskasvanu” (1968) noore tütarlapse iseseisvumist, oma koha otsimist ja leidmist ning esimest armastust.

50. aastatel tekkis eesti lastekirjanduses **ulmekirjandus**. Teaduslik-fantastilist seilusjuttu on viljelenud **Iko Maran** (“Lauri ja Kaie kummalime matk” 1964, “Kirjud lood” 1970) ja **Jaak Sarapuu** (ajaloofantastika), kosmoseulmelise noorsoojutu “Kosmose rannavetes” kirjutas 1966. aastal **Boris Kabur**.

“**Kosmose rannavetes**” tiitelleht
Autor: Boris Kabur
Illustraator: O. Soans
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1966

Endiselt on populaarne teema loodus ja loomad. Senise isikustamise asemel hakati nüüd loodust ja loomariiki kujutama teaduslikumalt, endiselt säilib tugev looduskaitsejalik hoiak. Loomadest kirjutasiid **Elar Kuus, Juhan Smuul, Rudolf Sirge, Erni Krusten, Jüri Piik, Silvia Truu, Jaan Rannap jt.**

“**Tagametsa tiivuline pere**“ tiitelleht

Autor: Jüri Piik

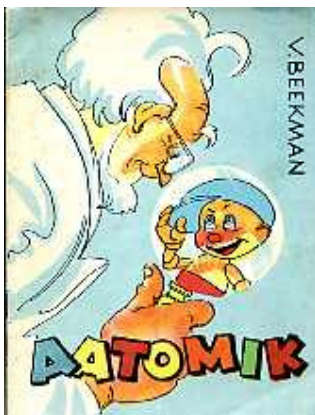
Illustraator: Väino Tõnisson

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1955

Lastekirjandusse tuli tagasi **kunstmuinasjutt**, mis vahepeal oli põlu all. Fantastiline suund sai võimalikuks alles nn sula aastatel.

Uue kvaliteedini jõudis kunstmuinasjutt 60. aastate alguses. 1959. ilmus **Vladimir Beekmani** teaduslik-fantastiline jutustus “Aatomik”, kus poisipõnniks personifitseeritud Aatomik teeb võimsaid tegusid.

Pealkiri: **Aatomik**

Autor: Vladimir Beekman

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1959

60. aastel arenes kiiresti ka väikelastele ja nooremale koolieale mõeldud proosa, kus õpetuslikkus ja kasvatuslikkus oli osavalt seotud esteetilisusega, reaalne maailm fantastilise ja mängumaailmaga. 1962. ilmus Eno Rauda "Sipsik", mis oli eeskujuks paljudele elusaks muutunud mänguasjadest tegelaskujudele.

“**Sipsik**” tiitelleht

Autor: Eno Raud

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Linn: Tallinn

Aasta: 1962

Ellu ärrganud mänguasjadest on kirjutanud **Robert Vaidlo** (1921-2004), kes mõtles välja joonistusblokis oleva linna koos selle vahvate tegelastega, kes olid kas joonistatud või elasid lapse kirjutuslaual ning mänguasjakastis. (“Lood Kukeleegua linnast”, 1965). Kunstmuinasjutte kirjutasid veel **Kalju Kangur** “Timbu-Limbu õukond ja lumemõldrid” (1969), **Heljo Mänd** “Koer taskus” (1967) jt

“**Koer taskus**” tiitelleht

Autor: Heljo Mänd

Illustraator: Heldur Laretei

Kirjastus: Eesti Raamat

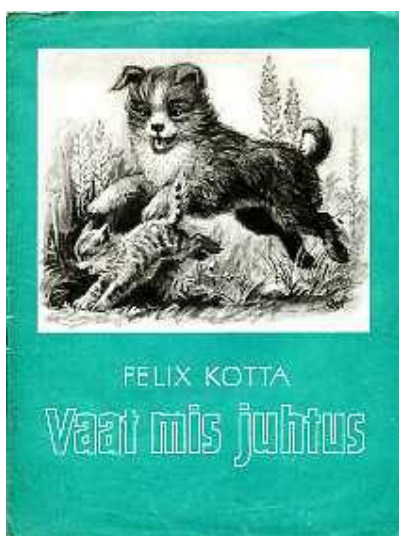
Tallinn: 1967

Realistlikku väikelastekirjandust esindas **Ellen Niit** (“Pille-Riini lood” 1963), **Heino Väli** (“Peetrike” 1966), **Harri Jõgisalu** (“Sass ja Jass” 1968).

Luule

50. aastatel jätkab lastevärssidega **Ralf Parve** (1911-2011). 1952. ilmus R. Parve luulekogu “Lõbusad värnid”. Paljud selle kogu luuletused said väga populaarseks ja neid teati peast. Eakohase huumoriga on kirjutatud väikelasteluuletused kogudes “Tahan ruttu kasvada” (1953), “Tulge meile külla”(1954), “Telefon” (1953). Ralf Parvelt on ilmunud veel Tiibeti muinasjutul põhinev värsslugu “Karsumm” (1958), Eesti rahvalulul põhinev ”Kassiraamat” (1965) ja hulgaliselt valikkogusid.

50. aastate lasteluule paremiku kuulub ka **Felix Kotta** (1910-1963) looming. Luuletaja debüteeris 1949. aastal värsslooga “Räägib Matti”, mis räägib põlevkivikaevandamisest. Õnnestunud on F. Kotta pikemad värsslood loomadest ja lindudest “Vaat, mis juhtus” (1951), “Tublid loomad” (1952), “Metsapere laulikud” (1955). Kõikidest nendest värsslugudest on ilmunud mitmeid kordustrukke. Luuletaja värnid on dünaamilised, huvitavate loomtegelaste tegutsemine annab võimalusi väljendada olulisi eetilisi tõekspidamisi.

“Vaat mis juhtus” tiitelleht

Autor(id): Feliks Kotta

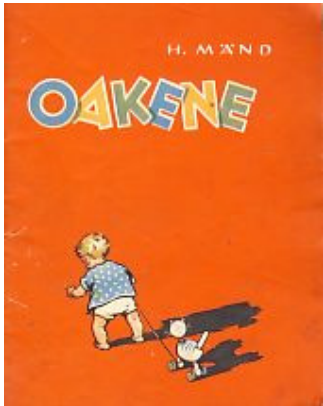
Illustraator: Ott Kangilaski

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Linn: Tallinn

Aasta: 1951

Paralleelselt uuenemisega proosas toimusid muudatused ka lasteluules. 50-ndate lõpul tulid kirjandusse noored naisluuletajad **Heljo Mänd** ja **Ellen Niit**, kellel olid ka endal väikesed lapsed. Nemad toovad luulesse väikelapse teema, lõbusa mängulisuse ja naiseliku helluse.

“Oakene” tiitelleht

Autor: Heljo Mänd

Illustraator: Olev Soans ja Asta Vender

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1957

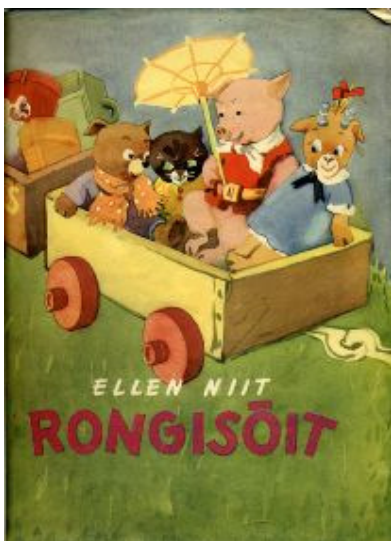
Tekstinäide

Tõrksad nukud

Heljo Mänd

“Head aega, nukukesed,
olge kodus, kukukesed,
tehke kõik, mis Toomas nõuab,
koolist varsti koju jõuan.”
Oi-oi-oi-oi! Nukuisa,
Miks su lapsed teevad kisa?
Riinad-Tiinad karjuvad,
hoidjaga ei harju nad.
“Ainult ema tahame!”
Toomas juba pahane.
Pirisejaid raputab,
nii et üks jääb paputa.
Lõpuks jalgupidi lastib
tõrksad nukud autokasti.
Keerab vänta, seab rooli:
“Viin teid ema juurde kooli.”
Mootor hakkab põrisema,
juhikene torisema:
“Endal pooleli jääb maja,
materjali tuua vaja,
raiskate mu kallist aega,
homme viin teid – lasteaeda.”

(1957)

“**Rongisõit**” tiitelleht

Autor: Ellen Niit

Illustraator: Vive Tolli

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1957

Õnnestunud väikelaste luuleramad on **Lea Nurkse** “Kubujuss” (1958).

Lastele kirjutasid veel **Kalju Kangur, Paul Haavaoks, Juta Kaidla, Helvi Jürisson, Olivia Saar, Vanda Sõelsepp, Muia Veetamm, Erika Esop, Adolf Rammo, Leili Andre, Maimu Linnamägi, Paul Haavaoks** jt. Luule realistlikumat suunda esindas **Manivald Kesamaa**, kes kirjutas lastele täiskasvanute tööd tutvustavaid värsslugusid.

“**Keda kiita leiva eest**” tiitelleht

Autor: Manivald Kesamaa

Illustraator: Alfred Saldre

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1957

50.-60ndate lasteluulele on omane värsikultuuri üldine tõus ja eakohasuse printsiibi teadlikum arvestamine. Kahjuks oli **peaaegu kogu luule adresseeritud väikelastele või nooremale koolieale.**

Lastenäidend

Lasteluule ja -proosa kõrval on lastenäidendid jäänud nii kvantiteedilt kui kvaliteedilt tagasihoidlikuks. Trükituna ilmus üsna vähe lastenäidendeid. Suure osa lastenäidenditest moodustasid nukunäidendid. 1952. aastal asutatud Eesti NSV Riikliku Nukuteatri repertuaari eest kandis hoolt **Uno Leies** (1931-1988). Osa tema nukunäidenditest on ilmunud kogus “Lõbus nukupere”(1971). Leiese nukunäidendite tegelased on peamiselt loomad, nende käitumises on rohkesti huumorit. Nukunäidendeid on kirjutanud veel Juhan Kangilaski, O. Liigand, E. Kuus, E.Raud. Nooremale ja keskmisele koolieale on näidendeid kirjutanud Ellen Niit ja Heljo Mänd.

Lastedramaturigia parimaks esindajaks antud perioodil on **Boris Kabur** (1917-2001), kelle lastenäidendid “Rops” (1965) ja “Rops aitab kõiki”(1965) olid väga huvitava süžee ja samal ajal käsitlesid tähtsaid eetilisi probleeme. Näidendis tegutsevad robot Rops ja elus poiss Jüri, kes on väliselt omavahel äravahetamiseni sarnased. Näidendit on edukalt lavastatud nii Eestis kui ka välismaal.

* * *

50.-60. aastatel jõuab eesti lastekirjandus uue kvaliteedini. Kuigi lastekirjanduses oli karm tsensuur ja kõikidel teemadel ei saanud endiselt kirjutada, laieneb teemade ring ja žanrivalik. Realistliku jutukirjanduse kõrvale tuleb tagasi kunstmuinasjutt, tekkib ulmekirjandus. Kirjandusse tuleb uus põlvkond noori andekaid autoreid. Üldse on lastele kirjutavaid autoreid palju, samuti ilmub palju lasteraamatuid. Juhtival kohal on proosalooming, kus peamiseks sihtrühmaks on keskmise kooliea poisid. Uue taseme saavutab ka luule, mis vastupidiselt proosale on peamiselt mõeldud väikelastele ja nooremale koolieale.

KIRJANDUS

Jaaksoo, Andres 1987. Kes on kes ja mis on mis eesti lastekirjanduses. Tallinn: Eesti Raamat.

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Tagasi_lapseliku_meele_juurde/

Tekstid:

Karuke ei ole paha 2000. Eesti lastekirjanduse antoloogia VIII köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Kukk kargas kiredes kännule 2000. Eesti lastekirjanduse antoloogia IX köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Olen mina väike valge jänes 2001. Eesti lastekirjanduse antoloogia XI köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Rähn, mis sa toksid? 2002. Eesti lastekirjanduse antoloogia XII köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Laste rõõm 2011. Koost Eesti Lastekirjanduse Keskus. Tallinn: Tammerraamat.

Eesti lastekirjandus 20. sajandi 70.-80. aastatel Lastekirjanduse kuldaeg

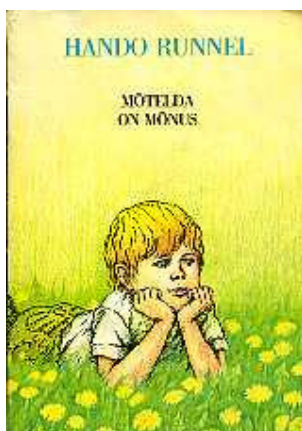
Pärast N. Hruštšovi tagandamist NLKP peasekretäri kohalt 1964 pidurdusid Nõukogude Liidus vabameelsed sotsiaalpoliitilised ja majanduslikud uuendused. Algas nn stagnatsiooniajastu.

Siiski ei suutnud stagnatsiooniperiood peatada muutusi eesti lastekirjanduses, vastupidi, 70.-80. aastatel saavutas eesti lastekirjandus kõrge taseme.

Avalikkuse huvi lastekirjanduse vastu suurenes. Ilmus lastekirjanduse teoreetilisi käsitlusi ja ülevaateid, korraldati lastekirjandust puudutavaid nõupidamisi ja konverentse, osa neist rahvusvahelised. Tulemusrikas oli 1985. aasta laste- ja noorsookirjanduse võistlus. 1988. aastal asutas Luunja sovhoos Karl Eduard Söödi nimelise lasteluule preemia. Seni keelatud teemasid käsitles lasteajakirjandus. Tänuväärte tööd tegi siin ajakiri Pioneer, kus räägiti Eesti ajaloo perioodidest, millest seni oli tulnud vaikida. Pioneer tutvustas ka väliseesti lastekirjandust. Samuti hakati väliseesti lastekirjanike teoseid välja andma kordustrukkidena kodumaal. 80-ndate kirjandusprotsessi sisulisteks tunnussõnadeks sobivad temaatiline avardumine, elunähtuste dialektilisem käsitlemine ja südi vastupanu venestamispoliitikale, mis tugevnes eriti kümnendi lõpul. (Krusten 1995: 182)

Lastekirjandusse tulid 70.-80. aastatel **noored andekad luuletajad**, kes töid kaasa uusi värkeid teemasid.

70ndatel astus lasteluulesse **Hando Runnel** (1938), kes seni täiskasvanutele luuletanud. Tema kogumikes „Miks ja miks” (1973), „Mere ääres, metsa taga” (1977), „Mõtelda on mõnus“ (1982, J. Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1983) ilmunud värsid süvendavad luule mõttelist ja tähenduslikku poolt, värsivorm on sageli lasteluulele iseloomuliku lõppriimilisuse asemel vabavärsiline. Autor ei jutusta, vaid tekitab kujundi abil meeoleu. Runnel kasutab tihti rahvaluulest võetud värsivormi ja sõnamängu.

„Mõtelda on mõnus” tiitelleht

Autor: Hando Runnel

Illustraator: Maret Kernumees

Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1982

Tekstinäide

Sõber tunneb sõpra silmist
Hando Runnel

Sõber tunneb sõpra silmist,
vaenlast vanast sõjafilmist,

ütle mulle, kust sa tuled,
siis ma teangi, kes sa oled,

tuled põhjast, oled põder,
tuled lõunast, oled lõvi,

tuled uksest, oled udu,
tuled vihmast - vikerkaar.

Runnel, Hando 1982. Mõtelda on mõnus. Tallinn: Eesti Raamat.

Mudilastele omasele sõnamängulisusele oli üles ehitatud **Paul Eerik Rummo** (1942) "Lugemik, lugemiki"(1974). Lapse seisukohti esindava humoorika luulega astus lugejate ette **LeeloTungal** (1947).

Sõnamängulise luulega sai tuntuks **Ott Arder** (1950-2004), kellelt ilmusid lasteluuleraamatud „Bumerang“ (1980), „Koer poiss sõitis jänest“ (1982), „Mine metsa“ (1986), „Valge raamat“ (1989, K. E. Söödi nim lasteluuleauhind 1990).

„Koer poiss sõitis jänest”tiitelleht
Autor: Ott Arder

Illustraator: Priit Pärn
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1982

Kodutunne on põhiline **Jaan Kaplinski** (1941) luulekogus „Jalgrataste talveuni“ (1987), kus on kasutatud küllaltki keerulisi poeetilisi võtteid..

Viivi Luige (1946) kogudes „Tubased lapsed“ (1979) ja „Kolmed tähed“ (1987) leidub ka kriitilist suhtumist lapsepõlve ja lapsesse.

„**Kolmed tähed**“ tiitelleht
Autor: Viivi Luik
Illustraator: Maarja Vannas-Raid
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1987

Tekstinäide

Elusloodus
Viivi Luik

Läks Oskar maale kevadel,
Sääl hüppas, hullas, hõikas
Ja õues peenralilledel
Kõik nupud maha lõikas.

Küll ema noomis Oskarit
Ja vanaema palus,
Kuid poissi naerma ajas jutt,
Et lilledel on valus.

Ta oma autod käivitas
Ja sõitis mööda õue.
Kuid päike ära kahvatas
Ja lumi sadas põue.

Ilm külmemaks läks kogu aeg
Ja Oskar koju tahtis.
Küll elusloodus rõõmustas
Kui Oskarist sai lahti.

Viivi Luik 1987. Kolmed tähed. Tallinn: Eesti Raamat.

70.-80. aastatel jätkavad eelmisel kümnendil lasteluulesse tulnud autorid **Ellen Niit**, **Heljo Mänd**, lasteluules katsetab ka **Eno Raud**.

Jätkuvalt on loodusest kirjutanud **Olivia Saar**, fantastilist-mängulist suunda esindas luuletaja **Kalju Kangur** (1925-1989) oma värsikogudes „Kuldsed krabid“ (1982), „Punaste traksidega koer“ (1984).

Lasteproosas on endiselt populaarne **ökoloogiline temaatika ja loomalood** (E. Raud, A.Pervik, H. Jõgisalu, J. Rannap, A. Reinla jt)

„**Kasulaps**”tiitelleht
Autor: Jaan Rannap
Illustraator: Reet Rea
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1989

Koolielu käsitlemisel jätkub kriitiline hoiak. **Jaan Rannapi** “Agu Sihvka annab aru” (1973) paneb naeruks formaalse pioneeritöö ja näitab koolipoisse ettevõtlike ning tragide maailmaavastajate ja katsetajatena. Eriline on teose vorm – lapse poolt kantselseikeeles kirjutatud seletuskirjad. Valitud vorm ja alltekstilisus tegi raamatu ka täiskavatu jaoks lõbusaks lugemiseks.

“**Agu Sihvka annab aru**” tiitelleht

Autor: Jaan Rannap

Illustraator: Edgar Valter

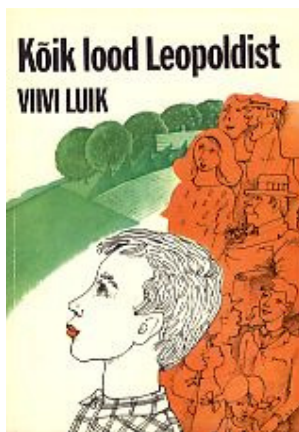
Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1976

Trükk: 2

Humoristlike koolilugude traditsiooni jätkab **Toivo Tootsen** 1983. aastal ilmunud „Jõhvi Joosepi juturaamatuga“

Maalapse tegemistest kirjutab **Viivi Luik** jututriloogia „Leopold“, „Vaatame, mida Leopold veel räägib“ (mõlemad 1976) ja „Leopold aitab linnameest“ (1976, J.Smuuli nimeline kirjanduse aastpreemia 1977). Kõik kolm raamatut ilmusid ka ühiste kaante vahel 1984.

„**Kõik lood Leopoldist**” tiitelleht

Autor: Viivi Luik

Illustraator: Asta Vender

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1984

Keskmise kooliea poistele on mõeldud **Iko Marani** põnevusjuttude kogu “Kirjud lood” (1970). Realse ja fantastilise põimingus selguvad ka poistele tähtsad eetilised väärtused.

“Kirjud lood” tiitelleht

Autor: Iko Maran

Illustraator: Ede Peebo

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1970

70.-80. aastatel süveneb huvi lapse psüühika ja perekonnateema vastu.

Uue suunana tekib proosas kodu-aineliste juttude tegelasena mitte enam väikelaps, vaid tundliku meelelaadiga, mõtlik ja filosoferiv teismeline.

60. aastatel alustatud Silja-raamatute seeriat jätkab **Silvia Truu** raamatutega “Tere! Sind ma otsisin” (1971) ja “Peidus pool” (1977). Raamatutes on kaks läbivat tegelast, Silja ja Indrek, kelle arenemist jälgitakse põhikoolist kuni lõpuklassini välja. Kirjanik kujutab meisterlikult noorte inimeste psüühikat ja omavahelisi suhteid. Tunnustusväärne on S. Truu raamatutes see, et elu ei kujutata ainult roosades värvides. Noorte inimeste saatus on keeruline mitmete perekondlike ja sotsiaalsete ebakõlade tõttu.

“Peidus pool” tiitelleht

Autor: Silvia Truu

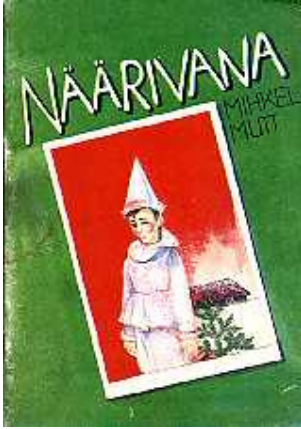
Illustraator: Asta Vender

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1981

2. trükk

Mihkel Muti (s. 1953) „Näärivana“ (1986, J.Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1986) jutustab perekonna purunemisest ja laste kannatustest pingelises olukorras.

“Näärivana” tiitelleht

Autor: Mihkel Mutt

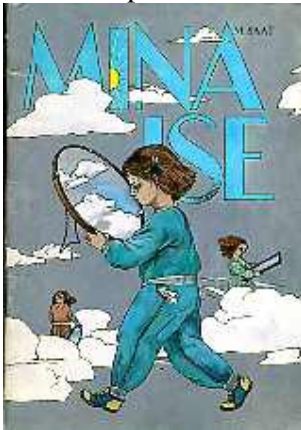
Illustraator: Epp-Maria Kokamägi

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1986

Leelo Tungla (s. 1947) “Kirju liblika suvi” (1986) peategelaseks on tüdruk, kelle ema on alkohoolik. Laste tõsistest probleemidest täiskasvanute maailmas räägib **Meri-Liis Laherand** jutustuses “Hannese sünnipäev” (1986), mis kõneleb joodikust vanaema hoole all elava poisi sattumisest lastekodusse. Laste traagilisest olukorrast täiskasvanute maailmas jutustab **Lehte Hainsalu** (s. 1938) novellikogu “Kes te koormatud olete” (1988).

Mari Saadi (s. 1947) “Mina ise” (1988, J.Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1989) kõneleb lapse sisemaailmast.

„Mina ise” tiitelleht

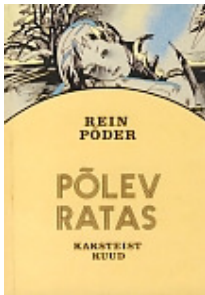
Autor: Mari Saat

Illustraator: Tiina Reinsalu

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1988

Murdealiste noorukite hingeelu käsitleb ka **Rein Põder** kolmes jutukogus „Kingitus“ (1981), „Kõige pikem suvi“ (1986), „Põlev ratas“ (1989)

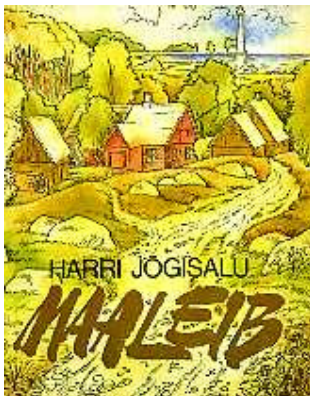
“**Põlev ratas. Kaksteist kuud**” tiitelleht

Autor: Rein Põder
Illustraator: Marje Üksine
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1988

Noorte inimeste eneseotsimist, nende suhteid perekonna, õpetajate ja eakaaslastega on käsitletud veel **Leelo Tungal, Oskar Tanner, Asta Põldmäe, Toomas Raudam, Reet Kudu, Holger Pukk** jt

Mure rahva püsimise ja saatuse pärast tõi 80. aastatel lastekirjandusse teoseid eesti rahva kultuuriloost, folkloorist, etnograafiast.

Harri Jõgisalu (s.1922) räägib raamatus “Maaleib” Kihnu saarest ja selle kultuuriloost.

“**Maaleib**” tiitelleht

Autor: Harri Jõgisalu
Illustraator: Henno Käo
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1984

Aegade muutumisest läbi emotsionaalse mälu jutustab **Tiia Toomet** (s. 1947) raamatutes “Vana aja lood”(1983), “Lapikirja ja lastekirja” (1984),”Kodused asjad”

(1987). Raamatu võtsid hästi vastu ka keskealised, kelle lapsepõlveaegsetest kommidest, jäätisest, mänguasjadest, mängudest, elukeskkonnast jne. teos pajatab.

Pealkiri: **Kodused asjad**

Autor: Tiia Toomet

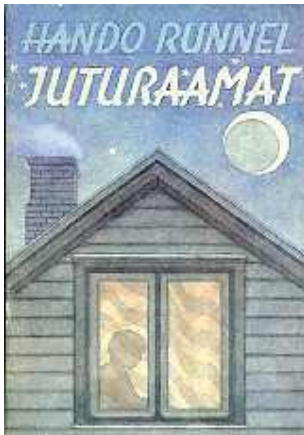
Illustraator: Jaan Tammsaar

Kirjastus: Eesti raamat

Tallinn: 1987

80ndatel ilmus varasemast (ja hilisemast) ajast enam **lapsepõlvekirjeldusi**. Rahva minevik, külaelu ning selle põlised traditsioonid on Aime Maripuu, Mart Helme, Helle Laasi jt põhiteemaks.

Pilte rahva ajaloost, sõjajärgsest külaelust jutustab **Hando Runnel** autobiograafiliste sugemetega jutukogus “Juturaamat” (1986).

“**Juturaamat**” tiitelleht

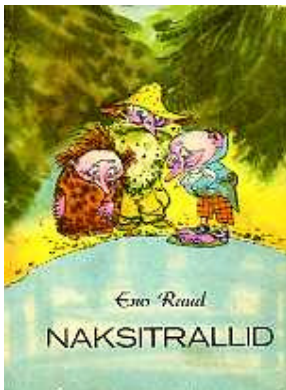
Autor: Hando Runnel

Illustraator: Lea Malin

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1986

Kõrgele tasemele jõuab **kunstmuinasjutt**. Suure tunnustuse nii lugejalt kui kriitikalt sai **Eno Raud** (1928-1996) ökoloogiline muinasjutt “Naksitrallid” I-II ja “Jälle need naksitrallid” (1972-1982).

“Naksitrallid 1. osa” tiitelleht

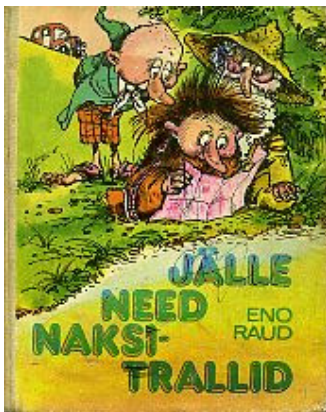
Autor: Eno Raud

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1972

"Naksitrallid" esimese raamatu eest on autor 1974. aastal kantud Rahvusvahelise Noorsookirjanduse Nõukogu aunimekirja (IBBY Honor List).

“Jälle need naksitrallid (1 ja 2 raamat koos)” tiitelleht

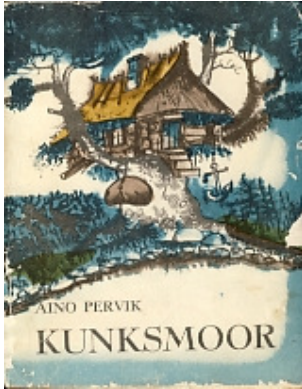
Autor: Eno Raud

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1986

Viljakas muinasjutukirjanik on **Aino Pervik** (s. 1932). Tema kunstmuinasjutud “Kunksmoor” (1973) ning “Kunksmoor ja kapten Trumm”(1975, J.Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1976), “Sookoll ja sisalik” (1986) käsitlevad mitmeid kaasajale omaseid probleeme, eelkõige looduse suhtumise, päritolu ja juurte küsimust jne.

Pealkiri: **Kunksmoor**

Autor: Aino Pervik

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1973

Nii Eno Raua kui Aino Perviku muinasjutud on jätkuvalt laste lemmikraamatute hulgas, muinasjuttude põhjal on tehtud animafilmid.

Uute muinasjutukirjutajatena lisanduvad **Henno Käo, Astrid Reinla, Voldemar Miller, Ira Lember, Dagmar Normet, Kalju Saaber jt.**

Elluürganud mänguasjade teemat jätkavad Juhan Saar (1929-2007) jutustuses "Mäng" (1973) ja **Iko Maran** (1915-1999) jutustuses "Londiste, õige nimega Vant" (1973, J. Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1974). Selles raamatus näitab autor end väikelapse psüühika kujutamise tõelise meistrina. Raamat on lüüriline ja emotsionaalne, ka targalt õpetlik. 1980. aastal ilmus I. Maranilt muinasjutt "Piki ja Tohotiise", mis jutustab kahe mänguasja, plüüspärdik Piki ja plastmasskrokodilli Tohotiise omavahelisest sõprusest.

"**Londiste, õige nimega Vant**" tiitelleht

Autor: Iko Maran

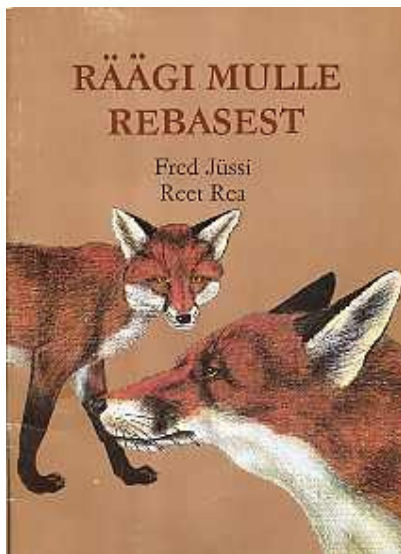
Illustraator: Helder Laretei

Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1972

Lastenäidendeid ilmus endiselt vähem kui proosat ja luulet. Kahe väikese näidendiraamatuga esines **Ellen Niit** ("Enne punaeid palituid", "Seitse väikest kuulujuttu" mõlemad 1984). Kaks aktuaalset lühinäidendit kaasaja koolilaste elust leidub **Heljo Rammo** kogus "Päästerõngas iseendale" (1983) ja üks Reet Kudu jutukogus "Flöödiviis" (1985). Heljo Mäni koostatud kogumik "Lasteteater" (1987) sisaldab varem kirjutatud ja ka lavastatud näidendeid **Dagmar Normeti, Heljo Mäni, Vladislav Koržetsi** sulest. Suur lavamenu sai osaks **Merle Karusoo** õpilaskirjandite põhjal seatud lavastusele "Olen 13-aastane" (lavastus 1980, ilmunud 1989) ja ka selle jätkule "Meie elulood", kus kriitilisest aspektist näidati kaasaegset koolielu.

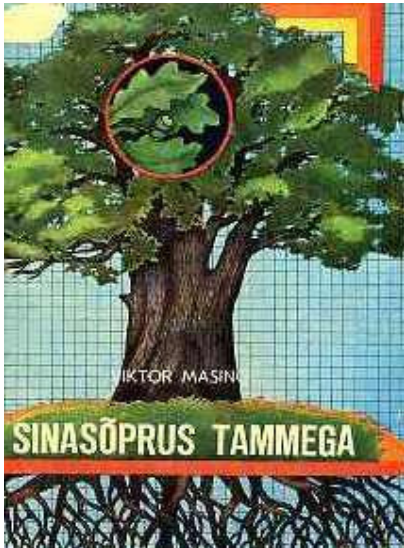
Teatrites mängiti edukalt veel **Eno Raua, Paul-Eerik Rummo, Vladislav Koržetsi, Mihkel Tiksi** näidendeid.
(Krusten 1995: 184)

Uuele arengutasemele jõuab lastele mõeldud **aimeraamat**. Loomariiki tutvustavad lastele Rein Saluri, Jaan Kaplinski, Fred Jüssi.

"Räägi mulle rebasest" tiitelleht
Autor(id): Fred Jüssi, Reet Rea
Kirjastus: Valgus
Tallinn: 1987

Taimedest kirjutab Viktor Masing ("Sinasõprus tammega" 1984, J. Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1985, „Sa vaata vaid...1986)

“Sinasõprus tammega” tiitelleht

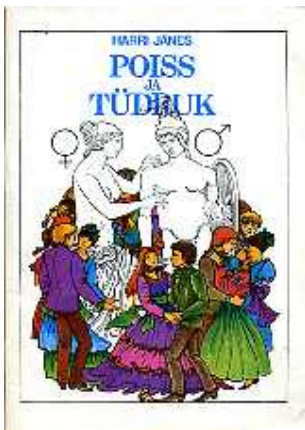
Autor: Viktor Masing

Kirjastus: Valgus, 1984

Illustraator: Sirje Eelma

Raamat tutvustab tamme, tema bioloogiat, levikut, kasutamisi, kahjureid jm. Esitatud on 16 lugu aastaaegade järjestuses.

Ilukirjanduslikus vormis on lastele ajaloost jutustanud **Elar Kuus** (“Välek vibulane” 1978, “Nupumees Ati” 1980) ja Jaan Sarapuu (“Taevalindlased ja kirveslased” 1980, “Salakivi” 1983, “Soovaimude laukast” 1987). Lastele kirjutati ka geograafiast, rahvaluulest, bioloogiast, meditsiinist.

“Poiss ja tüdruk” tiitelleht

Autor: Harri Jänes

Illustraator: Elle Tikerpää

Kirjastus: Valgus

Tallinn: 1986

20. sajandi 70.-80. aastatel saavutas eesti lastekirjandus kõrge taseme. Seda aega on nimetatud eesti lastekirjanduse kuldajaks. 1960. aastatel tuli lastekirjandusele terve plejaad andekaid autoreid, kellest enamik pühendus täielikult lastekirjandusele. Arenesid kõik lastekirjanduse žanrid, avarus temaatika. Pöörati suurt tähelepanu lapse psüühika kujutamisele, lastekirjanduse kangelane on valdavalt tundliku hingeeluga teismeline. Kõrgele tasemele jõudis loodushoidliku temaatikaga kunstmuinasjutt, tunduvalt arenes lasteluule ja lastedramaturgia, ilmus palju eriteemalisi aimeramatuid.

KIRJANDUS

Jaaksoo, Andres 1987. Kes on kes ja mis on mis eesti lastekirjanduses. Tallinn: Eesti Raamat.

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Uus_kvaliteet/

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Temaatiline_avidumine_80ndatel/

Tekstid:

Olen mina väike valge jänes 2001. Eesti lastekirjanduse antoloogia XI köide.

Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Rähn, mis sa toksid? 2002. Eesti lastekirjanduse antoloogia XII köide. Koostanud

Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Laste rööm 2011. Koost Eesti Lastekirjanduse Keskus. Tallinn: Tammerraamat.

Krista Kumberg.

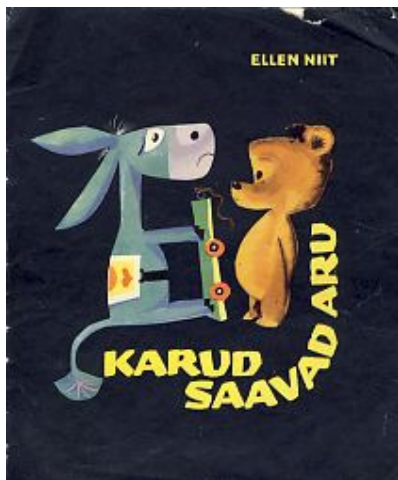
http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Temaatiline_avardumine_80ndatel/

Lastekirjanikke

Ellen Niit (1926) on kõigepealt produktiivne lasteluuletaja.

Foto: Postimees Alustas tagasihoidliku värsslooga “Kuidas leiti nääripuu” (1954), sellel lisandus “Rongisõit” (1957), mis koos G. Ernesaksa viisiga kujunes populaarseks laulumänguks ning lugu ise on ilmunud mitmes kordustrukis. järgnes väikelastele mõeldud “Karud saavad aru” (1967), “Lahtiste uste päev” (1970, (J.Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1978), "Oma olemine, turteltulemine" (1979)

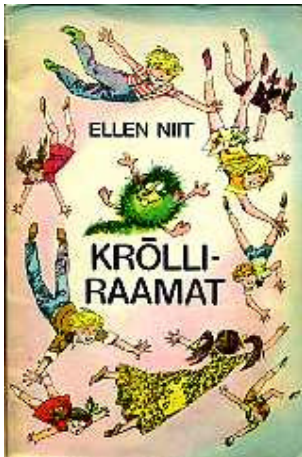
Pealkiri: **Karud saavad aru**

Autor(id): Ellen Niit

Illustraator: Edgar Valter

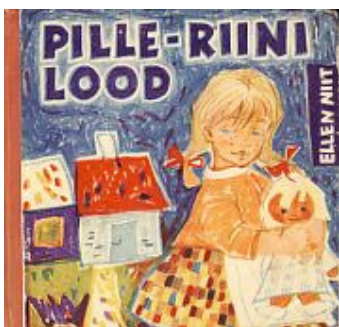
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1967

Lasteluulest väärrib esiletõstmist [1979.](#) aastal ilmunud kogu "Krölliraamat". Raamatutegelase [Krõlli](#) autoriks on kunstnik [Edgar Valter](#). Krüll kehastab laste vallatusi, millesse kirjanik suhtub huumoriga.

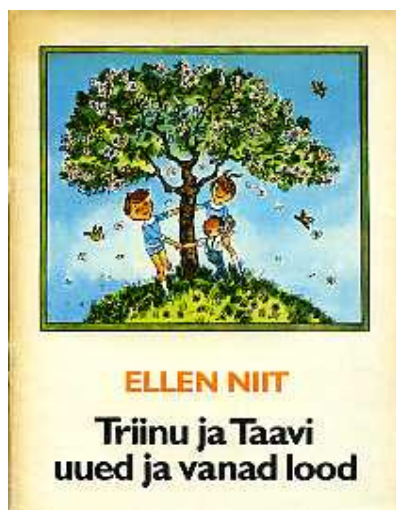
Pealkiri: **Krõlli-raamat**
Autor(id): Ellen Niit
Illustraator: Edgar Valter
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1979

Ellen Niidu esimene väikelaste [proosaraamat](#) ilmus [1963.](#) aastal ning kandis pealkirja "[Pille-Riini lood](#)". Raamatu vooruseks on lapse hingeelu sügav tundmine ja selle edasiandmine värvikates piltides.

Pealkiri: **Pille-Riini lood**
Autor(id): Ellen Niit
Illustraator: Vive Tolli
Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus
Tallinn: 1963

Aastal [1970](#) ilmus "[Triinu ja Taavi jutud](#)" ning mõni aeg hiljem ka selle järke sisaldav "Triinu ja Taavi uued ja vanad lood" ([1977](#)). (J.Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1978). Raamat jutustab kaksikutest lastest, kes elavad harmoonilises ja õnnelikus perekonnas.

Pealkiri: **Triinu ja Taavi uued ja vanad lood**

Autor(id): Ellen Niit

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1977

[1990](#). aastatel jätkas Ellen Niit peamiselt luuletajana. Olulisemaks selle loominguperioodi figuuriks kujunes [Kröll](#). Aastal [1993](#) ilmus "Kuidas Kröll tahtis põrandat pesta", järgmisel aastal "Krõlli värviraamat" ning "Kröll ja igasugused hääled". Aastal 1999 ilmus "Krõlli pannkoogitegu". "Veel ja veel Krõlliga maal ja veel" ([2002](#))

Luulekogud "Tere, tere lambatall!" ([1993](#)) ja "Kuidas Kröll tahtis põrandat pesta" ([1993](#)) said 1994. aastal K. E. Söödi luuleauhinna. Ellen niidu lastelooming toetub nagu k. E.Söödilgi luuleilule ja headusele, millest ta kujndab last kaitsva heleda maailma vastukaaluks tänase ühiskonna rohketele ohusituatsioonidele. (Krusten 1995:189)

Ellen Niit on ka kirjutanud muinasjutud „Jutt jänesepojast, kes ei tahtnud magama jääda“ (1967) ja „Jänesepojaõhtu koos isaga“ ja proosakogu "Onu Ööbiku ööpäev" (proosakogu; 1998)

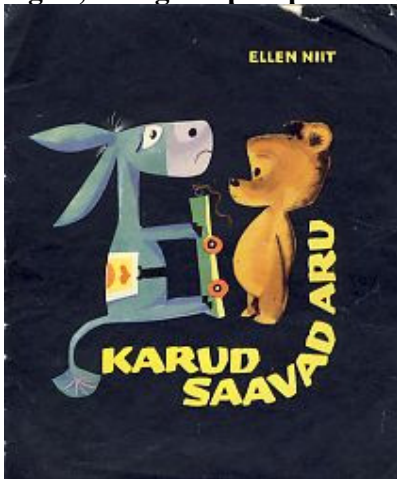
E. Niit on ka kirjutanud lastenäidendid "Triinu ja Taavi taskuteater" ([1975](#)) ja "Enne punaseid palituid" ([1984](#))

20. sajandi 60.- 80. aastate olulisemaid lastekirjanikke
Ellen Niit (s.1926) on kõigepealt produktiivne lasteluuletaja.

Foto: Postimees

Ellen Niit alustas tagasihoidliku värsslooga *“Kuidas leiti nääripuu”* (1954), sellele lisandus *“Rongisõit”* (1957), mis koos G. Ernesaksa viisiga kujunes populaarseks laulumänguks ning lugu ise on ilmunud mitmes kordustrukis. Järgnes väikelastele mõeldud *“Karud saavad aru”* (1967), *“Lahtiste uste päev”* (1970, (J. Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1978), *“Oma olemine, turteltulemine”* (1970). *“Ellen Niidu didaktilise taotlusega optimistlik ja humoorikas, harukordselt sõnaosav ja kujundileidlik, huvitavate kõlaefektidega luule toetub sellele heale algele, mis igas lapses peitub”* (Jaaksoo 2002: 497).

“Karud saavad aru” tiitelleht

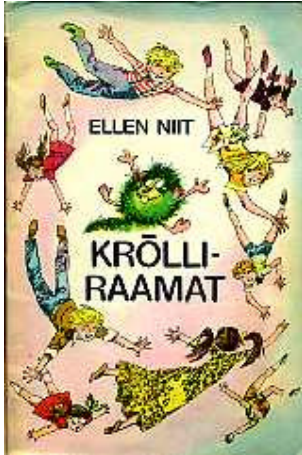
Autor(id): Ellen Niit

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

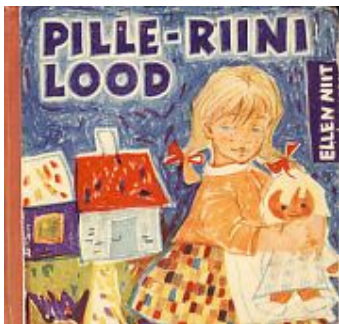
Tallinn: 1967

Lasteluulest väärleb esiletõstmist 1979. aastal ilmunud kogu "*Krõlliraamat*". Raamatutegelase Krõlli autoriks on kunstnik Edgar Valter. Krõll kehastab laste vallatusi, millesse kirjanik suhtub huumoriga, pidades kõike krõllilikku lapseõlve loomulikuks nähtuseks.

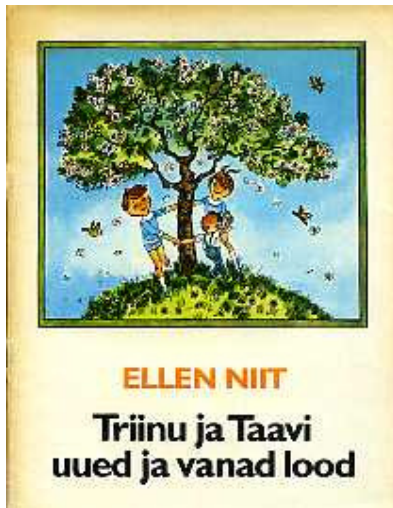
Pealkiri: **Krõlli-raamat**
Autor(id): Ellen Niit
Illustraator: Edgar Valter
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1979

Ellen Niidu esimene väikelaste proosaraamat ilmus 1963. aastal ning kandis pealkirja "*Pille-Riini lood*". Raamatu vooruseks on lapse hingeelu sügav tundmine ja selle edasiandmine värvikates piltides.

“**Pille-Riini lood**” tiitelleht
Autor: Ellen Niit
Illustraator: Vive Tolli
Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus
Tallinn: 1963

Aastal 1970 ilmus "*Triinu ja Taavi jutud*" ning mõni aeg hiljem ka selle järges sisaldav "*Triinu ja Taavi uued ja vanad lood*" (1977, J.Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1978). Raamat jutustab kaksikutest lastest, kes elavad harmoonilises ja õnnelikus perekonnas.

“**Triinu ja Taavi uued ja vanad lood**” tiitelleht

Autor: Ellen Niit

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1977

Ellen Niit on ka kirjutanud muinasjutud „*Jutt jänesepojast, kes ei tahtnud magama jääda*“ (1967) ja „*Jänesepojaõhtu koos isaga*“.

E. Niit on ka kirjutanud lastenäidendid "*Triinu ja Taavi taskuteater*" (1975) ja "*Enne punaseid palituid*" (1984).

Heljo Mänd

Teine oluline ajajärgu lasteluuletaja on Ellen Niidu eakaaslane **Heljo Mänd** (s. 1926). Heljo Mänd on eesti viljakamaid lastekirjanikke. Ta on avaldanud üle saja raamatu, sealhulgas lastele luulet, proosat ja näidendeid, lisaks ka tõlkinud lasteluulet.

H. Mändi esimene, väikelastele mõeldud värsiraamat "*Oakene*" (1957) sai väga sooja vastuvõtu osaliseks. Suurepärase ainetundmine ja lapse maailma mõistmine on iseloomulik ka H.Mändi järgmistele luulekogudele. Kunstitasemelt paistavad silma

väikelasteraamatud *“Tarkus tuleb tasapisi”* (1958), *„Pidu vihma ajal“* (1958).
Luuletaja hoiak on emalikult soe, tema suhe lapsega on väga kodune.

1961. aastal avaldas H. Mänd luulekogu kooliealistele lastele *„Silm juhib sammu“*.
Luulekogudes *“Vikerkaare all”* (1965) ja *“Ringmäng”*, *“Mere taga, metsa taga”* (1969), *„Jorruõrnikas“* (1970) jt on fantaasiaküllaseid värse. Paljud H. Mändi lasteluuletused on viisistatud ja saanud üldtuntuks.

“Silm juhib sammu” tiitelleht

Autor: Heljo Mänd

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1961

Heljo Mänd on kirjutanud ka lasteproosat. Koolieelikutele on mõeldud *“Uues majas”* (1962), *“Andu läheb lasteaeda”* (1963), *“Edev elevandipoeg”* (1965), *“Koer taskus”* (1967), *“Väike Laisk ja suur Laisk”* (1966), *“Nurrmootor”* (1969) jt. Fantaasiarikkuse poolest paistavad eriti silma *“Koer taskus”* ja *“Nurrmootor”*.

Keskmisele ja vanemale koolieale on mõeldud *“Toomas Linnupoeg”* (1968). *“Toomas Linnupoeg”* jutustab humoristlikult kaheksanda klassi poisist, kellel juhtub igasuguseid äpardusi.

“Toomas Linnupoeg” tiitelleht

Autor: Heljo Mänd

Illustraator: M. Kernumees
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1968

Noorsoojutustus "*Miks sa vaigid?*" (1969) kuulub tüdrukuteraamatute hulka. Jutustus räägib teismelisest tüdrukust Biankast, tema tunnetest ning suhetest kodu, vanemate, koolikaaslastega. Murdealise tütarlaste probleeme käsitleb kirjanik ka jutustustes „*Väike malemäng tänaval*“, „*Soovid tagurpidi*“, „*Uks endasse*“ jt

„**Miks sa vaigid?**“ tiitelleht
Autor: Heljo Mänd
Kujundaja: Asta Vender
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1969

Kogu "*Väikesed võililled*" (1983) sisaldab kirjaniku lapsepõlvemälestusi.

„**Väikesed võililled**“ tiitelleht
Autor: Heljo Mänd
Illustraator: Asta Vender
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1983

Väga populaarne on „*Mõmmi aabitsa*“ seeria, mis ühendab meisterlikult didaktikat ja kunstilisi eesmärke ning on saanud telelavastuse kaudu väga populaarseks juba paari põlvkonna laste hulgas.

H.Mänd on kirjutanud lastele ka näidendikogu "*Mõmmi, Sabata krokodill ja teised*" (1980)

Eno Raud

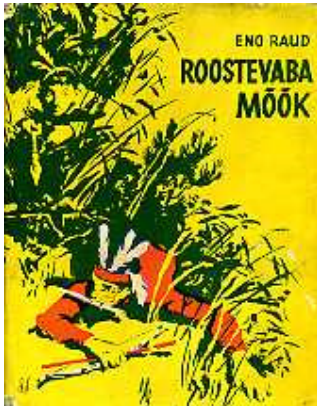
Eno Raud (1929 -1966) oli ajajärgu lastekirjanduse väljapaistvam esindaja.

Foto ladoshki.com

Kirjandusse tuli ta 1930ndate lõpul ajakirjas "[Laste Rõõm](#)" varjunime **Eno Sammalhabe** all. Peaaegu kogu tema looming on pühendatud lastele, kirjutas nii proosat kui ka luulet kõige erinevamatel teemadel nii väikelastele kui kooliealistele.

Esimene lasteraamat "*Nii või naa*" ilmus 1957. aastal. 50. aastate lõpul kirjutas Eno Raud populaarsed poisteraamatud "[Roostevaba mõök](#)" (1957), "[Sõjakirves on välja kaevatud](#)" (1959).

“Roostevaba mõök” tiitelleht

Autor: Eno Raud

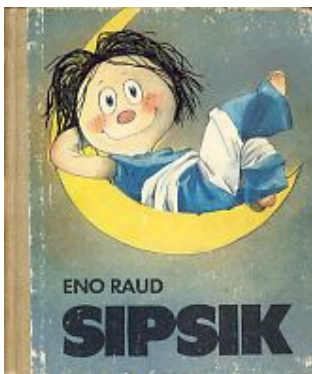
Illustraator: E. Vaher

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1963

2. trükk

Väikelastele on mõeldud Eno Raua jutustused "*Mõru kook*" (1959), „*Imepärane kiikhobu*” (1959) ja "[Sipsik](#)" (1962). Eriti populaarseks sai viimane, kus kaltsunukk muutub elavaks tänu armastusele, millega poiss Mart valmistab nuku oma õele sünnipäevakingiks.

„Sipsik” tiitelleht

Autor(id): Eno Raud

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1987

1967. aastal ilmus jutustus "[Tuli pimendatud linnas](#)", mis räägib fašistlikust okupatsioonist Eestis. Olude tõeläheduse ja poiste mõtte-ja tegutsemisviisi kujutamise poolest ületab raamat mitmeid varasemaid samaainelisi lastejutte.

60ndatel kirjutas E. Raud keskmisele koolieale põneva seiklusliku süžeeaga jutte "[Päris kriminaalne lugu](#)" (1968), "[Lugu lendavate taldrikutega](#)" (1969)(J.Smuuli kirjanduse

aastapremia 1970), "[Telepaatiline lugu](#)" (1970). Poiste ja tüdrukutega juhtuvad siin põnevad lood, mis on seotud mõne päevakajalise kõneainega.

„Lugu lendavate taldrikutega” tiitelleht

Autor: Eno Raud
Illustraator: Edgar Valter
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1969

1977. aastal kirjutatud seiklusjutus “*Märgutuled Padalaiul*” räägib kirjanik omapead üksikule laiule sattunud linnalaste seiklustest.

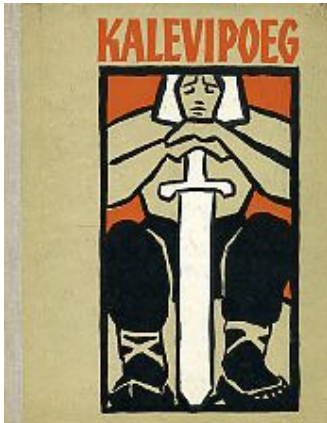
60ndatel aastatel kirjutas E. Raud mitu lasteraamatut, kus autor püüab lastele anda teadmisi kas tehnika, ajaloo, emakeele või isegi mikroobide kohta. Põhilise võttena kasutab kirjanik personifitseerimist ja antropomorfiseerimist. Sellised on jutustused “*Kurjad mehikesed*” (1961), “*Väike motoroller*” (1965), “*Helikopter ja tuuleveski*” (1966), “*Peep ja sõnad*” (1967), “*Huviline filmikaamera*” (1969), “*Konn ja ekskavaator*” (1972), “*Väike autoraamat*” (1974).

“Kurjad mehikesed” tiitelleht

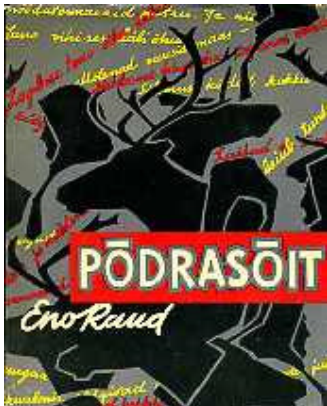
Autor: Eno Raud
Illustraator: Helga Jõerüüt
Kirjastus: Vabariiklik Sanitaarhariduse Maja
Tartu: 1961

Tänuväärt tööd on Eno Raud teinud eesti rahvaluule ja rahvuseepose tutvustajana lastele. 60. aastatel on talt ilmunud “*Kalevipoja*” proosaümberjutustus, aga ka lugusid Suurest Tõllust, kilplastest, Kaval-Antsust ja Vanapaganast.

“Kalevipoeg” tiitelleht
Autor: Eno Raud
Illustraator: Ants Viidalepp
Kujundaja: Ants Viidalepp
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1970

Kirjanik on ka kirjutanud lastele reisiraamatuid - "*Rein karuradadel*" (1962), "*Põdrasõit*" (1965).

“Põdrasõit” tiitelleht
Autor(id): Eno Raud
Illustraator: Ants Viidalepp
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1965

Eno Raua arvuka proosaloomingu hulgast on kõige suurema tunnustuse saanud "[Naksitrallid. Esimene raamat](#)" (1972), "[Naksitrallid. Teine raamat](#)" (1975), "[Jälle need naksitrallid. Esimene raamat](#)" (1979), "[Jälle need naksitrallid. Teine raamat](#)" (1982). Tähelepanuväärne kunstmuinasjutt kolmest iseäralikust mehikesest on täis põnevaid sündmusi, seiklusi, mille kaudu räägitakse loodusest, inimese ja looduse suhetest, aga ka inimühiskonna nähtustest. Meisterlikult ühendades õpetlik-kasvatustlikku momenti lastele mõistetava kujundlikkusega, räägib kirjanik väga tähtsatest ja tõsistest asjadest.

“Jälle need naksitrallid II” tiitelleht

Autor: Eno Raud
Illustraator: Edgar Valter
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1982

Kuigi Eno Raud on kirjutanud koolieelikutele ja keskmisele koolieale valdavalt proosat, on temalt ilmunud ka sõnamängulised ja naljameelsed luulekogud. "Kalakari salakariil" (1975), "Käbi käbihäbi" (1977), "Padakonna vada" (1985), "Kilul oli vilu" (1987), "Kala kõnnib jala" (1997).

“Kalakari salakariil” tiitelleht

Autor: Eno Raud
Illustraator: Helder Laretei
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1974

Eno Raud on kirjutanud nuku- ja lastenäidendeid ning multifilmide käsikirju.

Eno Raud oli tunnustatud kirjaik juba eluajal, ta oli [Eesti NSV teeneline kirjanik](#). Aastal [1974](#) kanti Eno Raud [Rahvusvahelise Noorsookirjanduse Nõukogu](#) (IBBY) H.C. Anderseni aunimekirja.

Jaan Rannap

Foto: teadur.ee

Jaan Rannapi (s. 1931) lastejuttude tegelaseks on enamasti keskmise kooliea poisid. Esikkogus „*Roheline pall*” (1962) on tahtejõu kasvatamise lood, kus väljendub autori oskus luua karaktereid. 1964. aastal ilmunud „*Salu Juhan ja ta sõbrad*” toob selgesti esile J. Rannapi kui isikupärase lastekirjaniku.

“*Salu Juhan ja ta sõbrad*” tiitelleht

Autor: Jaan Rannap

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1964

Selles ja teistes koolielu käsitlevates jutustustes ”*Musta lamba matused*” (1968) ja ”[Agu Sihvka annab aru](#)” (1973) räägib kirjanik koolielu probleemidest.

J. Rannapi koolipoistelugude hindamatuks vooruseks on huumor, mis põhineb poiste psüühika ja koolitöö suurepärasel tundmisel. Keskmise kooliea poistest räägib ka jutustus “*Seitse tundi plahvatuseni*” (1975) ja jutukogu “*Kukepoks*” (1979). Viimase kogu jutud on seotud spordiga. Jutustused räägivad poiste visadust treenimisel ja eesmärgi saavutamisel.

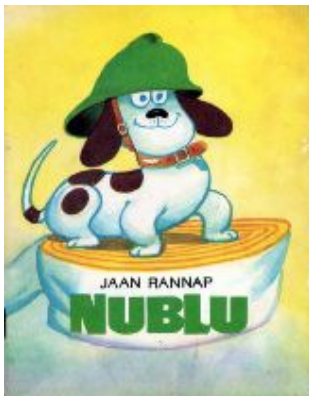
Teine Jaan Rannapi lemmikteema on loodus ja loomad. Kirjaniku kahes pikemas jutustuses “*Viimane Valgesulg*” (1967) ja “*Jefreitor Jõmm*” (1971, J.Smuuli nimeline kirjanduspreemia 1972) kujutatakse inimese ja looduse suhteid. Kirjanikule on omane looduskaitsejalik hoiak. Hoolitsedes vanemateta jäänud loomade eest, põrkavad lapsed kokku tõsiste probleemidega.

“Jefreitor Jõmm” tiitelleht

Autor: Jaan Rannap
Illustraator: Edgar Valter
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1971

J. Rannap on kirjutanud loomalugusid ka noorematele lastele. “*Topi*” (1970) jutustab loomaaiast põgenenud ahvipoja seiklustest, “*Nublu*” (1972) koerakutsikast, kellest saab tuletõrjekoer.

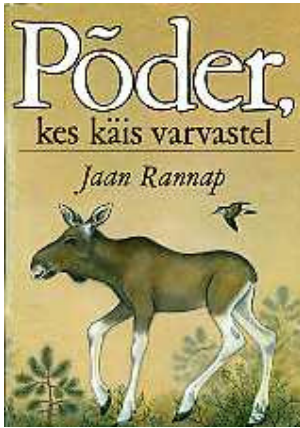

“Nublu” tiitelleht

Autor: Jaan Rannap
Illustraator: Edgar Valter
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1972
2. trükk

Südamlik lugu on hobustest “*Alfa+Romeo*” (1972), jutustus “*Toonekurg Tooni*” (1986) räägib väikese maakooli õpilastest, kes hoolitsevad haige toonekure eest.

Loomadest räägib ka jutukogu „*Kasulaps*“ (1989), looduse üle mõtiskleb miniatuuride raamat „*Põder, kes käis varvastel*“ (1987). 1984. aastal ilmus ka Jaan Rannapi valikkogu „*Loomalood*“.

„Põder, kes käis varvastel” tiitelleht

Autor: Jaan Rannap
Illustraator: Mari Kaarma
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1987

Jaan Rannap on saanud oma teoste eest mitmeid preemiaid. Jutustus “*Viimane Valgesulg*” tuli esikohale vabariiklikul laste- ja noorsookirjanduse võistlusel 1966. aastal, “*Jefreitor Jõmm*” pälvis 1971. aastal J. Smuuli nimeline kirjanduspreemia, Eesti NSV riiklik preemia sai 1982. aastal osaks koondkogule “*Koolilood*”.

Heino Väli
(1928-1990)

Kirjanik Heino Väli on suured teened eesti lastekirjanduses. Ta on olnud lasteajakirjanik, ajalehe „Säde“ toimetaja, lastekirjanduse kriitik ning mõtestaja, lastekirjanduse kogumike koostaja ning tunnustatud poisteraamatute autor. Kirjandusse tuli H. Väli 1957. aastal humoristliku jutukoguga noorema kooliea lastele „*Kui vanaema tukastab*“.

„Kui vanaema tukastab” tiitelleht

Autor: Heino Väli

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1957

Järgnesid kassilugu “*Kit Kurnähh, kaardiväelane*” (1958) ja põnevusjutt “*Rajad soos*” (1962)

“Kit Kurnähh, kaardiväelane” tiitelleht

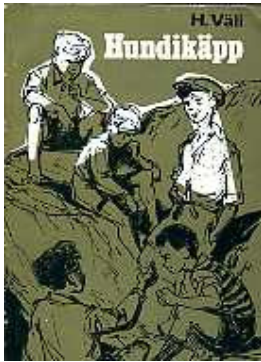
Autor: Heino Väli

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1958

Kuna Heino Väli teoste peamine sihtrühm on keskmise kooliea poisid, domineerib raamatutes põnevus ja seikluslikkus ning mereromantika. Kogumikus “*Kolumbuse maa Kolumbus*” (1963) on põneva süžee kõrval ka meisterlikult kujutatud karakterid. H. Väli parim poistejutus on “*Hundikäpp*” (1964), mis räägib poistekirjanduses traditsiooniliseks saanud kahe poistekamba vahelisest sõjamängust. Põneva süžee kõrval on õnnestunud huvitavad karakterid, eriti noorim ja väikseim poistest, vapper ja meelekindel Hundikäpp.

“Hundikäpp” tiitelleht

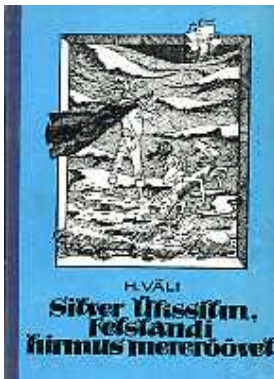
Autor: Heino Väli

Illustraator: Hugo Mitt

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1978

Mereröövliromantikast ja reaalelu siduv mäng on omane Vilsandi saarega seotud raamatutele “*Silver Üksilm, Felslandi hirmus mereröövel*” (1981) ja selle järjele “*Silver Üksilm ja Admiral vanne*”(1981)

“Silver Üksilm, Felslandi hirmus mereröövel” tiitelleht.

Autor: Heino Väli

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1971

Noorematele lastele on mõeldud 1966. kirjutatud jutustus “*Peetrike*”, mis räägib tüdruku ümberkehtumisest poisiks.

“Peetrike” tiitelleht
Autor(id): Heino Väli
Illustraator: A. Vender
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1966

Heino Väli on kirjutanud ka loomamuinasjutte “Värb Värvupoeg Värvuke” (1966), “Päevakoer ja peegel ja Päevakoer” (1969), “Vapustav Tulikametsa lugu”(1970), “Väike armas Berbara” (1977).

“Vapustav Tulikametsa lugu” tiitelleht
Autor(id): Heino Väli
Illustraator: Edgar Valter
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1970

Heino Väli jutulooming on koondatud kogudesse “Kaevulood” (1975) ja “Jutud” (1978). Üheks isikupärasemaks H.Väli jutustuseks on “Naga”(1987, J.Smuuli kirjanduspreemia 1988). See on suure kaasaelamisega kirjutatud jutustus rannapoisist, kes unistab kapteni ametist.

“Naga” tiitelleht

Autor(id): Heino Väli

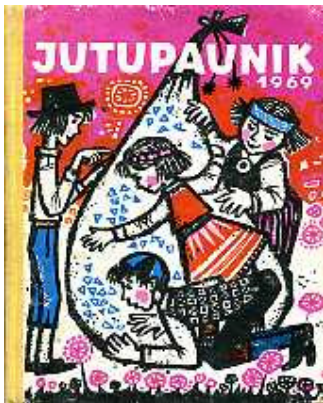
Illustraator: Henno Käo

Kirjastus: Eesti Raamat

Linn: Tallinn

Aasta: 1987

Heino Väli on koostanud seitse köidet lastekirjanduse kogumikku “*Jutupaunik*”, kirjutanud artikleid lastekirjanduse probleemide kohta, millest on ilmunud valikkogu “*Mallega ja Kallega*” (1975).

“Jutupaunik 1969” tiitelleht

Autor: Heino Väli

Illustraator: Silvi Väljal

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1969

Holger Pukk

(1920-1997)

Holger Pukk oli viljakas lastekirjanik ja ajakirjanik.

H. Puki esimesed raamatud „*Kaks punast kaelarätti*” (1953), „*Salga au*” (1955) ja „*Lugu ühest meeskonnast*” (1956) on kirjutatud nõukogude ideoloogia malle silmas pidades, pioneerid jälitavad ja paljastavad rahvaenlasi ja kasvatavad ümber eksiteele sattunud kollektiiviliikmeid.

„Lugu ühest meeskonnast” tiitelleht

Autor: Holger Pukk

Illustraator: S. Väljal

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1956

Jutustus „*Seitseteist vaprat*” räägib eesti noorte võitlusest fašistliku okupatsiooni vastu.

“Seitseteist vaprat” tiitelleht

Autor: Holger Pukk

Illustraator: H. Rooneem

Kujundaja: H. Mitt

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus
Tallinn: 1958

Huvitavam on jutustus „*Rohelised maskid*” (1960), kus lapsed organiseerivad loodusekaitsjate ühingu „*Rohelised maskid*” ja hakkavad looduserüüstajaid märgistama häbimärgiga LR.

Holger Puki lugejate peamine sihtrühm on teismelised poisid, seepärast on tema lugudes põnev süžee ja seikluslikkus („*Jüri*” (1961), „*Rikas suvi*” (1968), „*Kes tulistas?*” (1968),

„*Rein ja Riina*” (1978). Mitmes jutustuses räägitakse kuritegevusse segatud teismelistest. Kirjanik on osutanud põhjustele, miks noored on läinud kuritegelikule teele, raamatute lõpus säilib lootus, et noored suudavad oma elu paremaks muuta ja rasketest situatsioonidest välja tulla.

„ **Rein ja Riina**” tiitelleht

Autor: Holger Pukk

Illustraator: Henno Arrak

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1978

Riikliku tunnustuse pälvisid Holger Puki raamatud kommunistliku liikumise tuntud tegelastest „*Õine lahing*” (1970), „*Mida te teate Oskar Sherist?*” (1974), „*Kirjad Liisale*” (1974).

Tähelepanuväärne on Holger Puki osa noore lugeja harimisel. Ta on kirjutanud õpetlikke lasteraamatuid õigest käitumisest ja viisakatest kommetest (*Kuidas toimid sina?* 1959), lugemisest („*Kuidas loete teie?*” 1964), liikluseeskirjadest („*Kuidas teete teie?*” 1971).

Pealkiri: **Kuidas toimid sina?**

Autor: Holger Pukk

Illustraator: Evi Valdov

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1979

2. truck

Aimeraamatus “*Koolikoti saladused*” (1964) jutustatakse koolikoti saamise lugu.

Pealkiri: **Koolikoti saladused**

Autor(id): Holger Pukk

Illustraator: R. Koik

Kujundaja: S. Väljal

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallin: 1964

Sari: Miks? Kuidas?

1976. aastal ilmus Holger Pukilt muinasjutukogu “*Tarkusetera ja teised lood*”, mida peetakse kirjaniku kõige kunstiküpsemaks teoseks. Rahvamuinasjutu stiil ja kujundid ühinevad selles raamatus kõneka ühiskondliku allegooriaga. (Krusten 1995: 209). Ühiskondlikke allegooriaid on ka raamatus “*Tsirkus*” (1986)

“Tarkusetera ja teised lood” tiitelleht

Autor: Holger Pukk

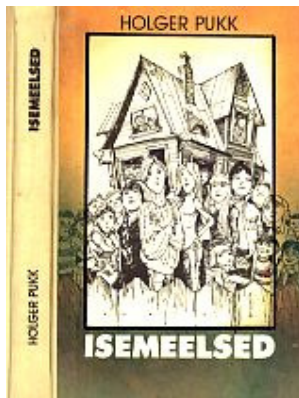
Illustraator: Jaan Tammsaar

Kirjastus: Eesti Raamat

Linn: Tallinn

Aasta: 1976

Põneva süžeeega on jutustus “*Isemeelsed*” (1988). Jutustuse tegevus toimub ühes uues linnaosas, kus asub väike lammutamisele kuuluv majake. Lapsed, kes selle oma valdusse võtavad, teevad kõik maja allesjätmise heaks. Siis leitakse majast vihje Suure Isamaasõja ajal kaotsiläinud hinnaliste kunstiarete peidupaiga kohta. Võitluses vana maja pärast tuleb lastel kokku puutuda ka kuritegelike jõududega. Jutustus annab kireva läbilõike 80. aastate linnaühiskonnast.

“Isemeelsed” tiitelleht

Autor: Holger Pukk

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1988

Kirjaniku lapsepõlvemälestustel põhineb jutukogu “*Kaevukask*” (1981), kust lugeja saab hea sissevaate omaaegse Tallinna agulimiljõesse, seal elanud töölispere muredesse ja rõõmudesse.

“Kaevukask. Poisipõlve pildid” tiitelleht

Autor: Holger Pukk

Illustraator: Asta Vender

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1981

Holger Pukk on esinenud ka publitsistina lastekirjandust ja lapsi puudutavates küsimustes ning on töötanud ajakirja Pioneer ja ajalehe Säde toimetajana.

Aino Pervik

(s 1932)

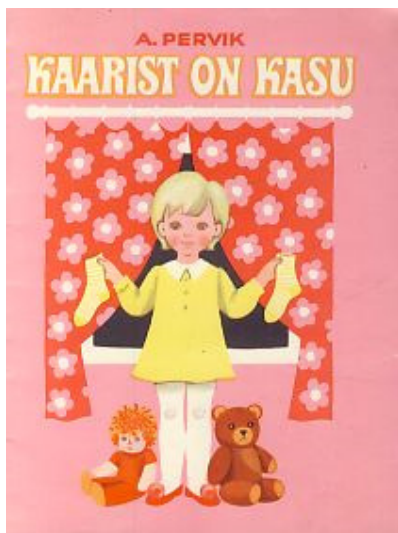

Foto: eltk.ee

Aino Pervik on lastekirjanik, tõlkija ja luuletaja.

Aino Perviku esimene raamat "*Kersti sõber Miina*" ilmus 1961 ja oli üsna tavaline tüdrukutejutt. Tähelepanu äratas noorsooromaan "*Õhupall*" (1969), seda eelkõige esitatud probleemide ja karakterite poolest. Kujutades keskkooli lõpuklassi tüdrukut Nelet, astub kirjanik välja suurema tolerantsuse ja teisitiolemise sallivuse poolt.

"*Õhupallile*" järgnes väikelastelepraktilisi kodutöid õpetav raamat "*Kaarist on kasu*" (1971). Kaari on väike tüdruk, kes käib päeval lasteaias. Õhtuti mängib ta kodus ja aitab emal igasuguseid toimetusi teha.

“Kaarist on kasu” tiitelleht

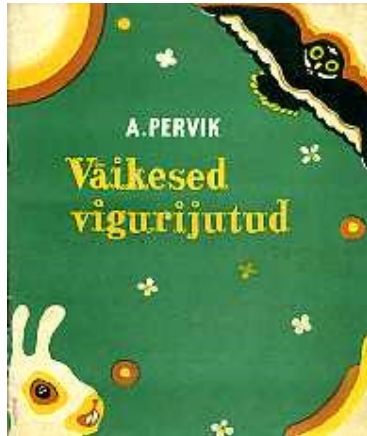
Autor: Aino Pervik

Illustraator: Lilian Härm

Kirjastus: Eesti Riiklik Kirjastus

Tallinn: 1972

Noorematele lastele on mõeldud ka keelemänguline juturaamat „*Väikesed vigurijutud*” (1972). Raamat meeldib ka absurdi armastavatele täiskasvanutele.

„**Väikesed vigurijutud**” tiitelleht

Autor: Aino Pervik

Illustraator: Peeter Ulas

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallin: 1972

Suure tunnustuse pälvis A. Perviku kaheosaline kunstmuinasjutt “*Kunksmoor*” (1973) ja “*Kunksmoor ja kapten Trumm*” (1975, J. Smuuli kirjanduse aastapreemia 1976). Looduskaitsejaliku hoiakuga muinasjutt loob huvitava kuju tänapäevasest nõiamoorist, kes elab üksikul saarel ja ravitseb maarohtude abiga hädasolijaid. Samas on ta läbinisti naiselik kuju ja huvitub kaasaegse maailma saavutustest. Raamatu süžee on põnev, täis ebatavalisi juhtumusi ja toredat huumorit. Eesti Lastekirjandus Keskuse poolt korraldatud küsitlusel “20. sajandi 100 parimat algupärast eesti lasteraamatut” valisid lugejad “*Kunksmoori*” teisele kohale.

Pealkiri: **Kunksmoor**

Autor(id): Aino Pervik

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1973

Kaasahaarav on klassikalise röövljutu traditsiooni kasutatav raamat “*Arabella, mereröövli tütar*” (1982). Põneva süžee abil käsitletakse jutustuses igavesi eetilisi probleeme, hea ja kurja võitlust.

“**Arabella mereröövli tütar**” tiitelleht

Autor(id): Aino Pervik

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1982

1986. aastal ilmunud kunstmuinasjutt “*Sookoll ja sisalik*” käsitleb ökoloogilisi probleeme ja elu põhitõdesid. Tavalises soos elab sookoll, heasüdamlik mehike, kes meeleldi oma elunägemise järgi ka loomade elu korraldaks. Sookolli tabab õnnetus, ta kaotab mälu. Mehike muutub järjest kurjemaks, unustades igatsuse ilu ja headuse järele. Eneseleidmisel on abiks sõbrad rästik, konn, rabakukk ja sookurg.

Raamatus on rõhutatud isiksuse ja kodu seost ning õigust olla teistest erinev.

“**Sookoll ja sisalik**” tiitelleht

Autor(id): Aino Pervik

Illustraator: Piret Selberg

Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1986

Aino Pervik jätkas aktiivset loomingut ka 20. sajandi viimasel ja 21. sajandi esimesel kümnendil.

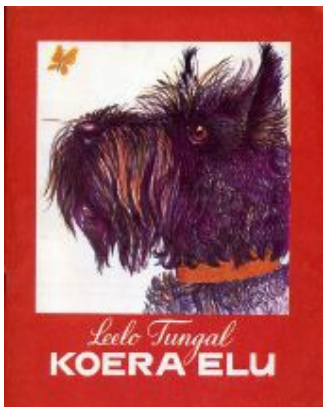
Leelo Tungal
(s 1947)

Foto: eliiselind.blogspot.com

Leelo Tungal on luuletaja, lastekirjanik, ajakirjanik ja tõlkija.

L. Tungal tuli lastekirjandusse värssidega, kus tähtsal kohal olid loomad. 70. aastal ilmusid luulekogud “*Karune lugu*”(1975), *Koera elu* (1976), *Hundi lugemine* (1978).

“Koera elu” tiitelleht
Autor(id): Leelo Tungal
Illustraator: Tiiu Lätt
Kirjastus: Eesti Raamat
Tallinn: 1976

Värsikogus “*Koera elu*” on 12 humoristlikku ja sõnamängulist luuletust eri koeratõugudest.

1978. aastal ilmunud luulekogu “*Mooni avastamine*” on pühendatud luuletaja emale ja see sobib lugemiseks vanematele lastele. Luulekogu on tõsisem ja räägib noore inimese suhetest ema, sõprade, klassikaaslastega.

“**Mooni avastamine**” tiitelleht

Autor: Leelo Tungal

Illustraator: Milvi Torim

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1978

Järgmised luulekogud “*Väike ranits*” (1982), “*Seltsis on segasem*” (1983), “*Tere-tere*” (1985), “*Sul on teha mehetöö*” (1987) ja valikkogu “*Vana vahva lasteaed*” (1988, valikkogu) on adresseeritud jälle noorematele lastele. Teemaatikal on need kogud mitmekesised, räägitakse lapse yigapäevasest elust, aga ka tuisematest probleemidest, lapse üksiolekust, muretsemisest koos täiskasvanutega maailma probleemide pärast.

Leelo Tungal on kirjutanud lastele ka proosaraamatuid keskmisele ja vanemale koolieale. Tüdrukuteraamat “*Neitsi Maarja neli päeva*” (1980) jutustab keskkooliõpilase Maarja ja tema tädi lõbusast reisist. Samas on raaamatus puudutatud ka tõsisid teemasid nagu perekonnasuhteid ja rahvusküsimust, mis oli kaasajal vägagi erandlik teema.

“Neitsi Maarja neli päeva” tiitelleht

Autor: Leelo Tungal

Illustraator: Jaan Tammsaar

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1980

Põnev seikluslikkus iseloomustab jutustust “*Pool koera*” (1983). Teravad sotsiaalsed probleemid on tõstatatud jutustuses “*Kirju liblika suvi*” (1986, Virumaa lasteraamatu preemia 1986).

“Kirju liblika suvi” tiitelleht

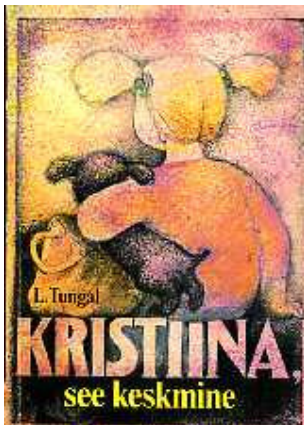
Autor(id): Leelo Tungal

Illustraator: Asta Vender

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1986

Ka jutustuses “*Pille, Madis ja teised*” (1989) puudutab kirjanik lapse elu mõjutavaid tõsisemaid probleeme –alkoholismi, surma, vargust. Jutustus “*Kartul, lehm ja kosmonaut*” (1986) tutvustab lastele maaelu. Järgnevalt avaldatud “*Kristiina, see keskmine*” (1989) jutustab 6-aastase tüdruku suu läbi tõepärase loo tänapäeva perekonnast. Raamat on kirjutatud Leelo Tungalale omase sooja huumoriga.

“Kristiina, see keskmine” tiitelleht

Autor: Leelo Tungal

Illustraator: Kersti Haarde

Kirjastus: Eesti Raamat

Tallinn: 1989

90. aastel jätkub Leelo Tungla looming veelgi produktiivsemalt. Alates 1994. aastast on Leelo Tungal ajakirja Hea Laps asutaja ja peatoimetaja.

KIRJANDUS

Jaaksoo, Andres 1987. Kes on kes ja mis on mis eesti lastekirjanduses. Tallinn: Eesti Raamat.

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Tekstid:

Olen mina väike valge jänes 2001. Eesti lastekirjanduse antoloogia XI köide.

Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Rähn, mis sa toksid? 2002. Eesti lastekirjanduse antoloogia XII köide. Koostanud

Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Laste rööm 2011. Koost Eesti Lastekirjanduse Keskus. Tallinn: Tammerraamat.

Väliseesti lastekirjandus

1944. aastal lahkus Eestist umbes 70 000 inimest, kelle hulgas oli palju lapsi. Mitukümmend aastat puudus neil inimestel igasugune side kodumaaga. Eesti kultuuri ja keele säilitamiseks loodi võõrsil eesti koole, hakati välja andma eestikeelset ajakirjandust ja kirjandust.

Lastekirjandusele kuulub väliseesti kirjanduses nii mahu kui taseme poolest tagasihoidlik koht.

Teoseid ilmus **vähe ja need olid enamjaolt tagasihoidliku kujundusega.**

Lastekirjanduse ülesanne oli hoida eesti keelt ja kultuuri paguluse tingimustes. Juba põgenikelaagrites asuti organiseerima eestikeelseid koole ja muretsema lastele lugemisvara. Esimesed laste- ja noorsooraamatud ilmusid 1945. aastal **Helmi Mäelolt** ja **Karl Laaguselt**. Ajavahemikus 1946-1947 trükiti Saksamaal kümme eestikeelset lasteraamatut. Stockholmis ilmus **Gert Helbemäe** väljapaistev noorsoojutustus "*Raekooli õpilane*" (Krusten 1995: 218).

Pagulusaastate alguses püüti lastele ja noortele välja anda eesti klassikat, samuti populaarsete tõlkeraatutute kordustrükke. Nii anti välja Fr. R. Kreutzwaldi "*Kalevipoeg*" ja "*Eesti rahva ennemuistsed jutud*", Eduard Bornhöhe, Oskar Lutsu, Richard Janno, Jüri Parijõe, Karl Ristikivi ning Marta Sillaotsa tuntud lasteraamatute kordustrükke.

Pagulusaastate algupoolele langeb ka **lastekirjanduse võistluste korraldamine**. Juba 1947. aastal kuulutati Saksamaal USA-ala Eestlaste Keskesinduse Kirjastuse poolt välja laste- ja noorsookirjanduse võistlus. Esimene auhind anti **Elmar Postile** ja **Salme Raatmaale**, kelle käsikirjad on aga jäänud raamatuks trükkimata. Teist auhinda välja ei antud, kolmanda auhinna said **Peeter Lindsaare** "*Vana hobune*" (Sidney 1950) ja **Arnold Sepa** "*Kuldsed mäed*" (Toronto 1952). 1958/1959 korraldati Stockholmi Eesti Algkooli Sõprade Seltsi poolt järgmine võistlus, kus esimest auhinda välja ei antud. Silmapaistvam töö oli **Ao Vaksi** jutustus "*Valge kajak*" (Stockholm 1959). Kolmas lastekirjanduse võistlus organiseeriti 1960/1961 USA Eesti Koolitoimkonna poolt. Esikoha sai neil võistlustel **Johannes Kaup** lüüriilise proosaraamatuga "*Sügise laul*", teises tuli **Ilme Ivandi** "*Siilikuru*" ja kolmandaks **Magda Pihla** "*Eide tütar, taadi tütar*" (kõik New York 1961).

Laste- ja noorsookirjanduse esiletõstmiseks on asutatud ka auhindu., näiteks Enn-nimeline auhind New-Yorgis.

Pagulasperioodika on pööranud samuti tähelepanu lastele ja noortele. Peaaegu kõigis ajalehtedes ja ajakirjades on avaldatud laste- ja noortelehekülgi, neist tuntumad ja püsivamad Stockholmi Teatajas *Noorte Teataja* ja Eesti Päevalehes *Noorteleht*. USA-s andis ajakiri Kodukolle välja laste- ja noortelisa **Tulehoidja**, mis alates 1949. aastast ilmub tänapäevani. Nendes väljaannetes on mõningal määral ilmunud ka lastekirjanike luuletusi ja jutustusi. Ilukirjandust on ilmunud veel New Yorgis skaudiajakirjas *Noorte Sõna*, naisteajakirjas *Triinu* jm.

40. aastate teisel poolel ja 50. aastate esimesel poolel oli paguluslastekirjanduse areng intensiivne ja paljulubav. 1952. aastal alustas Eesti Kirjanike Kooperatiiv lasteraamatuserja "*Sinilind*" väljaandmist. Kuid juba 50. aastate lõpus hakati kurtma lastekirjanduse vähese leviku üle. Lastekirjandusel puudus laiaulatuslik lugejaskond. Lapsed soovisid võimalikult ruttu integreeruda asukohamaa ühiskonda ja eelistasid

lugeda kohalikku kirjandust, samuti ei huvitanud noori paguluskirjanduses käsitletud teemade ring ning liigne nostalgilisus. Kaasaegseid noori lihtsalt ei huvitanud enam ennesõjaaegne Eesti taluelu. Siiski on üks osa kolmanda põlvkonna esindajatest jäänud eestlasteks, säilitanud eesti keele ja huvi eesti kultuuri vastu. 60. aastatel soovitati kasutada Kodu-Eesti propagandavaba lastekirjandust, mille kõrget taset tunnustati. (Krusten 1995: 217-221)

Eesti lastele on paguluses kirjutanud umbes 20 kirjanikku. Osa neist oli lastele kirjutanud juba kodumaal. **Helmi Mäelo, Gert Helbemäe, Elmar Õun, Magda Pihla, Eerik Laidsaar ja Aksel Valgma** jätkasid oma tegevust lastekirjanikena ka paguluses. Uute või varem vähe tuntud nimedena lisandusid **Pedro Krusten, Salme Raatma, Ilme Ivand, Johannes Kaup, Ao Vaks, Ada Otema, Raimond Kolk, Alma Teder, Agnes Tiitus jt**

Juhtival kohal pagulaslastekirjanduses on **proosa**, peamiselt **lastejutt**. Luulel ja näitekirjandusel on tagasihoidlik osa.

Proosaraamatuid kirjutati peamiselt väikelastele, nooremale ja keskmisele koolieale. Kuna enamik kirjanikest kuulus vanemasse või keskmisesse põlvkonda, olid **eelistatumad teemad minevikuainelised ja noorpõlvemälestused**. Samas lubas see ainestik tutvustada noorele põlvkonnale Eesti ajalugu, kultuuri, loodust. Eesti-ainelisis ja Eesti-kesksus on valdav ajaloolistes jutustustes, allegoorilistes jutustustes või erinevates loodust kujutavates raamatutes. Näiteks jutustab J. Kaup oma lüürilises jutustuses “*Sügiselaul*” konkreetselt Eesti sügisest, põimides raamatusse legende ja ajalugu. Jutustuse minajutustaja on elutark siil.

Ajaloolise ainestikuga raamatus kujutatakse peamiselt Muinas-Eesti vabadusvõitlust või Vabadussõda. Siin võiks nimetada **Eerik Laidsaare** “*Vanema võsu*” (New York 1963) ja **Johannes Kauba** “*Linnusehitajaid*” (Lund 1954).

Ilme Ivandi jutustustes “*Siilikuru*” (New York 1961) ja “*Pargi*” (Toronto 1967) kujutatakse Lõuna-Eestis taluelu 30. aastate lõpul, talulaste mängu ja omavahelisi suhteid.

Humoristlikud lapsepõlvemeenutused on **Raimond Kolga** “*Vähikuninga*” sisuks. Poistekampade omavaheline võitlus on **Ao Vaksi** poisteraamatute “*Valge kajak*” (Stockholm 1959) ning “*Üheksa kajakat*” teemaks. Tegevus toimub Tallinna vanalinnas Eesti Vabariigi päevil. Tallinna 16. sajandi ajalugu käsitleb ka väliseesti ühe tuntuma kirjaniku **Gert Helbemäe** noorsoojutustus “*Raekooli õpilane*”, mis ilmus Stockholmis 1948. Jutustuse peategelane on teismeline poiss Matthis Kotsep, kelle kaudu jutustatakse huvitavaid lugusid 16. sajandi Tallinnast.

Peamiselt poistele mõeldud seiklus- ja põnevuslugude autoriteks on **Raimond Kolk, Helga Nõu, Ao Vaks**. Suuremalt jaolt toimub nende juttude tegevus sõjaeelses Eestis.

Raamatuid, mis jutustaksid kaasaja väliseesti lastest ja noortest, on väliseesti kirjanduses vähe. Huvipakkuvamad nendest on **Helmi Mäelo** “*Võidukarika märgi all*” (New York 1963), **Alma Tederi** “*Napoleoni jälgedes*” (New York 1962) ja **Helga Nõu** “*Pea suu*” (Stockholm 1983).

“Pea suu! Raamat noortest ja noortele” tiitelleht

Autor: Helga Nõu
Illustraator: Helga Nõu
Kujundaja: Ene Loopere
Kirjastus: Õllu
Tallinn: 1994

Ada Ottema, Elmar Pettai, Salme Raatma, Agnes Tiitus, Aksel Valgma on viljelenud ka **autorimuinasjuttu**, mille kirjutamisel on enamjaolt eeskujuks olnud tuntud muinasjutud.

Väliseesti lasteluules domineerib värsslugu. Noorematele lastele on **Pedro Krustenilt** ilmunud kolm värsiraamatut “*Malle jänku*”, “*Mall ja Sass*” ning “*Eesti laste Jõulumees*” (kõik Geislingen 1947). P. Krusteni värsslugudes on vaimukat fabuleerimist ja huumorit, lugude kangelaseks on väike tüdruk Mall oma loomadest sõpradega.

Lastele on värsslugusid kirjutanud veel **Ada Ottema** (“*Jõuluvana palee*”, New York 1967, “*Moksi*” Stockholm 1965, “*Nii ja Naa*”, “*Vips ja Vops*”, kõigis neis värsiraamatutes on tegelased loomad. Lasteluulet vaheldumisi proosaga sisaldab **Karl Laaguse** “*Ulmade muinasmaa*” (Augsburg 1945). **Oskar Ehaste** värsskogus “*Kodu mu kuldne*” (Toronto 1970) on esitatud nostalgilist koduluulet.

Lastenäidendeid on raamatuna ilmunud kolm kogu – **Ilme Ivandi** loomtegelastega näidendmuinasjutud “*Kaks näidendit noortele*” (New York 1961), **Karl Vaikla** dramatiseeringud tuntud muinasjuttudest “*Kuldne tammetõru*” (Montreal 1968) ja “*Valimik lastenäidendeid*” (Toronto 1970). Suurem osa lastenäidendeid jäi raamatuna trükkimata, neid kirjutati ja lavastati eesti koolides ja kultuuriseltsides, et lapsed ei unustaks eesti keelt ja saaksid elamuse teatritegemisest.

Paguluses on tegeletud ka lastekirjanduse kriitika ja teooriaga (Helga Nõu, Salme Raatma jt). Lastekirjanduse kriitikud on eelkõige tundnud muret eestikeelse lugejaskonna kiire kahanemise pärast. Ja kuigi vanema põlvkonna kirjanikud on teinud suuri jõupingutusi eesti lastekirjanduse väljaandmisel, on 20. sajandi lõpuks väliseesti lastekirjandus praktiliselt hääbumas. (Jaaksoo 2001: 492)

KIRJANDUS

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Pääsukene, tule koju 2001. Eesti lastekirjanduse antoloogia X köide. Koostanud Andres Jaaksoo. Tallinn: Steamark.

Lastekirjandus taasiseseisvunud Eesti Vabariigis

Eesti lastekirjandus 20. sajandi 90. aastatel

Eesti taasiseseisvumine 1991. aasta augustis tõi kaasa muutused igas eluvaldkonnas, sealhulgas lastekirjanduses.

Kadus riiklik plaanimajandus ja suured riiklikud kirjastused. Nende asemele tekkis palju väikesi kirjastusi, kelle jaoks heal tasemel illustreeritud lasteraamatu väljaandmine osutus liiga kalliks. Seepärast ilmus 1991. aastal vaid kümme eesti lasteraamatut. Kuid juba 1992. elavnes raamatute kirjastamine. Hakati välja andma 1920. -1930. aastatel ilmunud lastekirjandust, eriti tõlkekirjanduse kordustrukke kirjastuse Loodus sarjadest. Uustrükis ilmusid ka mõned väliseesti kirjanike raamatud. Samas anti välja vähe uusi algupäraseid lasteraamatuid. Vähenesid lasteraamatute tiraažid, lastekirjanike majanduslik olukord halvenes, lastekirjandusest üksi ei olnud võimalik enam ära elada.

Vanema põlvkonna kirjanikud katkestasid kümnendi alguses kirjutamise. Vanemad lastekirjanikud olid segaduses, nad ei teadnud, millest uuel ajal peaks kirjutama. Uutel noortel autoritel oli jälle raske oma teoseid avaldada, sest kirjastused ei lootnud neilt erilist müügiedu.

Kuna algupärast loomingut oli vähe, ilmus palju tõlketeksteid ja kordustrukke. Uudisajana tulid 90ndail välja koomixid ja Disney multifilmide tegelastega pildiraamatud. Kõik see võeti alguses suure rõõmuga vastu, kuid varsti hakati märkama, et uutes raamatutes puudus tihti igasugune sisu, sageli oli ka tõlge eesti keelde väga vilets.

90. aastate alguse lastekirjanduse kehv olukord tekitas muret kirjandus- ja pedagoogikaringkondades. Ajakirjanduses ilmus lastekirjanduse olukorrast kriitilisi kirjutisi. Tekkinud olukord sundis aktiivselt tegutsema Lastekirjanduse Teabekeskuse. Alustati Nukitsa-konkursiga, mis toimub üle aasta ja mille käigus selgub laste lemmikirjanik ja lemmikunstnik. Koos kirjastusega Tänapäev algatati lastekirjanduse võistlusi. Kutsuti kokku Ümarlaud, arutamaks korra aastas lastekirjanduse teravamaid probleeme. Alustati Muhvi konkursiga, auhindamiseks tegusamaid lastekirjanduse kriitikuid, jne.

Uuenes ka lasteperioodika. Kõige populaarsemad väljaanded olid **ajakiri Põhjanel** (endine Pioneer) ja **ajaleht Meie Meel**. Uued ajad tõi kaasa uued teemad, suurenes info välismaailmas toimuva kohta. Ohtrasti avaldati teateid välismaiste popstaaride, lauljate, meediatähtede kohta, samuti õudus- ja kriminaaljutte. Põhjanel avaldas ka eesti noori autoreid. 1995. aastal eraldus Põhjanelast omaette **ajakiri Põhjatäht**, milles kajastati palju muusikat, filmi, idamaiseid võitluskunste, loodust ja põnevuslugusid. Endise nõukogude propaganda asemel hakkas eesti lasteajakirjandust tugevalt mõjutama Lääne meelelahutusele orienteeritud massimeedia.

Traditsiooniliselt jätkas **Täheke**. 1994. aastal algatas Leelo Tungal uue lasteajakirja Hea Laps, mis on avaldanud peamiselt eesti autoreid ja püüdnud säilitada rahvuskultuuri, kirjutades ka kõigest sellest, mida last võiks huvitada. Hea Laps jätkas ka vanema lasteajakirjanduse häid traditsioone (laste omalooming, kirjasõbrad, eesti autorite looming).

Vaatamata raskustele, hakkas kümnendi teisel poolel lastekirjanduse olukord paranema. Kirjandusse tuli uusi noori autoreid, kelle sünniaasta jääb lastekirjanduse teise kuldaega ja keda on jagatud “tädideks” ja “krutskimeesteks”. Sealjuures võib tädi ka onu olla ja mingil juhul ei määra nimetus headust-halbust. “Tädide” loodud tekstid olid turvalised, kodukesked, õpetuse ivaga (J. Vaiksoo, K. Prügi). “Krutskimehed” olid humoorikad, lapsemeelsed ja vaimuka tekstiga (I. Trull, A. Kivirähk). (Kumberg 2006)

Kümnendi keskel hakkasid jälle kirjutama vanema põlvkonna esindajad A. Pervik, E. Niit
H. Jõgisalu, E. Niit, H. Mänd, E. Raud, J. Rannap, A. Pervik, H. Pukk, L. Tungal jpt., luues sisukaid, mitmekihilisi tekste. Tööle hakkas Kultuurkapital, mis toetab teiste kultuurivaldkondade hulgas ka omamaise lastekirjanduse ilmumist.

Suur osa ilmunud lastekirjandusest oli suunatud eelkooliealistele ja noorema kooliea lastele.

90. aastate eesti lastekirjanduses oli juhtiv proosa. Märkatav on žanriline mitmekesisustumine.

Lastekirjandusse tulevad **uued teemad**, mis on seotud lähimineküla hinnangulise ja seni keelatud aspekte sisaldava kujutamise (Krusten 1995: 236).

Isa ja poja Mihkel Tiksi ja Tanel Tiksi ühistöös kirjutatud kooliromaanis „*Ja kui teile siin ei meeldi*” luuakse pilt nõukogudeaegses koolis valitsevast silmakirjalikkusest, mis viib stressi ja raskete pingeteni.

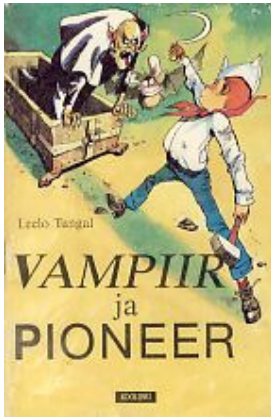
“**Ja kui teile siin ei meeldi**” tiitelleht

Autor(id): Mihkel Tiksi, Tanel Tiksi

Kujundaja: A. Tali

Kooliteemat käsitleb ka **S. K. Richardsoni** “*Ühe nohiku seiklusi*” (1998).

Mart Helme “*Langevarjurid*” (1991) ja Oskar Tanneri “*Poisid*” (1994) käsitlevad nõukogude okupatsiooni ja nõukogude sõjaväe võimutsemise teemat. L. Tungal on kirjutanud pioneeriideoloogiat, omaaegseid lööklauseid ja laule kasutades groteskse jutustuse “Vampiir ja pioneer” (1993).

“Vampiir ja pioneer” tiitelleht

Autor: Leelo Tungal

Illustraator: Edgar Valter

Kujundaja: Ants Säde

Kirjastus: Koolibri

Tallinn: 1993

Uue kapitalistliku rahamaailma südametust ja ühiskonna süvenevat kihistumist on käsitlenud Aino Pervik jutustuses “*Kuninga soov*” (1993) ja Leelo Tungal “*Vaesed jõulud, rikkad jõulud*”(1993). Tarbimismaailma naeruvääristab **Andrus Kivirähk** jutustuses “*Kaelkirjak*”(1995).

Kõige populaarsemaks žanriks oli 90. aastatel **kunstmuinasjutt**.

Kunstmuinasjuttu püüti muuta ka kaasaegsemaks, muinasjuttudes on loomi eraettevõtjaid (jänese juuksuritöökoda A. Kasemaa “*Päikesekellas*”), pangakrahhe (varblase loodud pank, millesse kogutud raasukesed ise nahka pani J. Rannapilt), äriajamist, uimastavate ainete müümist (H. Käo pilvemüüjad “*Oliüks ärihaide hambus*” (1999). Tekkis uusi tegelasi, näiteks toompealisi (L. Tungal “*Kollitame. Kummitame*”).

90. ndate fantaasiakirjanduse üheks silmapaistvamaks saavutuseks on **Lehte Hainsalu** (s. 1938) muinasjutt “*Pikkurilli*” (1994) soome päkapikupoisist, kes kingib oma südame lootusetult haigele eesti poisile Toivole. Jutustus sai tunnustuse Soome-eesti ühisprojekti “Valge raamat” käsikirjade konkursil.

“**Pikkurilli**” tiitelleht

Autor(id): Lehte Hainsalu

Illustraator: Lea Malin

Kirjastus: Ilmamaa

Tartu: 1994

Fantaasiakirjanduse huvitavamate saavutuste hulka kuulub veel Dagmar Normeti “*Lõvi ja lohe*” (1994), mille tegevus toimub keskaegses Tallinnas. Kalju Saaberi “*Saurusesuvi*” (1993) kujutab maailma kolme väikese saurusepoja silmade kaudu. Ira Lemberi “*Fantastiline tüdruk*” (1994) õpetab kosmosetulnukas koolilastele eetilisi põhitõdesid, mis tänapäeva maailmas kipuvad ununema

Realistlikus jutukirjanduses eelistatakse loomalugusid, eriti **koeralugusid**.

„**Barbara ja suvekoerad**” tiitelleht

Autor(id): Leelo Tungal

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Eesti Muusikafond

Aasta: 1992

Üheksakümnendad tõid ramatulettidele hulgaliselt autoriraamatuid, kus kirjanik ise joonistab pildid või kunstnik kirjutab üksiti jutu.

Üheksakümnendate lastekirjanduses oli proosal juhtiv roll. Näidendeid küll kirjutati, mängiti teatrites, kuid avaldati harvem, Lastenäidendeid on kirjutanud Kulno Süvalep, Meri-Liis Laherand ja Henno Käo. 1995-99 ei ilmunud ühtegi lastenäidendite kogu. A. Kivirähkil ilmus 90ndatel kirjutatud näidendite koondkogu “*Sibulad ja šokolaad*” alles 2002. aastal.

Luuletuste osa jäi nii koguselt kui sisult tagasihoidlikuks. Valdav on humoorikas algelement, paroodia, sõnamäng, (I. Trulli "*Lõbusad luuletused*", J. Vaiksoo "*Kellasepaproua*"). Palju ilmus tähtpäevaluulet, iseäranis jõulusalmide raamatuid (E. Niit "*Kaelasall päkapikule*" L. Tungal "*Kirjad jõuluvanale*"). Lasteluules võib leida tänapäeva linnalapse olmeprobleeme ja mõtisklusi eetilistel teemadel, jätkuvalt populaarne on loodus ja loomaluule. Avaldati tagasivaatavaid koondkogumikke (L. Hainsalu "*Kool on koolon*". H. Runnel "*Suureks saamine*").

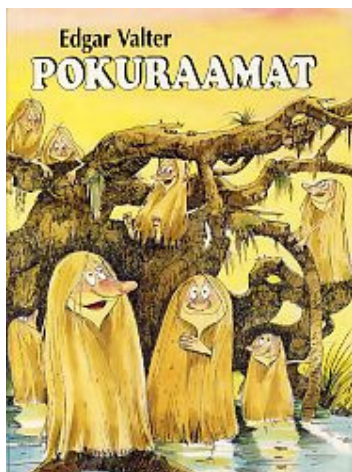
90. aastate väljapaistvamaid lastekirjanikke

90. aastate kõige edukama lasteraamatu kirjutas 1994. aastal tuntud lasteraamatute illustreerija **Edgar Valter** (1929-2006)

Edgar Valter
Foto: galerii.pkr.ee

1994. ilmus Edgar Valteri esimene omakirjutatud ja -joonistatud lasteraamat – "*Pokuraamat*". Originaalse ideega kunstmuinasjutt jutustab fantastilisest väikesest loodusrahvast -pokudest.

“Pokuraamat” tiitelleht

Autor(id): Edgar Valter

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Ulvi Postkaart

Aasta: 1995

Edgar Valter on illustreerinud ca 250 raamatut. Suurema osa neist moodustavad lasteraamatud, teiste seas sellised eesti lastekirjanduse tähtteosed nagu Eno Raua “Naksitrallid” ja “Sipsik”, Ellen Niidu “Krõlli-raamat”, Aino Perviku “Kunksmoor”, J. Rannapi “Nublu” jmt. E. Valteri piltidega lasteraamatuid on ilmunud ligi paarikümnes võõrkeeles. Illustreerinud ka huumori- ja satiirikogumikke, ilukirjandust täiskasvanutele, aime- ja rakenduslikku kirjandust, õpikuid jm, teinud kaastööd ajakirjadele Täheke, Pioneer, Hea Laps jt.

Kokku on Edgar Valter lastele kirjutanud-joonistanud 15 lasteraamatut ning kujunenud üheks viljakamaks ja tunnustatumaks eesti lastekirjanikuks. Küsimusele, kuidas kunstnikust sai kirjanik, on Edgar Valter vastanud: “Olles illustreerinud õige mitmeid lasteraamatuid, tekkis ajapikku mõte ja soov püüda ka ise lastele kirjutada. Otseseks ajendiks sai Võrumaa loodus, mille keskel juba pikemat aega elatud.”

E. Valter on läbi aegade enim tunnustust pälvinud autor Nukitsa konkursil, kus kirjanike ja kunstnike loomingu hindajaks on tuhanded Eestimaa lapsed. 1996 kanti Edgar Valter Rahvusvahelise Noorsookirjanduse Nõukogu (IBBY) aunimekirja “*Pokuraamatu*” piltide eest ja märkimaks tema elutööd lasteraamatukunstnikuna.

Astrid Reinla (1948-1995)

on kirjutanud lastele neli proosaraamatut ja ühe värsiraamatu. Jutukogus “*Pätu*” (1988) ja värsiraamatus “*Pätu laulud*” (1992) on kirjanik loonud Ellen Niidu Krõlliga sarnaneva olendi, kes kehastab laste vallatusi.

“Päru laulud” tiitelleht
Autor(id): Astrid Reinla
Illustraator: Alfred Saldre
Kirjastus: AS Sünnimaa
Aasta: 1992

Kirjanik on kirjutanud ka mõnusa huumoriga südamlikud loomalood *“Teofrastus”* (1985) ja *“Lumeelevant. Krooksjalad”* (1994).

“Lumeelevant. Krooksjalad” tiitelleht
Autor(id): Astrid Reinla
Kujundaja: L. Malin
Kirjastus: Kupar
Tallinn: 1994

Eesti algupärase autoriraamatu väljapaistev esindaja on **Henno Käo** (1942-2004)

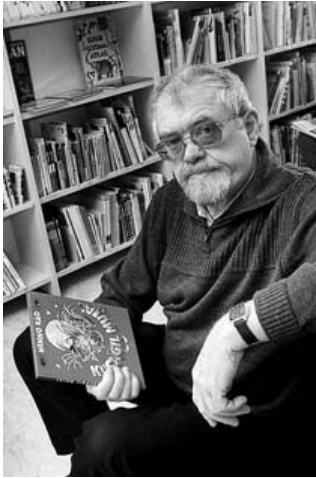
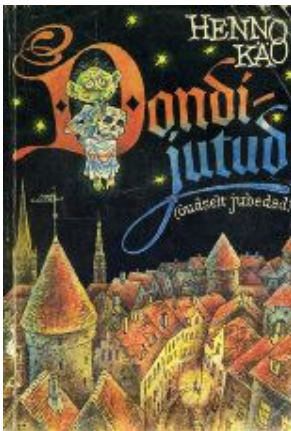

Foto: ohtuleht.ee

Henno Käo oli lastekirjanik, raamatukunstnik, laulutekstide autor. Lastekirjandusse tuli 1982. a. raamatuillustraatorina. On illustreerinud üle 30 teiste kirjanike raamatu ja 25 oma raamatut. Lastekirjanikuna debüteeris 1985. a. jutukoguga *Suure Kivi lood*. Tänapäevaks on temalt ilmunud 26 proosaraamatut ja 2 lasteluulekogu, peaaegu kõik neist autori enda illustreeringudega. Mitmekordne Nukitsa konkursi võitja.

Henno Käo loomingus on oluline koht ulmelise kallakuga fantaasial. Tema teosed moodustavad omaette keeruka universumi, kus täiesti enesestmõistetavalt ning enamasti sõbralikult tegutsevad kõrvuti inimesed, loomad, eelajaloolised olendid, päkapikud, tondid, vaimud ning tulnukad kosmosest (*“Oliüks”* (1989; III koht Nukitsa konkursil 1992), *Dondijutud* (1993; I koht Nukitsa konkursil 1994), *Olematu saar?* (1997; III koht Nukitsa konkursil 1998), *Väike Kahvatu Kummitus* (1994; AS Bürootarve ja Kultuurilehe eriauhind).

“Dondijutud enamjaolt küll lastele, aga ka kõvema närviga keskealiste keskmisele astmele” tiitelleht

Autor: Henno Käo

Illustraator: Henno Käo
Kirjastus: Tiritamm
Tallinn: 1993

Olulisel kohal on Henno Käo loomingus folkloorsed motiivid, mida autor kasutab üsnagi vabalt (*Kuningas, kuninga kass ja teised* (1993) jt). H. Käo raamatud paistavad silma suurepärase fabuleerimisoskuse ja sooja huumoriga, tihti ka lausa virtuoosse sõna- ja mõttemänguga .

“Kuningas, kuninga kass ja teised” tiitelleht

Autor(id): Henno Käo
Illustraator: Henno Käo
Kirjastus: Kupar
Tallinn: 1993

Tekstinäide.

“Kuningas, kuninga kass ja teised” sisututvustus:

- * ESIMENE LUGU, milles selgub, et kuningagi elu pole meelakkumine, veel vähem kahe kasuka vahel magamine; saame kirju ja telegramme, näeme, et varesed pole sugugi kasutatud linnud, ja kuulame Kivi mälestusi.
- * TEINE LUGU, milles tutvume karvase metslasega, saame aimu tema toidusedelist ja asjadest, mis talle nalja teevad, kohtame veidraid tulnukaid ja tohime teha järelduse, et kõik kaunid roosakad pilved polegi nii süütud, kui arvata võiks.
- * KOLMAS LUGU, milles jätkame lendu pealinna poole, peame koos Ülemiste Vanakesega koguni selle linna uputamise plaane ja kohtame tuulelippe, mis näitavad eilset tuult.
- * NELJAS LUGU, milles tundub, et ka kõige tavalisem puutreial võib pealtnäha kõige harilikuma kõrreke abil millegi erakordsega hakkama saada, kui tal muidugi on käepärast ühe vana maja pööningult leitud raamat.
- * VIIES LUGU, milles palume koos kuningaga Kõigekõrgemalt abi, näeme jahmatuseks, et mõni tiivuline võib ka lennu ajal magusasti norskama hakata, ja kipume arvama, et olemegi lõpuks Toonelasse jõudnud.
- * KUUES LUGU, milles leiame metsa südamesse löödud haava, mis õnneks ei osutu surmavaks, kuuleme seletamatutest kadumistest ega suuda mõista, kuidas võib metsas veel XX sajandi lõpus kohata raudrüütleid.

- * SEITSMES LUGU, milles kogeme, kui petlik on sageli välimus, taipame, et ei või iial teada, kes sinu kõrval on nuhk, kuuleme palju võõrsõnu ja saame aimu tumedate jõudude koletutest plaanidest.
- * KAHEKSAS LUGU, milles mõtleme koos vana mehega süngevõitu mõtteid, jätame jumalaga sureva puuga, tunneme elust kihavas maailmas üksindust, puhkame tigude kalmistul ja koputame teise ilma väravale.
- * ÜHEKSAS LUGU, milles julgeme mõtlema hakata pääsemismõtteid, kuuleme igivanu tarkusi sisalikurasva, valge kaarnasule või maarjaheina kohta, leiame, et surma polegi mõtet karta, ja suskame näpuga kellelegi otse silmade vahele.
- * KÜMNES LUGU, kus näeme, et maailm võib olla mitmekihiline nagu kook, mille ühes kihis tegutsevad kindlasti raudrüütliid, kuuleme mõtete kaja, imetleme pilvede mängu ja astume mööda valget kruusateed, mida pole ammu enam olemas.
- * ÜHETEISTKÜMNES LUGU, milles kuuleme maavärsinat ennustavaid kõminaid, näeme unes kodumetsa, saame tuttavaks kuninga kassiga ja veendume, et ratsutamisoskus võib alati marjaks ära kuluda.
- * KAHETEISTKÜMNES LUGU, õigemini küll neljanda loo lõpp, milles näeme nähtamatuse varjukülgi, loeme kole teaduslikku artiklit, oleme Aristotelesega nõus, ei ole nõus ühe prantslasest mesilasteuurijaga, tunneme omal nahal mesilaste tähelepanelikkust ja jätame Aadi Niperi maarjaheinakõrt otsima.
- * KOLMETEISTKÜMNES LUGU, milles imestame, kui inetuid maju võivad inimesed teha, tunneme prügikastide lehka, näeme luupainajat tema igaõiste askelduste juures, laseme hallitanud leivakannikal hea maitsta ega saa hästi aru, miks kauge metsatriibu nägemine mõne mehe nutma paneb.
- * NELJATEISTKÜMNES LUGU, milles jälgime metsakoll Reginaldi edasist saatust, vaatame, kas inimkonna olemasolu on ohus, saame üht-teist teada noorest ja vanast kuust, prussakatest, kilkidest ning Vanapaganastki ja meenutame vanu tuttavaid, kes elavad Kuu tagaküljel.
- * VIIETEISTKÜMNES LUGU, milles satume metsa, mis pole veel see õige, meenutame vares Viljamit, surume maha rängad kahtlused, jookseme surmaga võidu, täidame väikese tüdruku suure unistuse, kuuleme kuulujutte ja jõuame lõpuks ometi koju.

KIRJANDUS

Krusten, Reet 1995. Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.

Kumberg, Krista 2006. Lastekirjandus ühiskondlike muutuste tuules.

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Lastekirjandus_%C3%BC%hiskondlike_muutuste_tuules_I_osa/

http://www.estonica.org/et/Lastekirjandus/Lastekirjandus_%C3%BC%hiskondlike_muutuste_tuules_II_osa/

<http://www.eltk.ee/>

Teksti ja pildi vahekord lasteraamatutes

Pildid raamatus on lastele väga tähtsad. Pildiraamat on tavaliselt esimene raamat, millega laps kokku puutub. Pildiraamat on lapsele üks maailma Pildiraamat aitab lapsel üles ehitada jutustust, annab infot tegelastest, nende omavahelistest suhetest ja tegutsemise motiividest. Pildid toetavad lapse isiklikku suhestumist teksti.

Pildid raamatus aitavad lapsel mõista enda ümber toimuvat ja aitavad kaasa keele arengule.

Pilt on eriti tähtis väikelapsele, kuid seda ei saa alahinnata ka keskmisele ja isegi vanemale koolieale mõeldud raamatutes.

Kasutades pilte teksti kõrval saab rikastada lapse sõnavara ja eneseväljendamisoskust, õpetada last mõistma kunsti ja arendada kunstimaitset. Pildi kasutamine aitab õpetajal muuta õppetöö huvitavamaks ja parandab õpitulemusi.

Pilte raamatus tuleb õppida vaatama, sellega tuleb tegeleda lasteaiast peale.

Eestis on aktiivsed kooliõpetajad kaasa löönud Euroopa Pildiraamatu projektis, mis on Euroopa Elukestva Õppe alaprojekt. Projekti ülesanne on erinevate Euroopa Liidu riikide lasteraamatute kaudu tutvustada teistest rahvustest laste maailma ja kultuuri.

Pilt loo jutustajana on tegelikult vanem kui tekst, esimesed piltkirjas jutustatud lood on meile teada juba antiiksetelt savitahvlitelt.

Eestikeelsesesse lasteraamatusse ilmusid pildid 19. sajandil seoses trükikunsti arenguga.

Esimestes lasteraamatutes kasutati tihti klišeetid. Raamatusse trükiti pilte nende templitega, mis trükkalil juhtusid olema (lilleke, paat jms), mida kohtame täpselt ühesugusena paljudes varasemates aabitsates, lugemikes vms lastetrükistes.

(Müürsepp 2003: 58)

Esimesed eesti lasteraamatu originaalillustratsioonid tegi Tartu kivitrükkija **Carl Anton Schultz** J. V. Jannseni raamatule „Eesti Laste Rõõm“ 1865. 19. sajandi tuntumaid raamatuillustraatoreid oli **Eduard Magnus Jakobson**, kes illustreeris oma venna Carl Robert Jakobsoni „Kooli Lugemise Raamatut“ (1867-1876) ja „Lugemisraamatut loodusest“ (1981).

20. sajandil on lasteraamatuid illustreerinud paljud väga head kunstnikud.

Põhimõtteliselt võib 20. sajandi lasteraamatuillustratsioone jagada kaheksa suunaks: jutustav realism (pilt annab edasi teose sündmustikku) ja dekoriiv-ornamentaalne suund (Järv, Roosileht jt). (Müürsepp 2003: 58)

20. sajandi alguse huvitavamaid raamatuillustraatoreid oli **Karl August Hindrey**, kes lisaks oma autoriraamatutele illustreeris ka O. Lutsu „Kevade“, Jaan Lattika lastejutte, Eesti muinasjutte, kooliraamatuid jm.

Karl August Hindrey autoriraamatu „Lõhkiläinud Kolumats“ tiitelleht
20.-30. aastate kõige viljakamaid raamatuillustraatoreid oli **Richard Kivit**. Richard Kivit kujundas kirjastus Looduse raamatusarjad „Looduse lasteraamat“, „Kuldne kodu“ ja mitmed üksikteosed.

„**Võlutud koovitaja**“ tiitelleht
Autor: Edla Vanamölder
Illustraator: Richard Kivit
Kirjastus: Loodus
Tartu: 1935

Graafik **Eduard Järv** on illustreerinud Juhan Jaigi “Tondijutte”, H.C. Hr. Anderseni ja Fr.R.Kreutzwaldi muinasjutte jm

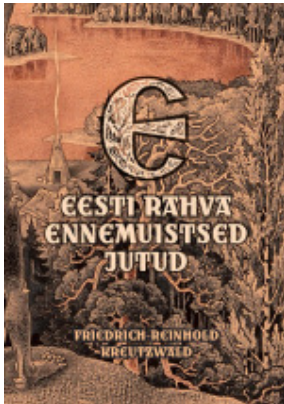
Eduard Järve illustratsioon Fr. R. Kreutzwaldi muinasjutule "Põhjakonn", 1941.

Graafik **August Roosileht** on illustreerinud Ansomardi "Kitse-eide muinasjutte",
Eduard Viiralt Juhan Jaigi "Võrumaa jutte".

Eduard Viiralti illustratsioon Juhan Jaigi „Võrumaa jutud“, 1924.

Graafik **Günther Reindorff** on läinud eesti raamatukujunduse ajalukku Fr. R. Kreutzwaldi "Ennemuistsete juttude" illustreerijana. Ta töötas illustratsioonide, initsiaalide, päis- ja lõppvinjettide ning kaane ja esilehe kujunduse kallal aastatel 1945–1948. Esmakordselt ilmus muinasjutukogu Reindorffi illustratsioonidega 1951. a.

Fr.R. Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsete jutud“ Günter Reindorffi illustratsioonidega

20.sajandi teisel poolel, nn nõukogude perioodi tuntumad lasteraamatute illustraatorid on **Evald Okas, Ants Viidalepp, Lilian Härm, Heldur Laretei, Lüüdia Vallimäe - Mark, Asta Vender, Maret Kernumees, Henno Käo, Ülle Meister, viive tolli, Siima Škop jt**

Viive Tolli illustratsioon ajakirjas Täheke

Tüdrukute lemmikraamatuteks oli 50.-60. aastatel Siima Škopi imekaunite piltidega „Lumivalgeke ja seitse põialpoissi“ ning „Põial-Liisi“.

Siima Škopi illustratsioon muinasjutule „Lumivalguke ja seitse põialpoissi“

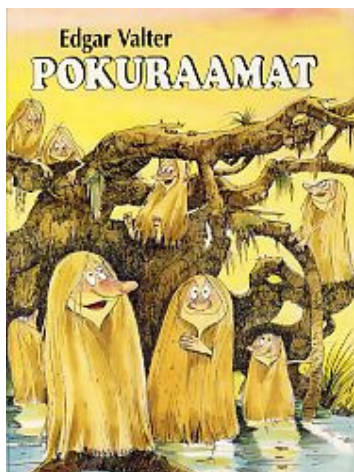

Ants Viidalepa illustratsioon Lennart Meri raamatule “Laevapoisid rohelisel ookeanil”, 1961.

Kõige viljakam ja populaarem lasteraamatute illustraator 20. sajandi teisel poolel oli **Edgar Valter**.

Edgar Valter on illustreerinud ca 250 raamatut. Suurema osa neist moodustavad lasteraamatud, teiste seas sellised eesti lastekirjanduse tähtteosed nagu Eno Raua “Naksitrallid” ja “Sipsik”, Ellen Niidu “Krõlli-raamat”, Aino Perviku “Kunksmoor”, J. Rannapi “Nublu” jmt. E. Valteri piltidega lasteraamatuid on ilmunud ligi paarikümnes võõrkeeles. Edgar Valter on illustreerinud ka õpikuid, teinud kaastööd ajakirjadele Täheke, Pioneer, Hea Laps jt.

1994 ilmus Edgar Valteri esimene omakirjutatud ja -joonistatud lasteraamat – “Pokuraamat”. Kokku on Edgar Valter lastele kirjutanud-joonistanud 15 lasteraamatut.

Pokuraamat

Edgar Valter

Illustraator: Edgar Valter

Kirjastus: Ulvi Postkaart, 1995

E. Valter on läbi aegade enim tunnustust pälvinud autor Nukitsa konkursil, kus kirjanike ja kunstnike loomingu hindajaks on tuhanded Eestimaa lapsed. 1996 kanti Edgar Valter Rahvusvahelise Noorsookirjanduse Nõukogu (IBBY) aunimekirja “Pokuraamatu” piltide eest ja märkimaks tema elutööd lasteraamatukunstnikuna. 2001. a. omistati talle Valgetähe kolmanda klassi orden.

Võrreldes 20. sajandi peamiselt realistliku lasteraamatuillustratsiooniga, on 21. sajandi lasteraamatuillustratsioonid hoopis teistsugused. Kuigi ei ole kadunud ka traditsiooniline realistlik raamatupilt, valitseb käesoleval sajandil stiilide, arusaamade ja suundade paljusus. Lasteraamatuillustratsioon on muutunud rohkem kunstiks. Kaasaegsed pildid ei meeldi sageli kõikidele, tihti just lastevanematele ja õpetajatele, kes mäletavad oma lapsepõlve selgeid ja ilusaid raamatupilte.

Alates 1992. aastast annab Eesti Lastekirjanduse Keskus iga kahe aasta tagant välja **Nukitsa auhinda** parimale lastekirjanikule ja parimale lasteraamatukunstnikule. Auhinnasaajad kirjaniku ja kunstniku valivad välja lapsed algupäraste lasteraamatute hulgast, mis on esmakordselt ilmunud määramisaastale eelnenud kahe aasta jooksul. Auhinna omistamise eesmärgiks on eesti algupärase lastekirjanduse ning raamatuillustratsiooni toetamine ja edendamine. Pronksist Nukitsa kujule lisandub rahaline preemia. Nukitsa auhinna on saanud kunstnikud **Piret Niinepuu, Ulvi Kuusk, Edgar Valter** (kahel korral), **Tarmo Tali, Karel Korp, Heiki Ernits** (kahel korral), **Anni Mäger**. 2002. aastast hääletavad ka täiskasvanud – raamatukoguhoidjad, õpetajad ning lastevanemad ja teised lastekirjanduse sõbrad. (Nende hääled ei lähe arvesse parimate valimisel).

Alates 1957. aastast toimub igal aastal Eesti kujundusgraafikute Liidu, Eesti Vabagraafikute ühenduse, Eesti Kirjastajate Liidu ja Rahvusraamatukogu **konkurss “5 kauneimat lasteraamatut”**.

1974 lisandus **illustraatorikategooria** IBBY (International Board on Books for Young People) aunimekirja (IBBY Honour List), mida antakse välja alates 1956. aastast igal paaris aastal.

Eesti kunstnikest on kantud IBBY aunimekirja ja saanud audiplomi

1994. aastal **Jaan Tammsaar** (muinasjutukogumik “Rehepapp ja Vanapagan” (Tallinn, Perioodika, 1991, illustratsioonid),

1996. aastal **Edgar Valter**, (“Pokuraamat” (Tallinn, Ulvi Postkaart, 1994 illustratsioonid),

2004. aastal **Juss Pih**o (“Lahe leksikon” Sild, 2002, illustratsioonid),

2006. aastal **Viive Noor** (Milvi Panga. “See, kes lustib” (Tiritamm, 2004), illustratsioonid)

2008. aastal **Jüri Mildeberg** (“Ruttu tuttu!/: Eesti isade unejutte” (Ajakirjade Kirjastus, 2005), illustratsioonid)

2010. aastal **Urmas Viik**, illustraator (Tiia Soasepp. "Jõemehike" Koolibri, 2009, illustratsioonid)

KIRJANDUS

Mürsepp, Mare 2003. Lastekirjandus – müüt, pilt, lugu, laps. Tallinn: TPÜ Kirjastus, lk 58-68.